

Nr 125

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, m. m.; given Stockholms slott den 10 april 1970.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll,

dels för prövning i grundlagsenlig ordning förelägga riksdagen härvid fogat förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen,

dels föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag om ändring i brottsbalken,

2) lag om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster,

dels inhämta riksdagens yttrande över härvid fogat förslag till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956: 617).

GUSTAF ADOLF

Lennart Geijer

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en utvidgning av yttrande- och tryckfriheten på olika områden. Så skilda ämnen som pornografi, yttrandefrihet vid demonstrationer och brott mot trosfrid behandlas.

I fråga om pornografiska framställningar föreslås, att samhällets ingripanden på detta område koncentreras på den alltmera ohämmade spridningen av pornografiska alster till personer som inte önskar få del av sådana. Därför införs ett straffsanktionerat förbud mot skyltning eller liknande förfarande beträffande pornografisk bild. För straffbarhet förutsätts att skyltningen sker på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Samtidigt införs förbud mot att utan föregående beställning sända annan pornografisk bild med posten eller på annat sätt tillställa någon sådan bild.

Förslaget utgår i övrigt från att den som vill ta del av pornografi själv bör få bestämma däröver. De nuvarande bestämmelserna i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen om sårande av tukt och sedlighet föreslås därför bli upphävda.

Vidare föreslås att vissa yttrandefrihetsbrott som bl. a. har aktualiserats i samband med demonstrationer avkriminaliseras. Sålunda föreslås att ringa fall av uppvigling skall vara straffria.

Förslaget innebär vidare att de särskilda reglerna om skymfande av svensk eller utländsk flagga eller annan rikssymbol upphävs. Vidare föreslås att den särskilda regeln i brottsbalken om möjlighet till straffskärpning vid kränkning av främmande makt ändras så att den inte längre gäller ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. Ärekränkning av främmande statsöverhuvud, som vistas här i landet, och av representant för främmande makt läggs generellt under allmänt åtal.

I detta sammanhang föreslås också en viss begränsning i polismyndighets rätt enligt lagen om allmänna sammankomster att upplösa och förbjuda förnyande av sådan sammankomst, t. ex. demonstration.

Enligt förslaget skall också straffbestämmelsen om brott mot trosfrid upphävas liksom dess motsvarighet i tryckfrihetsförordningen.

Slutligen föreslås viss justering i lagen om allmänna sammankomster och allmänna ordningsstadgan på grund av ändrade regler om uttagande av bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter.

1) Förslag

till

ändring i tryckfrihetsförordningen¹

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 KAP.

2 §.

Utan hinder av denna förordning gälla om *spridning* bland barn och ungdom av tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, vad i lag är stadgat.

Utan hinder av denna förordning gälla vad i lag är stadgat för det fall att någon

1. *förevisar pornografisk bild på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt eller utan föregående beställning med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon sådan bild;*

2. *bland barn och ungdom sprider tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.*

Beträffande spridande — — — — — i lag.

7 KAP.

4 §.²

Med beaktande — — — — — under 4;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe *eller skymfande av Sveriges flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken;*

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe;

7. förolämpning mot — — — — — hans befattning;

8. *skymfande av främmande makts flagga, vapen eller annat dess höghetstecken;*

9. uppvigling, varigenom — — — — — allmänna angelägenheter;

12. hot, förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse;

12. mot, förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse; *eller*

13. *skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i*

¹ Omtryckt 1965: 818.

² I prop. 1970: 87 föreslås 4 § 12 få ändrad lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

riket verksamt trossamfund hålles
heligt;

14. förfarande som sårar tukt och
sedlighet; eller

15. ärekränkning mot enskild person.

Med ärekränkning — — — — — mot honom.

10 KAP.

10 §.

(Denna paragraf utgår.)

Tryckt skrift, som uppenbart innefattar enligt 7 kap. 4 § straffbart brott mot tukt och sedlighet, må efter beslut av polismyndighet i avbidan på förordnande om beslag tagas i förvar. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärd, som nu sagts, vidtagas av polisman; anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos polismyndigheten, vilken har att genast pröva, om skriften skall kvarbliva i förvar.

12 §.

Då enligt 10 eller 11 § beslut meddelats angående tryckt skrifts tagande i förvar, skall anmälan därom jämte ett exemplar av skriften, så snart ske kan, överlämnas till chefen för justitiedepartementet.

Då enligt 11 § beslut meddelats angående tryckt skrifts tagande i förvar, skall anmälan därom jämte ett exemplar av skriften, så snart ske kan, överlämnas till chefen för justitiedepartementet.

2) Förslag
till
Lag
om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken¹,
dels att 16 kap. 7 och 9 §§ samt 19 kap. 10 § skall upphöra att gälla,
dels att 16 kap. 8 a § skall betecknas 9 §,
dels att 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 och 11 §§ samt 19 kap. 11 och 16 §§ skall ha
nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 KAP.

5 §.

Brott som ————— allmän synpunkt.

Har förtal ————— av åklagare.

*Innebär brott som avses i 1—3 §§,
att någon genom förgripelse å främ-
mande makts statsöverhuvud som
vistas här i riket eller å främman-
de makts representant här i riket
kränkt den främmande makten, må
brottet åtalas av åklagare utan hin-
der av vad som stadgas i första styc-
ket. Åtal får dock ej ske utan för-
ordnande av Konungen eller den
Konungen bemyndigat därtill.*

16 KAP.

5 §.

Den som ————— sex månader.

*I ringa fall skall ej dömas till an-
svar. Vid bedömande huruvida ringa
fall föreligger skall särskilt beaktas,
om det förelegat endast obetydlig
fara för att uppmaningen eller för-
soket skulle leda till efterföljd.*

Är brottet ————— fyra år.

¹ I prop. 1970: 87 har föreslagits, att 16 kap. 8^a § brottsbalken skall få ändrad lydelse samt att en ny paragraf, 8 a §, skall införas i 16 kap. samma balk. Ändringarna föreslås träda i kraft, såvitt avser 8 §, samtidigt med ikraftträdandet av en i samma proposition föreslagen ändring i tryckfrihetsförordningen och, såvitt avser 8 a §, den 1 juli 1970.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Sårar någon tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dömes för sårande av tukt och sedlighet till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad nu sagts skall jämväl gälla, om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet.

Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för otillåtet förfarande med pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Det samma gäller den som med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning.

19 KAP.

11 §.

Om gärning som avses i 3—5 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehaves av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

Om gärning som avses i 3 eller 4 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehaves av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

16 §.

Olovlig underrättelseverksamhet, skymfande av utländsk rikssymbol eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3—5 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning

Olovlig underrättelseverksamhet eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3 eller 4 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej heller åtalas av åklagare

(Nuvarande lydelse)

må ej heller åtalas av åklagare utan
att Konungen förordnat därom.

(Föreslagen lydelse)

utan förordnande av Konungen eller
den Konungen bemyndigat därtill.

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 § samt 19 kap. 11 § och 16 § andra stycket, den 1 juli 1970 och i övrigt, när det förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 till 1970 års riksdag slutligt har antagits och erhållit kraft av grundlag.

3) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster

Härigenom förordnas, att 10—12 §§ lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 §.¹

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om vid densamma förekommer något som strider mot lag eller om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att förebygga fortsatt lagstridigt förfarande, återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande.

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande.

Befogenhet att — — — — — innehar befälsställning.

11 §.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, som åsyftar eller innebär något som strider mot lag. Sådant förbud må ock meddelas om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

12 §.

Vid allmän sammankomst, som ej utgör led i undervisningen vid högre läroanstalt, må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre medicinalstyrelsen funnit det kunna ske utan våda.

Vid allmän sammankomst, som ej utgör led i undervisningen vid högre läroanstalt, må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre socialstyrelsen funnit det kunna ske utan våda.

¹ Senaste lydelse 1964: 673.

(Nuvarande lydelse)

Beträffande filmföreläsning vid allmän sammankomst, *så ock beträffande* allmän sammankomst, *som anordnas av utlänning eller därvid utlänning skall medverka, skall utöver bestämmelserna i denna lag iakttas vad därom är särskilt stadgat.*

(Föreslagen lydelse)

Om filmföreläsning vid allmän sammankomst *och om* allmän sammankomst, *för vilken bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter skall utgå, gälla särskilda föreskrifter utöver bestämmelserna i denna lag.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

4) Förslag
till
Kungörelse
om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956:617)

Härigenom förordnas, att 21 § allmänna ordningsstadgan (1956: 617) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

21 §.¹

Barn under — — — — — — — — — — fysiska hälsa.

Vid offentlig tillställning må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre *medicinalstyrelsen* funnit det kunna ske utan våda.

Beträffande biografföreställning, tävling med fordon på väg, tävling eller uppvisning med luftfartyg samt tillställning, *som anordnas av i utlandet bosatt person eller vid vilken sådan person skall medverka*, gälla särskilda föreskrifter utöver bestämmelserna i denna stadga.

Vid offentlig tillställning må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre *socialstyrelsen* funnit det kunna ske utan våda.

Om biografföreställning, tävling med fordon på väg, tävling eller uppvisning med luftfartyg samt *om tillställning, för vilken bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter skall utgå*, gälla särskilda föreskrifter utöver bestämmelserna i denna stadga.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1970.

¹ Senaste lydelse 1967: 786.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 20 mars 1970.

Närvarande:

Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTTSSON, NORLING, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring i lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet* och anför.

1. Inledning

Under senare år har frågor som rör yttrande- och tryckfrihet varit föremål för en livlig offentlig debatt. Man har därvid ifrågasatt om de inskränkningar i yttrandefriheten som framför allt vissa bestämmelser i brottsbalken (BrB) medför stämmer överens med värderingarna i dagens samhälle. Dessa frågor har bl. a. aktualiserats i samband med det ökade antalet demonstrationer.

De bestämmelser i BrB som ger avvägningsproblem mellan hänsynen till fri opinionsbildning och övriga viktiga samhällsintressen finns främst i 16 kap. om brott mot allmän ordning. Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades sex sakkunniga¹ år 1965 för att i vissa hänseenden se över lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. De sakkunniga antog namnet kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. De bestämmelser som skulle ses över var vissa föreskrifter i 16 kap. BrB som innebär inskränkningar av yttrandefriheten, nämligen bestämmelserna om uppvigling (5 §), brott mot trosfrid (9 §) och sårande av tukt och sedlighet (11 §) samt deras motsvarigheter i 7 kap. 4 § punkterna 9, 13 och 14 tryckfrihetsförordningen (TF). I december 1967 utvidgades kommitténs uppdrag till att omfatta viss översyn även av förtalsbrottet i 5 kap. BrB.

Kommittén överlämnade i juni 1969 ett delbetänkande om uppviglingsbrottet (Stencil Ju 1969: 16) med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 kap. 5 § BrB. I oktober 1969 överlämnade kommittén ytterligare ett delbe-

¹ Justitierådet Sven Romanus, ordf., samt riksdagsledamöterna Robert Dockered, Gudmund Ernulf, Blenda Ljungberg, Bo Martinsson och Lisa Mattson.

tänkande, kallat Yttrandefrihetens gränser (SOU 1969:38). Betänkandet innehåller förslag till ändringar i BrB:s regler om brott mot trosfrid, sårande av tukt och sedlighet samt förledande av ungdom ävensom deras motsvarigheter i TF. Vidare föreslås att förbud mot visst spridande av sedlighetssårande framställning införs. Förslagen i de två betänkandena torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1 och 2*.

I november 1968 redovisade dåvarande statssekreteraren i statsrådsberedningen Ingvar Carlsson en undersökning av behovet av reformer i syfte att trygga utövandet av demonstrationsrätten. Detta skedde i en särskild promemoria med titeln PM om demonstrationsrätten. Med anledning av denna promemoria upprättades i oktober 1969 inom justitiedepartementet en promemoria med förslag till ändrad lagstiftning rörande vissa yttrandefrihetsbrott som inte hade varit föremål för översyn av den tidigare nämnda kommittén. Departementspromemorian innehåller sålunda förslag till ändring i TF, BrB och lagen (1956 : 618) om allmänna sammankomster (LAS). Bl. a. föreslås att de särskilda straffbestämmelserna i BrB om skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol upphävs samt att polismyndighets möjligheter att upplösa allmän sammankomst inskränks. Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärenden som *bilaga 3*.

Efter remiss har yttranden över de två delbetänkandena och departementspromemorian inkommit från följande instanser.

Över båda betänkandena och promemorian har yttranden avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, radionämnden, statens ungdomsråd, Landsorganisationen i Sverige (LO), Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare (domareföreningen), Sveriges författareförening, Sveriges Radio aktiebolag och Svenska filminstitutet. Svenska journalistförbundet, Publicistklubben och Svenska tidningsutgivareföreningen har avgett gemensamt yttrande genom Pressens Samarbetsnämnd. RÅ och länsstyrelserna har bifogat yttranden av myndigheter inom polis- och åklagarväsendet, av några skolmyndigheter, barnavårdsnämnder m. fl.

Därutöver har yttranden över betänkandet Yttrandefrihetens gränser avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, Stockholms rådhusrätt, socialstyrelsen, statens biografbyrå, domkapitlen i Uppsala ärkestift samt Lunds och Göteborgs stift, Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges advokatsamfund, Sveriges kioskägares riksförbund, Tobakshandlarnas riksförbund, Svenska föreningen för psykisk barn- och ungdomsvård, Föreningen Sveriges filmproducenter, Sveriges biografägareförbund, Sveriges filmuthyrareförening, Folketshusföreningarnas riksorganisation, Svenska teaterförbundet, Riks-

förbundet Hem och Skola, Sveriges frikyrkoråd, Evangeliska fosterlandsstiftelsen och Frälsningsarmén.

Över betänkandet om uppviglingsbrottet och departementspromemorian har yttranden också avgetts av hovrätten för Västra Sverige, överbefälhavaren (ÖB), länsstyrelserna i Uppsala och Västerbottens län, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Föreningarna Sveriges statsåklagare, Sveriges länspolischefer och Sveriges polismästare, Centerns studentförbund (CSF) och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU). ÖB har bifogat yttranden av försvarsgrensheferna och värnpliktsverket. Länsstyrelsen i Uppsala län har överlämnat yttranden av några polismyndigheter.

Över betänkandet om uppviglingsbrottet har yttranden dessutom avgetts av försvarets personalvårdsnämnd, vapenfrinämnden, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges advokatsamfund, Moderata ungdomsförbundet (MUF) och Centerns ungdomsförbund (CUF).

Yttranden över betänkandet Yttrandefrihetens gränser har även inkommit från Sveriges kristna socialdemokratiska förbund och SSU.

I samband med att jag nu tar upp de frågor som har behandlats i de två betänkandena och i departementspromemorian kommer jag också att ta upp frågan om vissa ändringar i 12 § LAS och i 21 § allmänna ordningsstadgan (1956: 617, AOst).

2. Gällande svensk rätt m. m.

2.1 Tryckfrihetsförordningen

I TF fastslås varje svensk medborgares rätt att, med iakttagande av de bestämmelser som meddelas i förordningen till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet, yttra sina tankar och åsikter i tryckt skrift, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst (1 kap. 1 §). Vidare förbjuds all förhandsgranskning (1 kap. 2 §). Missbruk av tryckfriheten får inte beivras i annan ordning eller i annat fall än TF föreskriver (1 kap. 3 §). I 7 kap. 4 § TF finns en förteckning över vilka yttranden i tryckt skrift som skall anses som tryckfrihetsbrott. Enligt denna förteckning, den s. k. brottskatalogen, skall som otillåtet yttrande anses vissa framställningar som är straffbara enligt BrB som allmänt brott. I ett följande avsnitt (2.4) anges vissa sådana brott. Enligt 7 kap. 5 § får allmän handling som skall hållas hemlig inte offentliggöras genom tryckt skrift. Paragrafen innehåller även vissa andra publiceringsförbud.

Enligt TF är det inte tillåtet för myndighet eller annat allmänt organ att på grund av tryckt skrifts innehåll — genom åtgärd som inte har stöd i förordningen — hindra tryckning eller utgivning av skriften eller dess spridning bland allmänheten (1 kap. 2 §). I praxis anses emellertid sådana ingri-

panden tillåtna som sker av hänsyn till allmän ordning. TF innehåller dessutom vissa särskilt angivna inskränkningar i spridningsrätten. Utan hinder av vad som föreskrivs i TF gäller sålunda om spridning bland barn och ungdom av tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller annars medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, vad som är föreskrivet i lag (6 kap. 2 § första stycket). En särskild straffbestämmelse om spridning bland barn och ungdom finns i 16 kap. 12 § BrB. Vidare innehåller TF begränsningar i rätten att sprida karta m. m. över Sverige vilken är av betydelse för rikets försvar (6 kap. 2 § andra stycket). Spridningsförbud gäller också för tryckt skrift som saknar uppgift eller innehåller felaktig uppgift om boktryckeri, tryckningsort m. m. samt för tryckt skrift som har lagts under beslag eller konfiskerats eller utgetts i strid mot förbud (6 kap. 3 §).

I fråga om innehållet i tryckt skrift gäller speciella ansvarighetsregler (8 kap.). För periodisk skrift skall en särskild ansvarig utgivare ha anmälts till chefen för justitiedepartementet. Utgivaren svarar i princip för allt som publiceras i skriften. Subsidiärt ansvar inträder enligt särskilda regler för skriftens ägare och boktryckaren, i vissa fall också för den som har spritt skriften. För innehållet i tryckt skrift som inte är periodisk svarar i första hand författaren. I ansvarighetskedjan för sådan skrift ingår vidare utgivaren, förläggaren, boktryckaren och — i vissa fall — utspridaren i nämnd ordning.

Det åligger chefen för justitiedepartementet att med biträde av särskilt utsedda tryckfrihetsombud vaka över TF:s efterlevnad (9 kap. 1 §). Övervakningen möjliggörs främst genom bestämmelsen i 4 kap. 7 § om skyldighet för boktryckare att lämna granskningsexemplar av varje skrift som har tryckts och getts ut här i riket. Finner departementschefen att åtal bör anställas, skall han göra anmälan därom hos JK. Även utan sådan anmälan kan denne väcka åtal för tryckfrihetsbrott som hör under allmänt åtal (9 kap. 2 §). I praxis har utbildat sig den ordningen att JK inte väcker åtal för sedlighetssårande skrift utan föregående anmälan från departementschefen.

Tryckt skrift som innefattar tryckfrihetsbrott kan konfiskeras (7 kap. 7 §). För att säkerställa en sådan åtgärd kan skriften tas i beslag. Innan åtal väcks, kan chefen för justitiedepartementet förordna om beslag. Därefter kan rätten ge sådant förordnande (10 kap. 1, 2 och 5 §§). Tryckt skrift som uppenbart innefattar straffbart brott mot tukt och sedlighet får efter beslut av polismyndighet tas i förvar i avbidan på förordnande om beslag. Är fara i dröjsmål, får polisman ta skriften i förvar även utan sådant beslut. Han skall då skyndsamt anmäla beslaget hos polismyndigheten som genast skall pröva om skriften skall behållas i förvar (10 kap. 10 §). Beslut om tryckt skrifts tagande i förvar skall anmälas till chefen för justitiedepartementet så snart ske kan (10 kap. 12 §).

2.2 Radio och TV

För yttrandefriheten i radio och TV gäller i stort sett detsamma som beträffande tryckt skrift. Enligt radiolagen (1966 : 755) är förhandsgranskning av myndighet eller annat allmänt organ förbjuden. Gränserna för yttrandefriheten i ljudradio- och televisionsprogram (radioprogram) anges i en särskild lag, radioansvarighetslagen (1966 : 756). Enligt denna lag skall missbruk av yttrandefriheten i radioprogram medföra ansvar och skadeståndsskyldighet endast när gärningen innefattar yttrandefrihetsbrott. Med yttrandefrihetsbrott förstås framställning eller offentliggörande som enligt 7 kap. 4 eller 5 § TF skulle ha varit att anse som tryckfrihetsbrott, om gärningen hade begåtts genom tryckt skrift. För varje radioprogram skall i princip finnas en programutgivare, som har till uppgift att förebygga yttrandefrihetsbrott. Denne är ansvarig för yttrandefrihetsbrott i program för vilka han är förordnad. Lagen innehåller även bestämmelser om åtal och rättegång. Allmänt åtal får väckas endast av JK. Mål om yttrandefrihetsbrott i radioprogram tas upp av Stockholms rådhusrätt, om det inte med hänsyn till omständigheterna är lämpligare att ta upp målet vid annan rådhusrätt som är behörig att pröva tryckfrihetsmål. I fråga om rättegången gäller i övrigt samma regler som i tryckfrihetsmål.

2.3 Film

Film är underkastad censur. Gällande föreskrifter finns i förordningen (1959 : 348) med särskilda bestämmelser om biograf föreställningar m. m. och i instruktionen (1965 : 748) för statens biografbyrå. Film får sålunda inte visas offentligt utan att den dessförinnan har godkänts av statens biografbyrå. Till biografbyrån är knutet ett rådgivande organ, statens filmgranskningsråd. Biografbyrån får inte godkänna film eller del av film, vars förevisande på grund av det sätt, varpå händelserna skildras, och det sammanhang, vari de förekommer, kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott. Biografbyrån kan även vägra att godkänna film eller del av film, om dess förevisande uppenbarligen skulle strida mot allmän lag. Film eller del av film får inte heller godkännas till förevisning för barn under 11 år eller för barn som fyllt 11 år men inte 15 år, om den kan vålla barn i sådan åldersgrupp skada.

För yttrandefrihetsbrott i film gäller BrB:s bestämmelser, och vanliga processuella regler är tillämpliga.

2.4 Vissa yttrandefrihetsbrott och brott mot allmän ordning

Gränserna för yttrandefriheten anges främst av bestämmelser i BrB.

I 5 kap. finns regler om *ärekränkning*. Den som pekar ut någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller annars lämnar uppgift

som är ägnad att utsätta någon för andras missaktning gör sig enligt 1 § skyldig till förtal. Straffet är böter. Om brottet är att anse som grovt, kan dömas för grovt förtal till böter eller fängelse i högst två år (2 §). Vid bedömande av om ett förtalsbrott är grovt skall särskilt beaktas, om den kränkande uppgiften var ägnad att medföra allvarlig skada. Att smäda annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom är, om gärningen inte utgörs av ett förtalsbrott, straffbelagt i 3 § som förolämpning. För normalbrottet är straffet böter och för grovt brott böter eller fängelse i högst sex månader. Särskilda regler om åtal finns i 5 §. Ärekränkingsbrotten kan i princip åtalas endast av målsägande. Förtal eller grovt förtal får dock åtalas av åklagare, om målsägande anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finns påkallat från allmän synpunkt.

I 16 kap. BrB, som har rubriken "Om brott mot allmän ordning", upptas brott som innebär ett störande eller hot mot samhällelig ordning och säkerhet eller kränker medborgarnas känsla för religiösa eller etiska värden. Flera av dessa brott innebär en inskränkning av yttrandefriheten. Av straffbestämmelserna i 16 kap. bör i detta sammanhang nämnas följande.

Enligt 3 § kan deltagare i folksamling som stör allmän ordning dömas för *ohörsamhet mot ordningsmakten*, om han underlåter att efterkomma befallning som har meddelats för ordningens upprätthållande eller tränger in på område som har blivit fridlyst eller avspärrat för sådant ändamål. Brottet är subsidiärt i förhållande till de allvarligare brotten upplopp eller våldsam samt upplopp (1 och 2 §§). Straffet för ohörsamhet mot ordningsmakten är böter eller fängelse i högst sex månader.

I 4 § straffbeläggs *störande av förrättning eller av allmän sammankomst*. Det är straffbart att genom våldshandling eller oljud eller på annat sådant sätt störa eller försöka hindra allmän gudstjänst, annan allmän andaktsövning, vigsel eller begravning eller dylik akt. Som föremål för brottet nämns också domstols förhandling eller annan statlig eller kommunal förrättning. Paragrafen skyddar också allmän sammankomst för överläggning, undervisning eller åhörande av föredrag. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

Att uppmåna eller eljest söka förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet är straffbart som *uppvigling*, om det sker muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprids eller lämnas ut för spridning eller i annat meddelande till allmänheten (5 §). Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt, är straffet fängelse i högst fyra år. Som en omständighet som kan göra brottet grovt nämns, att gärningsmannen har sökt förleda till allvarligt brott.

Den som offentligen skymfar Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken döms enligt 7 § för *skymfande av rikssymbol*. Straffet

är böter eller fängelse i högst sex månader. Före 1948 års strafflagsrevision fanns inte någon särskild straffbestämmelse om skymfande av svensk rikssymbol. Om en sådan handling utfördes på allmän plats, kunde gärningsmannen emellertid straffas för förargelseväckande beteende.

För *hets mot folkgrupp* döms den som offentligen hotar, förtalar eller smäddar folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse. Straffet är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter. I en proposition (prop. 1970: 87), som Kungl. Maj:t nyligen har beslutat avlåta, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att godkänna en inom FN upprättad konvention mot rasdiskriminering och att antaga viss lagstiftning som ökar möjligheterna att straffrättsligt ingripa mot sådan diskriminering. Förslaget innebär bl. a. att tillämpningsområdet för bestämmelserna i TF och BrB om hets mot folkgrupp vidgas i olika hänseenden. Sålunda föreslås att den brottsliga handlingen beskrivs som hot mot eller uttryck för missaktning för folkgrupp av visst slag. Detta avses i förhållande till nuvarande bestämmelse innebära en utvidning av gärningsbeskrivningen. Vidare föreslås att offentlighetsrekvisitet vidgas så att bl. a. uttalanden som sprids bland allmänheten vid upprepade privata samtal blir straffbara. Förslaget innebär vidare att fler folkgrupper än f. n. kommer att bli skyddade.

I den nämnda propositionen har också lagts fram förslag till bestämmelse om ett nytt brott, kallat *olaga diskriminering*. Bestämmelsen, som föreslås bli intagen i en ny paragraf, 8 a §, innebär att näringsidkare som i sin näringsverksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra kan straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma föreslås gälla också anställd i näringsverksamhet och anställd i allmän tjänst, vari han har att gå allmänheten till handa. Enligt förslaget skall bestämmelsen gälla också i fråga om tillträde till allmän sammankomst eller offentlig tillställning.

I 9 § är det straffbelagt som *brott mot trosfrid* att offentligen skymfa sådant som hålls heligt av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Vad som straffskyddas är sådant som människors religiösa känsla är riktad på, såsom Gud och bibeln och i sinnevärlden existerande eller osinnliga föremål för den religiösa känslan, t. ex. hostian och ritualen vid sakramentens utdelande.

I 11 § finns bestämmelser om straff för *sårande av tukt och sedlighet*. Enligt första stycket är det straffbart att såra tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller anorledes sprida skrift eller bild. Formuleringen inbegriper även skulpturala arbeten och film. I andra stycket straffbeläggs att på allmän plats eller el-

jest offentligen såra tukt och sedlighet i ord eller handling. Straffet för brott mot 11 § är böter eller fängelse i högst sex månader.

12 § innehåller en särskild straffbestämmelse om spridande av skrift eller bild som genom sitt innehåll kan verka förråande eller i övrigt medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. Den som bland barn eller ungdom sprider sådan skrift eller bild döms för *förledande av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Slutligen bör i detta sammanhang också nämnas straffbestämmelsen i 16 § om *förargelseväckande beteende*. Enligt paragrafen är det straffbart att, i annat fall än som anges särskilt i 16 kap., offentligen bete sig på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten. Straffet är penningböter, högst 500 kronor. Vid tillkomsten av bestämmelsen betonades, att förargelseväckande beteende inte fick fattas som en åsiktsförbrytelse. Vad som är straffbelagt är sättet att uppträda offentligen genom att offentligen t. ex. göra ett uttalande som med hänsyn till sitt innehåll är ägnat att väcka allmän förargelse.

I 19 kap. BrB finns bestämmelser om brott mot rikets säkerhet. Kapitlet innehåller föreskrifter om sådana brott som högförräderi, spioneri och olovlig underrättelseverksamhet. Här finns också för utländska rikssymboler en motsvarighet till den i 16 kap. 7 § intagna bestämmelsen om skymfande av svensk rikssymbol. Enligt 10 § är det straffbart som *skymfande av utländsk rikssymbol* att offentligen skymfa främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken. Straffet är detsamma som för skymfande av svensk rikssymbol, d. v. s. böter eller fängelse i högst sex månader. Bestämmelsen torde inte ge skydd åt FN-flaggan eller andra internationella organs flaggor (SOU 1966: 62 s. 77 f.).

I 19 kap. 11 § finns en *straffskärpningsregel för vissa kränkningar av främmande makt*. Denna bestämmelse är tillämplig, om gärning som avses i 3 kap. (om brott mot liv och hälsa), 4 kap. (om brott mot frihet och frid) eller 5 kap. (om ärekränkning) innebär att någon genom förgripelse på främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten. Straffskärpningsregeln gäller också, om främmande makt kränks genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller skadar lokalen eller egendom som finns i lokalen. Bestämmelsen innebär att för brott, varå annars kan följa fängelse i högst sex månader, straffmaximum höjs till fängelse i högst två år och att för brott, varå annars kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år, maximum i stället blir fängelse i högst fyra år. För ärekränkningensbrotten i 5 kap. innebär straffskärpningsregeln att förtal i 1 § och förolämpning i 3 § första stycket, som är rena bötesbrott, inte berörs, medan regeln blir tillämplig på grovt förtal i 2 § och grov förolämpning i 3 § andra stycket.

Enligt 19 kap. 16 § får skymfande av utländsk rikssymbol inte åtalas av åklagare utan *Kungl. Maj:ts förordnande*. Detta gäller också gärning som

avses i 3—5 kap. och innebär sådan kränkning som sägs i 19 kap. 11 §. Åtalsbegränsningen gäller även försök, förberedelse eller stämpling till sådan gärning eller underlåtenhet att avslöja gärningen. Beträffande ärekränkingsbrotten i 5 kap., som i princip är målsägandebrott, får åtalsregeln i 19 kap. 16 § anses innebära att allmänt åtal kan anställas vid alla former av ärekränkning mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. Angivelse behövs alltså inte. Däremot fordras alltid tillstånd av regeringen. Den enskilda åtalsrätten berörs dock inte av denna begränsning.

I 21 kap. BrB med rubriken "Om brott av krigsmän" finns en särbestämmelse som kompletterar straffbestämmelsen i 16 kap. 5 § om uppvigling. Enligt 21 kap. 10 § döms krigsman som muntligen inför samling av krigsmän eller eljest i meddelande till krigsmän uppmanar eller annorledes söker förleda till lydnadsbrott eller annan gärning, varigenom krigsman åsidosätter sin tjänsteplikt, för *uppvigling av krigsmän* till disciplinstraff eller fängelse i högst ett år. Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen har sökt förleda till allvarligt brott eller av andra skäl att anse som grovt, är straffet fängelse i högst fyra år.

Flera av de tidigare nämnda straffbestämmelserna har sin motsvarighet i *tryckfrihetsförordningen*. Enligt 7 kap. 4 § TF gäller detta förtal och förolämpning, uppvigling, skymfande av rikssymbol, hets mot folkgrupp, brott mot trosfrid, sårande av tukt och sedlighet, skymfande av utländsk rikssymbol samt uppvigling av krigsmän. Dessa brott kan således bestraffas som tryckfrihetsbrott i den mån de begås genom tryckt skrift. Med anledning av hänvisningen i *radioansvarighetslagen* till TF kan dessa gärningar beivras även som yttrandefrihetsbrott i radio och TV.

I TF finns däremot inte någon hänvisningsbestämmelse till straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB vid ärekränkning mot främmande makts statsöverhuvud eller dess representant här i riket. Ärekränkning mot sådant statsöverhuvud eller sådan representant blir därför att bedöma enligt de allmänna ärekränkingsreglerna i 5 kap. BrB, när ärekränkningen sker genom tryckt skrift eller i radio- eller TV-program.

2.5 Allmänna sammankomster m. m.

I LAS dras gränserna upp för myndigheternas insyn i och ingripande mot vissa s. k. allmänna sammankomster. Med allmän sammankomst avses i lagen sammankomst som anordnas för allmänheten eller till vilken allmänheten äger tillträde eller som, med hänsyn till de villkor under vilka tillträde lämnas, är att jämställa med sådan sammankomst. LAS är tillämplig på sådan allmän sammankomst som hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i allmän eller enskild angelägenhet. Lagen är också tillämplig på allmän sammankomst som är att hänföra till föreläsning eller föredrag

för undervisning eller meddelande av allmän eller medborgerlig bildning eller till religionsövning (1 §). Demonstration anses vara en form för allmän sammankomst.

Från allmän sammankomst har man att skilja offentlig tillställning. För sådana tillställningar finns bestämmelser i AOst. Med offentlig tillställning avses bl. a. teaterföreställning, tävling och uppvisning i sport och idrott, biografföreställning, festtåg samt tillställning av annat slag som anordnas för allmänheten och som inte avses i LAS. Man brukar inte hänföra tillställningar av detta slag till församlingsrätten i egentlig mening.

Enligt 3 § LAS fordras tillstånd för att hålla allmän sammankomst på gata, torg, park eller annan plats som är allmän plats enligt stadsplan eller byggnadsplan. Utan tillstånd får sådan sammankomst inte heller hållas på bl. a. allmän väg eller annat område som används för allmän samfärdsl. Tillstånd meddelas av polismyndigheten. Vid tillståndsprövningen skall beaktas vikten från allmän synpunkt att församlingsfriheten upprätthålls. Innebörden härav är att tillstånd i regel skall beviljas, om hinder inte möter från trafik- och ordningssynpunkt (prop. 1956 : 143 s. 175).

För anordnande av allmän sammankomst utomhus på annat område än allmän plats i stad eller köping krävs anmälan till polismyndigheten (4 §).

I 5 och 6 §§ LAS ges bestämmelser om ansökan om tillstånd att anordna allmän sammankomst och om anmälan om sådan sammankomst. Ansökan skall innehålla vissa uppgifter. Om det behövs uppgifter utöver vad ansökningshandlingen innehåller, får polismyndigheten förelägga anordnaren att komma in med ytterligare upplysningar eller också själv göra utredning. Föreläggande får dock inte avse skyldighet att tillhandahålla handling angående eller redogörelse för innehållet i föredrag, tal eller annan muntlig framställning som är avsedd att förekomma vid sammankomsten. Enligt grunderna för denna bestämmelse anses polismyndighet sakna befogenhet att förhandsgranska plakat, banderoller e. d. som skall användas vid demonstration (RÅ 1963 : 43 och JO:s ämbetsberättelse 1968 s. 337). För anmälan innehåll och komplettering gäller i huvudsak samma regler som för ansökan.

Enligt 7 § LAS skall anordnaren av allmän sammankomst svara för att god ordning råder vid sammankomsten. Polischef eller annan företrädare för polismyndigheten har enligt 9 § LAS rätt att få tillträde till allmän sammankomst.

I 10 § LAS ges polismyndighet befogenhet att inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålls i strid mot sådant allmänt förbud som enligt 2 § LAS kan meddelas vid bl. a. krig eller om beslut har meddelats att sammankomsten inte får äga rum. Polismyndigheten har också rätt att upplösa sammankomst, om det vid denna förekommer något som strider mot lag eller om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande. I dessa fall är det dessutom en förutsätt-

ning för upplösning att andra åtgärder har visat sig otillräckliga för att förebygga fortsatt lagstridigt förfarande, återställa ordningen eller skydda de närvarande. Med uttrycket "något som strider mot lag" förstås enligt förarbetena (prop. 1956 : 143 s. 176) i lag förbjudna handlingar som strider mot något offentligt intresse. Att tillstånd inte har sökts i de fall där detta krävs utgör i och för sig inte grund för polismyndigheten att inställa eller upplösa sammankomsten.

I 11 § LAS föreskrivs att polismyndighet kan förbjuda förnyande av allmän sammankomst som åsyftar eller innebär något som strider mot lag. Sådant förbud kan också meddelas, om sammankomsten har visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande och detta inte kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

Enligt 12 § andra stycket LAS skall beträffande bl. a. allmän sammankomst, som anordnas av utlännning eller därvid utlännning skall medverka, utöver bestämmelserna i LAS gälla vad som är särskilt föreskrivet. De föreskrifter som paragrafen hänvisar till finns intagna i kungörelsen (1913 : 380) om rätt för den som är bosatt i utlandet att giva eller medverka i offentlig föreställning m. m. i Sverige. Enligt denna kungörelse krävs särskilt tillstånd för anordnande av bl. a. föreställning som anordnas av i utlandet bosatt fysisk person.

I AOst finns bestämmelser om bl. a. allmänt förbud, tillstånd och anmälan för offentlig tillställning, vilka bestämmelser motsvarar dem som gäller för allmänna sammankomster. Även reglerna om rätt att upplösa allmän sammankomst och om förbud mot förnyande av sammankomst har sin motsvarighet i AOst (19 och 20 §§). Vid offentlig tillställning krävs dock inte svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande för att polismyndigheten skall kunna upplösa tillställningen eller meddela förbud mot förnyande. Det räcker att tillställningen föranleder oordning eller fara för de närvarande. I övrigt gäller samma förutsättningar för upplösning och förbud mot förnyande som för allmän sammankomst. En motsvarighet till 12 § andra stycket LAS finns i 21 § tredje stycket AOst.

Beslut som polismyndighet har meddelat på grund av LAS eller AOst kan överklagas hos länsstyrelsen (13 § LAS och 27 § AOst). Mot länsstyrelsens beslut förs talan genom besvär hos Kungl. Maj:t i statsrådet.

Föreskrifterna i LAS är straffsanktionerade. Enligt 15 § LAS straffas bl. a. den som anordnar allmän sammankomst utan att ha erhållit tillstånd eller utan att ha gjort anmälan, när detta krävs. Den som fortsätter allmän sammankomst, sedan beslut har meddelats att den skall upplösas, och den som inte rättar sig efter de föreskrifter som polismyndigheten har meddelat för allmän sammankomst straffas också enligt detta lagrum i den mån gärningen inte blir att bedöma enligt 16 kap. 3 § BrB som ohörsamhet mot ordningsmakten. Straffet är böter. Motsvarande straffbestämmelser finns för offentliga tillställningar (AOst 29 §).

3. Utländsk rätt

De brottsbestämmelser som tas upp i förevarande sammanhang d. v. s. uppvigling, skymfande av rikssymbol, ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant, brott mot trosfrid samt sårande av tukt och sedlighet, har i allmänhet någon form av motsvarighet i utländsk strafflagstiftning. Det är emellertid svårt att i en redogörelse av den omfattning som här kan komma i fråga ge en riktig bild av andra länders lagstiftning i dessa ämnen. Enbart en beskrivning av innehållet i motsvarande lagbestämmelser torde inte vara tillräckligt upplysande som jämförelsematerial utan måste följas av en redovisning av rättstillämpningen och av lagstiftning på näraliggande områden. Inom *Norden* är dock rättsförhållandena så likartade att en kortfattad redogörelse kan vara av värde. Redovisningen av utländsk rätt har därför begränsats till de nordiska grannländernas lagstiftning.

3.1 Uppvigling

I *Danmark* finns en särskild straffbestämmelse för den som "offentlig tilskynder til forbrydelse". Straffet är hæfte eller fängelse intill fyra år eller vid förmildrande omständigheter böter. Att offentligen uttrycka sitt gillande av brott mot statens självständighet och säkerhet samt av brott mot statsförfattningen och de högsta statsmyndigheterna m. m. bestraffas med hæfte eller fängelse intill två år eller vid förmildrande omständigheter med böter (§ 136 straffeloven).

I den *finska* strafflagen finns flera bestämmelser om uppvigling. Enligt huvudbestämmelsen består den brottsliga handlingen i att offentligen i folksamling eller genom skrift eller annan framställning, som har spritts, uppmana eller söka förleda till brott. Följs uppmaningen, döms gärningsmannen som anstiftare till brottet. I annat fall döms till straff enligt nämnda bestämmelse. Straffet varierar efter brottets grovhet. Det är också straffbart att offentligen uppmana till olydnad mot lag eller att lovorda en straffbar handling. Straffet är i detta fall fängelse i högst ett år eller böter (16 kap. 8 § strafflagen). Enligt en särskild bestämmelse är det vidare straffbelagt att förleda värnpliktig att inte infinna sig till tjänstgöring. Straffet är strängare, om förledandet har skett offentligen. Minimistraffet är då fängelse ej under ett år (16 kap. 9 §).

Enligt *norsk* rätt kan den som offentligen "opfordrer eller tilskynder til" en straffbar handling eller förhärliigar en sådan handling eller erbjuder sig att utföra eller bistå vid handlingen dömas till böter eller hefte eller fängelse intill åtta år. Frihetsstraff får dock inte bestämmas högre än två tredjedelar av det högsta straffet för den gärning som avsågs (§ 140 straffeloven).

Det föreskrivs också strängare straff för bl. a. den som offentligen uppmanar till utförandet av vissa förbrytelser mot rikets självständighet eller säkerhet (§ 94 straffeloven).

3.2 Skymfande av rikssymbol och ärekränkning av främmande statsöverhuvud m. fl.

Den *danska* strafflagen saknar särskild bestämmelse om straff för skymfande av det egna landets flagga.

För främmande stats flagga o. d. finns däremot en särskild straffregel. Enligt denna regel är det straffbelagt att offentligen skymfa främmande nation, främmande stat, dess flagga eller annat erkänt nationalmärke, FN-flaggan och Europarådets flagga. Straffet är böter, hæfte eller vid försvärande omständigheter fängelse i högst två år (§ 110 e straffeloven).

Den *danska* strafflagen innehåller även en straffskärpningsregel, enligt vilken det föreskrivna straffet kan höjas med intill hälften vid vissa brott, om dessa begås mot främmande statsöverhuvud eller chefen för en främmande beskickning. Regeln gäller sådana brott som mord, misshandel, olaga tvång och frihetsberövande, hemfridsbrott och ärekränkning (§ 110 d straffeloven).

I den *finska* strafflagen finns en motsvarighet till den svenska brottsbalksregeln om straff för skymfande av det egna landets rikssymbol. Det är enligt den finska bestämmelsen straffbart att olovligen taga bort eller uppsåtligen skada eller vanställa Finlands flagga eller riksvapen, som har utställts offentligen på myndighets föranstaltande. Samma bestämmelse straffbelägger också skymfande genom tryckt skrift eller bildlig framställning, som har spritts, anslagits offentligen eller utställts. Straffet är böter eller fängelse i högst tre månader. Har flagga eller vapen skadats som ett uttryck för missaktning mot myndighet, är straffet fängelse i högst sex månader (16 kap. 16 § strafflagen).

Den *finska* strafflagens 14 kap. innehåller bestämmelser som reglerar "brott mot vänskaplig stat". I kapitlet finns bl. a. en bestämmelse om straff för skymfande av vänskaplig stats offentligt utställda riksvapen eller annat makttecken (4 §). Detta brott bestraffas med fängelse i högst tre månader.

I 14 kap. ges vidare straffbestämmelser för vissa brott mot främmande makts statsöverhuvud och representant, t. ex. mord, dråp och ärekränkning. För sådana brott föreskrivs strängare straff än för motsvarande gärningar som riktar sig mot enskilda personer (1—4 §§).

Den *norska* strafflagen saknar — liksom den *danska* — särskild straffbestämmelse till skydd för kränkningar av det egna landets flagga.

Enligt norsk rätt är det däremot särskilt straffbelagt att skymfa främmande stats flagga eller riksvapen. Straffet är böter, hefte eller fängelse i högst ett år (§ 95 straffeloven).

Främmande statsöverhuvud skyddas genom en straffskärpningsregel som hänvisar till bestämmelser om brott mot bl. a. Konungen, regenten eller medlem av konungahuset. Straffskärpningsregeln omfattar bl. a. mord, misshandel, olaga frihetsberövande, ärekränkning och sedlighetsbrott. När frihetsstraff ingår i straffskalan för sådana brott, kan straffet, om brottet har begåtts mot främmande statsöverhuvud, höjas intill det dubbla utsatta straffet eller vid strängare fängelsestraff till fängelse på livstid. Dessutom kan angrepp med våld eller genom ärekränkning på främmande statsöverhuvud, som befinner sig i Norge med den norska regeringens samtycke, straffas enligt de särskilda bestämmelser som gäller för den norska konungen eller regenten. Enligt samma bestämmelser straffas den som hindrar främmande statsöverhuvud i utövande av hans myndighet (§ 96).

Att kränka främmande stat genom att utöva våld mot eller uppträda hotande eller förnärmande mot den främmande statens representant är straffbelagt som särskilt brott liksom att tränga in i, skada eller smutsa ned byggnad eller lokal som används av representanten. Straffet är böter, hefte eller fängelse i högst ett år (§ 95). Främmande stats sändebud skyddas också genom en särskild bestämmelse om höjning av straffskalan för vissa brott som mord, misshandel, olaga frihetsberövande och ärekränkning. Om sådant brott begås mot sändebud medan han uppehåller sig i Norge, kan straffet höjas med intill hälften (§ 96).

3.3 Brott mot trosfrid

I den *danska* strafflagen finns en bestämmelse som motsvarar den svenska trosfridsparagrafen. Genom den danska bestämmelsen ges straffskydd åt troslära eller gudsdyrkan som omfattas av något i Danmark tillåtet bestående religionssamfund. Den straffbara handlingen beskrivs med uttrycket "offentlig driver spot med eller förhåner". Straffet är hæfte eller vid förmildrande omständigheter böter. Åtal kan ske endast efter förordnande av rigsadvokaten (§ 140 straffeloven).

Den danska strafflagen innehåller även en motsvarighet till den svenska bestämmelsen om störande av förrättning eller av allmän sammankomst (§ 137).

I *Finland* finns bestämmelser om de egentliga religionsbrotten i 10 kap. strafflagen. Den som offentligen hädar Gud straffas med tukthus i högst fyra år eller fängelse eller, om brottet har skett av obetänksamhet eller i hastighet, med böter eller fängelse i högst sex månader. Det är också straffbart att offentligen göra gäckeri med Guds heliga ord eller med något i Finland erkänt, tillåtet eller tålt religionssamfunds lära, sakrament eller kyrkliga bruk. Straffet för detta brott är fängelse i högst sex månader eller böter (1 och 2 §§). I samma kapitel ges även bestämmelser om störande av gudstjänst eller andaktsövning, tubbande att övergå till annan troslära och hindrande

av husfolk m. m. att bevista gudstjänst. I 41 kap. finns vissa bestämmelser om sabbatsbrott.

I en proposition som har förelagts den finska riksdagen föreslås att hela 41 kap. upphävs. Trosfridsparagrafen får enligt förslaget rubriken "Om brott mot trosfrid" och föreslås att gälla den som offentligen på grovt sätt smädar eller skymfar vad som hålls heligt inom i Finland verksamt trosamfund. Straffet blir böter eller fängelse i högst sex månader. I övrigt innehåller förslaget bestämmelser om straff för hindrande och störande av gudstjänst eller andaktsövning.

I *norsk* strafflag finns också en motsvarighet till den svenska trosfridsparagrafen. Brottsojektet är här dels i Norge tillåten trosbekännelse, dels något i landet tillåtet trossamfunds troslära eller gudsdyrkan. Den brottsliga handlingen består i att offentligen håna eller på ett kränkande eller sårande sätt visa ringaktning i ord eller handling. Brottet kan straffas med böter, hefte eller fängelse intill sex månader (§ 142 straffeloven).

Den som hindrar eller avbryter bl. a. offentlig religiös sammankomst kan dömas till böter eller fängelse intill sex månader (§ 138).

3.4 Sårande av tukt och sedlighet m. m.

I *Danmark* har pornografiska alster i princip blivit tillåtna genom beslut i två etapper under senare år. Sålunda blev skriftlig pornografi i alla former tillåten genom lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1967. Förbudet att sprida pornografiska bilder upphävdes två år senare, d. v. s. den 1 juli 1969. Det är att märka att det i Danmark inte finns särregler för tryckt skrift eller bild utan dessa behandlas på samma sätt som skrift eller bild av annat slag.

För spridning av pornografiska alster finns emellertid fortfarande vissa förbudsregler. Det är således straffbart att sälja otuktiga bilder till barn under 16 år. Straffet är böter (§ 234 straffeloven). Den som genom "uterligt forhold" kränker anständigheten eller åstadkommer allmän förargelse kan straffas med fängelse intill fyra år eller under förmildrande omständigheter med hæfte eller böter (§ 232 straffeloven). Bestämmelsen kan bl. a. tillämpas beträffande den som påtvingar någon åsynen av otuktiga bilder. Enligt bestämmelser i politivedtægter är det vidare belagt med bötesstraff att ställa ut anstötliga bilder på eller ut mot gator eller andra platser, till vilka allmänheten har tillträde, samt att i hus avlämna anstötliga skrifter eller bilder till andra personer än sådana som har gjort uttrycklig beställning. Med anstötlig avses en viss utvidgning av det straffbara området i förhållande till uttrycket "utugtig" i straffeloven.

I *Finland* finns en särskild lag från 1927 angående undertryckande av osedliga publikationers spridning. Enligt denna lag är det straffbart att offentligen eller med undvikande av offentlighet saluhålla, sälja eller på an-

nat sätt sprida tryckalster, skrift, bildlig framställning eller annat alster som sårar tukt eller anständighet. Det är vidare straffbart att utställa sådant alster på ställe, som är tillgängligt för allmänheten, eller att för spridning eller utställning förfärdiga eller inneha sådant alster eller att tillkännage hur det kan erhållas. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Det är också straffbart att till landet införa och därifrån utföra alster som sårar tukt eller anständighet.

Åtal för innehålllet i tryckt skrift sker efter beslut av justitieministeriet.

I Norge finns huvudbestämmelsen om pornografi i straffeloven (§ 211). Den som håller offentligt föredrag eller anordnar offentlig föreställning eller utställning med otuktigt innehåll kan dömas till fängelse intill två år. Samma straff kan ådömas den som sprider otuktiga skrifter, bilder eller liknande alster eller som överlåter sådant alster till personer under 18 år. Även oaktsamt handlande är straffbart men enligt en lägre straffskala, böter eller fängelse i högst sex månader.

Liksom i Danmark behandlas i tryckpress framställd skrift i Norge inte annorlunda än skrift som har framställts på annat sätt.

4. Kommittén och departementspromemorian

4.1 Yttrandefrihetsbrott och demonstrationsrätt

4.1.1 Uppvigling

I sitt betänkande om uppviglingsbrottet anför kommittén inledningsvis, att demonstrationer och möten under de senaste åren har anordnats över hela världen. Man har gjort detta för att protestera mot olika företeelser eller för att öva press på de bestämmande eller andra grupper i samhället eller för att väcka opinion. Många av dessa demonstrationer har föranlett polis-ingripanden. Kommittén framhåller, att text på banderoller och skyltar samt muntliga uttalanden ofta formuleras så tillspetsat att de — såvitt avser svenska förhållanden — kommer i konflikt med BrB:s bestämmelser om *uppvigling*. I vårt land har särskilt uppmaning till värnpliktsvägran lett till ingripanden från myndigheternas sida med åtal och rättegång till följd. Kommittén anser att det i många situationer kan vara tveksamt, om samhället skall ingripa med åtal och straff för uppvigling även om formellt en uppvigling har ägt rum. Vissa fall kan väl snarast vara att betrakta som förfarande som stör den allmänna ordningen genom att väcka förargelse hos allmänheten. Brottsbeteckningen uppvigling kan också synas onödigt sträng, när faran för att uppmaningen skall följas får anses helt obetydlig.

Kommittén tar därefter upp de problem rörande uppviglingsbrotten som sammanhänger med demonstrationsrätten. Många ungdomar har tagit församlingsfriheten och demonstrationsrätten i anspråk för att snabbt kunna

skapa opinion eller uttrycka sina åsikter i olika ämnen. I frågan om uppvigling i samband med demonstration uttalar kommittén — efter att ha redogjort för vissa uttalanden av dåvarande statssekreteraren Ingvar Carlsson i dennes PM om demonstrationsrätten — att demonstrationen visserligen är ett värdefullt medel för opinionsbildning i ett demokratiskt samhälle. Man bör dock enligt kommitténs uppfattning inte befria polisen från den allmänna skyldigheten att ingripa mot brott och upprätthålla ordning, därför att det finns risk för att polisen inte rätt kan bedöma vad som är brottsligt eller för att demonstranterna skall sätta sig till motvärn mot polisen. En uppmaning till brott under en demonstration kan enligt kommitténs uppfattning vara särskilt samhällsfarlig. Under de upprörda och upphetsade förhållanden, som onekligen kan råda vid vissa slag av demonstrationer liksom vid "ockupationer", kan uppmaningen lätt komma att åtklydas. Yttrandefriheten vid demonstrationer bör enligt kommittén i princip inte vara större än i andra sammanhang.

Det är enligt kommittén inte självklart, att gränserna för yttrandefriheten bör vidgas för att vissa grupper i samhället ohindrat skall få agitera för lagöverträdelse o. d. och på så vis mera slagkraftigt få uttrycka sitt missnöje med t. ex. vissa medborgerliga skyldigheter. I första hand bör man i stället undersöka, om det är något fel på de bestämmelser som kritiseras. Kommittén anser, att det redan nu finns stora möjligheter att kritisera t. ex. värnpliktslagarna utan att för den skull uppmana till lagbrott. Att utvidga gränserna för yttrandefriheten så att offentlig uppmaning till värnpliktsvägran alltid skulle vara tillåten kan enligt kommitténs mening inte komma i fråga, så länge vi har ett försvar som bygger på allmän värnplikt. Kommittén anser dock, att demonstrationsrätten är en så viktig rättighet att gränserna för yttrandefriheten inte bör vara alltför snäva.

Kommittén har prövat frågan om en ändring av de allmänna reglerna om *åtalsunderlåtelse* och av regeln om *påföljdseftergift* (20 kap. 7 § rättegångsbalken och 33 kap. 4 § tredje stycket BrB) skulle kunna undanröja eventuella stötande resultat av bestämmelsen om straff för uppvigling. En sådan lösning är emellertid inte lämplig enligt kommitténs uppfattning. Kommittén har också övervägt att införa särskilda åtalsregler i fråga om detta brott men finner inte heller detta vara acceptabelt. Om uppviglingsbestämmelsen anses ha ej önskvärda effekter bör i stället lagrummet ändras så att de avsedda fallen lämnas fria.

Enligt nuvarande bestämmelse kan det förekomma fall av uppvigling som inte förtjänar denna brottsrubricering, vilken tyder på ett allvarligt brott. För straffbarhet bör krävas att uppmaningen inte ter sig alltför bagatellartad. I sådana fall anser kommittén det inte särskilt angeläget för samhället att kunna ingripa, om inte uppmaningen har framställts på sådant sätt att den väcker allmän förargelse. I så fall kan bestämmelsen i 16 kap. 16 § BrB om förargelseväckande beteende bli tillämplig. Kommittén erinrar

i detta sammanhang om att förargelseväckande beteende inte kan beivras som tryckfrihetsbrott eller som yttrandefrihetsbrott i radio eller TV.

Ett annat fall, som enligt kommitténs uppfattning bör falla utanför det kriminaliserade området, är då risken är liten att den offentligt framförda uppmaningen skall följas. Till stöd för en sådan undantagsbestämmelse i uppviglingsparagrafen anför kommittén vad som gäller om stämpling enligt 23 kap. 2 § BrB. Med stämpling förstås, att någon i samråd med annan beslutar viss brottslig gärning eller att någon söker anstifta annan eller åtager eller erbjuder sig att utföra gärningen. Stämpling, som är straffbar endast vid vissa grövre brott, består sålunda i uppmaning till viss person att begå brott, medan uppvigling förutsätter att man vänder sig till en allmänhet. Stämpling är vidare inte straffbar, om faran för brottets fullbordan var ringa. Kommittén menar att om risken för att uppmaningen följs är liten samhällets intresse av att upprätthålla allmän ordning bör kunna tillgodoses antingen genom bestämmelsen om förargelseväckande beteende (16 kap. 16 § BrB) eller genom bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten (16 kap. 3 § BrB).

Från uppviglingsparagrafens område bör sålunda undantas de fall som kan betraktas som ringa. Förslag till sådan ändring av bestämmelsen läggs fram i betänkandet. Vid bedömandet om ett uppviglingsbrott är ringa bör enligt kommittén beaktas dels beskaffenheten av det brott eller den gärning som uppviglingen avser, dels risken för att uppmaningen skall följas. Är risken för att uppmaningen skall följas obetydlig, är det enligt kommittén i och för sig inte uteslutet att tillämpa undantagsbestämmelsen, även om uppmaningen avser ett grovt brott. Trots att uppmaningen avser en bagatellartad företeelse, bör å andra sidan undantagsbestämmelsen inte alltid anses tillämplig, om risken för att uppmaningen skall lydas inte kan bedömas som obetydlig. För strafffrihet enligt den föreslagna bestämmelsen bör fordras att gärningen vid ett samlat bedömande såväl enligt nu angivna synpunkter som i övrigt framstår som ringa.

Kommittén anser också, att det finns situationer som i och för sig skulle kunna falla in under det genom uppviglingsparagrafen kriminaliserade området, men där det kan sättas i fråga om ett ingripande med straff är den bästa lösningen. Kommittén åsyftar sådana fall som kan sägas innebära en kollision mellan den enskildes intresse att fritt få framföra sin åsikt och samhällets intresse att hindra brott. Det är t. ex. rimligt att anta att en del av dem som demonstrerar mot värnplikten gör detta på grund av starka ideella böjelser och att de genom denna sin verksamhet anser sig arbeta för världsfreden. Det kan då förefalla orätt att som uppviglare behandla alla dem som bara vill sprida sina åsikter och få allmänheten att tänka igenom problemen. Hänsyn till den allmänna yttrandefriheten och kritikerätten kan i dessa fall göra strafffrihet motiverad. Som jämförelse hänvisar kommittén till straffbestämmelsen om förtal i 5 kap. 1 § BrB, vari har tagits in en

undantagsbestämmelse om strafffrihet i vissa situationer där det kan anses ha varit försvarligt att lämna vederbörande uppgift. De fall som kommittén åsyftar är sådana där inte själva uppmaningen är viktigast för den enskilde utan rätten att hävda en viss åsikt. Kommittén föreslår därför, att undantag görs från det straffbara området också i nyss angivna fall av intressekollisioner. Därmed har kommittén velat skapa möjlighet till strafffrihet främst i sådana fall där gärningsmannen inte direkt har uppsåt att förmå en obestämd allmänhet att begå brott eller annan därmed jämställd handling, utan där han i huvudsakligt syfte att ge uttryck för en åsikt använder sig av uttryck och formuleringar, som objektivt sett uppfyller rekvisiten för uppvigling. Kommittén förutsätter även i dessa fall att gärningen vid ett samlat bedömande framstår som ringa sett från allmän synpunkt.

När den föreslagna undantagsbestämmelsen blir tillämplig, kommer gärningar som faller under denna inte att bli betraktade som brott och kan därför inte heller bli föremål för polisingripande. Denna konstruktion är enligt kommitténs mening att föredra framför en anordning, enligt vilken gärningen fortfarande skulle utgöra brott men där polisundersökning och åtal skulle kunna underlätas med stöd av allmänna bestämmelser om polisens och åklagarens rätt att underlåta ingripande och åtal.

Om förslaget genomförs, kan polisen vid demonstrationer o. d. begränsa sina ingripanden till situationer där ingripande finns påkallat av ett allmänt intresse. Kommittén förutsätter att närmare anvisningar om i vilka fall polisen skall ingripa kommer att utfärdas av rikspolisstyrelsen efter samråd med RÅ.

Kommittén har också övervägt om straffbestämmelsen i 21 kap. 10 § BrB om *uppvigling av krigsmän* bör ändras. Det framhålls, att denna bestämmelse är ett specialstadgande och ett komplement till 16 kap. 5 § BrB. Vidare nämner kommittén, att det i 21 kap. 10 § inte ställs samma krav på offentlighet och att uppviglingen enligt detta lagrum dessutom måste avse uppmaning till lydnadsbrott eller annan gärning varigenom krigsman åsidosätter sin lydnadsplikt. Slutligen krävs att gärningsmannen skall vara krigsman. Med hänsyn till dessa olikheter mellan 16 kap. 5 § och 21 kap. 10 § anser kommittén inte så starka skäl föreligga för att införa en undantagsbestämmelse i 21 kap. 10 § som är fallet beträffande 16 kap. 5 §. Någon ändring av 21 kap. 10 § föreslås sålunda ej.

Slutligen anför kommittén, att den föreslagna undantagsbestämmelsen även utan ändring i *TF:s* brottskatalog blir gällande för uppviglingsbrott som begås genom tryckt skrift. Bestämmelsen blir på grund av hänvisning i *radioansvarighetslagen* tillämplig även på radio- och TV-program. På dessa områden anser dock kommittén att undantagsbestämmelsen inte torde få större praktisk betydelse, eftersom man får utgå ifrån att uppmaning till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet i dessa media får en sådan spridning och slagkraft att gärningen i regel inte kan betraktas som bagatellartad.

4.1.2 Skymfande av rikssymbol m. m.

I departementspromemorian konstateras, att dåvarande statssekreteraren Ingvar Carlssons promemoria om demonstrationsrätten visar att även andra yttrandefrihetsbrott i BrB än dem som kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har haft att behandla bör ses över. Möjligheterna att genom en begränsning av det straffbara området vidga yttrandefriheten i samband med demonstrationer utan att därvid riskera upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet eller obehörigt kränkande av enskilds fri- och rättigheter bör undersökas. Enligt promemorian anses en översyn av reglerna om skymfande av rikssymbol (16 kap. 7 §), skymfande av utländsk rikssymbol (19 kap. 10 §) och straffskärpningsregeln vid kränkande av främmande makt (19 kap. 11 §) samt deras motsvarigheter i TF böra komma i fråga i första hand. Som motiv för att se över brotten skymfande av svensk och av utländsk rikssymbol anges också det förhållandet att ett alltmer markerat internationellt synsätt kommer till uttryck i folkopinionen och att skälen för att genom särskilda straffbestämmelser skydda nationella symboler, såväl egna som andras, därigenom har försvagats.

I fråga om straffbestämmelsen i 16 kap. 7 § BrB om *skymfande av rikssymbol* uppges, att något särskilt svenskt höghetstecken vid sidan av flaggan och riksvapnet inte torde finnas. Straffskyddet infördes i samband med 1948 års strafflagsrevision. Anledningen var närmast att sådant straffskydd redan fanns för utländska rikssymboler och att det kunde anses stötande att svenska sådana inte skulle få åtnjuta samma skydd. I promemorian anförs att den allmänna inställningen till värdet av att hålla rikets vapen och flagga i helgd genom en särskild straffbestämmelse i våra dagar torde vara en annan än vid tiden för införandet av straffskyddet. Det framhålls att ett upphävande av straffbestämmelsen om skymfande av svensk rikssymbol inte medför att skymfande behandling av den svenska flaggan blir helt straffritt. Reglerna om förargelseväckande beteende (16 kap. 16 § BrB) och skadegörelse (12 kap. BrB) kan i viss utsträckning tillämpas vid sådant skymfande. Enligt promemorian får intresset av en fri opinionsbildning anses väga tyngre än angelägenheten för samhället att kunna ingripa mot kränkningar av svensk rikssymbol genom särskild straffbestämmelse. I promemorian betonas att skymfande av egen rikssymbol inte är särskilt straffbelagt i t. ex. dansk eller norsk lagstiftning.

Beträffande brottet *skymfande av utländsk rikssymbol* (19 kap. 10 § BrB) erinras om att det särskilda straffskyddet för främmande makts flagga, vapen eller annat höghetstecken infördes först år 1940 och motiverades i första hand av riskerna för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt stördes, om sådan stats rikssymbol skymfades här i landet. Tidigare kunde sådana kränkningar bedömas som förargelseväckande be-

teende. Enligt promemorian torde uppfattningen om behovet av ett särskilt straffskydd för utländska rikssymboler numera vara en annan än under krigsåren. Värdet av en fri opinionsbildning har framstått klarare för den allmänna opinionen både i vårt land och utomlands. Intresset av att t. ex. demonstrationer får försiggå utan ingripande från samhällets sida har ökat. Ett särskilt straffskydd för utländska höghetstecken kan enligt promemorian knappast sägas ha något berättigande i dagens samhälle. Liksom fallet är beträffande skymfande av svensk rikssymbol blir inte allt skymfande av utländska rikssymboler straffritt, om man tar bort det speciella straffskyddet. En sådan gärning torde i åtskilliga fall kunna bestraffas som förargelseväckande beteende och, i förekommande fall, som skadegörelse. Om motsvarande skydd för svensk rikssymbol upphävs, torde det enligt promemorian vara än mindre motiverat med ett särskilt straffskydd för utländsk rikssymbol.

När det gäller folkrättens regler sägs i promemorian, att en stat torde vara skyldig att respektera och skydda främmande stats rikssymbol. Dessa folkrättsliga grundsatser torde dock inte sträcka sig så långt att det är nödvändigt att upprätthålla skyddet genom särskild straffbestämmelse. Enligt promemorian torde det få anses tillräckligt att man kan tillämpa straffbestämmelser av mera allmän räckvidd som exempelvis 16:16 BrB (förargelseväckande beteende). En genom flaggskändning kränkt stat kan få sitt anspråk på upprättelse tillgodosett på annat sätt än genom bestraffning av gärningsmannen. Slutligen nämns i promemorian, att flera europeiska länders strafflagstiftning ger ett mycket begränsat straffskydd åt utländska höghetstecken.

I promemorian föreslås sålunda, att straffbestämmelserna i 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § BrB upphävs samt att deras motsvarigheter i 7 kap. 4 § punkterna 6 och 8 TF utgår ur TF.

I fråga om *straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB* för vissa kränkningar av främmande makt anförs i promemorian, att även TF tidigare innehöll en särskild bestämmelse som avsåg att skydda främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket mot smädliga eller kränkande angrepp. Denna bestämmelse upphävdes emellertid år 1965 under motivering att de allmänna bestämmelserna om ärekränkning torde lämna tillräckligt skydd vid kränkningar genom tryckt skrift (prop. 1964 : 133, KU 1964 : 13, KU 1965 : 1 och rskr 1965 : 64). Ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant som sker genom tryckt skrift eller i radioprogram bedöms sedan dess uteslutande enligt 5 kap. BrB, medan sådan ärekränkning i annan form är underkastad straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 §. I promemorian anförs, att kränkande angrepp på främmande statsöverhuvud eller representant i de flesta fall torde få betydligt större spridning, om det sker genom press, radio eller TV än på annat sätt. Att smäda ett statsöverhuvud genom tryckt skrift eller i radioprogram torde

därför i regel vara allvarligare än att göra detta t. ex. i tal under en demonstration. Eftersom det särskilda straffskyddet har upphävts i TF, torde det knappast finnas anledning att behålla skyddet för ärekränkning i annan form. De allmänna reglerna om straff för ärekränkning i 5 kap. bör enligt promemorian även i sådana fall ge tillräckligt utrymme för att strängt bedöma förgripelser som innebär en mera allvarlig kränkning av främmande makt. Den särskilda straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § föreslås därför ändrad så att den inte längre omfattar ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller dess representant här i riket. I promemorian sägs, att det från folkrättslig synpunkt inte torde föreligga något hinder mot en sådan ändring. Krav på särskilt skydd mot kränkande av främmande makt genom ärekränkning av dess statsöverhuvud eller representant här i riket anses kunna tillgodoses inom straffskalan för det vanliga ärekränkingsbrottet.

Slopandet av det särskilda straffskyddet i TF för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och dess representant här i riket får anses innebära, att sådan ärekränkning i tryckt skrift numera följer *åtalsreglerna* i 5 kap. 5 § BrB. Detta brott kan alltså beivras genom allmänt åtal endast om det är fråga om förtal samt om målsäganden har angett brottet till åtal och JK finner åtal vara av särskilda skäl påkallat från allmän synpunkt. Även om straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB inte längre blir tillämplig på ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket, finner man det i promemorian lämpligt att behålla en särskild åtalsregel för dessa fall. Sådan ärekränkning bör ligga under allmänt åtal och målsägandeangivelse bör inte vara villkor för åklagares rätt att åtala. För främmande statsöverhuvud bör detta gälla endast om ärekränkningen sker medan han vistas här i riket. Enligt promemorian bör en särskild åtalsregel införas i ärekränkingskapitlet. Den kommer då att gälla också i tryckfrihetsmålen. Den åtalsprövning som nu är förbehållen Kungl. Maj:t anses böra behållas men modifieras så att Kungl. Maj:t ges möjlighet att bemyndiga annan att förordna om åtal. Föreskriften i gällande rätt om förordnande av Kungl. Maj:t i statsrådet som förutsättning för att åtal skall få väckas motiveras med att brottet är förenat med fara för utrikespolitiska förvecklingar. I promemorian uttalas, att samma skäl kan anföras för att förlägga prövningen till en från regeringen fristående myndighet (jfr SOU 1944 : 69 s. 153 och prop. 1948 : 80 s. 142). I promemorian föreslås sålunda, att 5 kap. BrB utökas med en särskild åtalsregel för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket och av främmande makts representant här i riket. Förslaget innebär att sådan ärekränkning förs in under allmänt åtal. Till regeln bör enligt promemorian fogas föreskrift om att åtal inte får ske utan förordnande av Kungl. Maj:t eller den som Kungl. Maj:t har bemyndigat därtill.

I 19 kap. 16 § BrB föreslås ändringar som följd av ett upphävande av bestämmelsen i 19 kap. 10 § om skymfande av utländsk rikssymbol och en ändring av straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 §. Dessutom föreslås, att åtalsregeln i 19 kap. 16 § andra stycket — liksom den föreslagna regeln i 5 kap. 5 § BrB — skall ge möjlighet till åtal efter förordnande av den som Kungl. Maj:t bemyndigat därtill.

I promemorian anför, att de föreslagna ändringarna i bestämmelserna om skymfande av rikssymbol samt det förut nämnda kommittéförslaget i fråga om uppviglingsbrottet torde medföra färre ingripanden från polisens sida i samband med demonstrationer. Efter ett genomförande av sådana lagändringar torde inte föreligga samma skäl att, som dåvarande statssekreteraren Ingvar Carlsson har ifrågasatt, ge anordnaren av en demonstration möjlighet att utse en ansvarig ledning för denna.

Med anledning av vad som anför, i promemorian om demonstrationsrätten har i departementspromemorian gjorts en översyn även av bestämmelserna i LAS och AOst om *upplösning och förbud mot förnyande av sammankomst eller tillställning* (10 och 11 §§ LAS samt 19 och 20 §§ AOst).

I promemorian konstateras, att det fordras starka skäl för att upplösning eller förbud mot förnyande skall få tillgripas. Därefter lämnas en redogörelse för praxis i fråga om upplösning av sammankomst eller tillställning. Enligt uppgifter från rikspolisstyrelsen har under överskådlig tid upplösning inte skett eller förbud meddelats mot förnyande av allmän sammankomst på den grund att det vid sammankomsten har förekommit något som strider mot lag. Offentliga tillställningar av nattklubbstyp har däremot — framför allt i Stockholm — vid åtskilliga tillfällen blivit upplösta, därför att det vid tillställningen förekommit något lagstridigt, t. ex. olaga öl- eller spritutskänkning, narkotikaförsäljning, dobbleri o. d. Beträffande övriga grunder för upplösning och förbud mot förnyande har upplysts från rikspolisstyrelsen att upplösning etc. av allmän sammankomst på grund av "avsevärd fara" för de närvarande inte har förekommit under senare tid. Upplösning på grund av "svårare oordning" har däremot skett.

I promemorian uttalas, att rätten att upplösa allmän sammankomst enligt LAS innefattar möjlighet för polisen att upplösa t. ex. en demonstration, om deltagarna gör sig skyldiga till yttrandefrihetsbrott. Enligt förarbetena är det främst denna typ av lagstridigt handlande som åsyftas med "något som strider mot lag". En sådan inskränkning i församlingsrätten synes inte längre vara berättigad. Det betonas att denna grund för upplösning av allmän sammankomst inte kommer till användning i praktiken. Från ordnings- och säkerhetssynpunkt anses det tillräckligt att upplösning av sammankomst kan ske vid svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande. Samma skäl anför, för att motsvarande grund för förbud mot förnyande av sammankomst bör utgå ur LAS.

Beträffande upplösning och förbud mot förnyande av offentlig tillställning sägs i promemorian, att lika starka skäl inte synes tala för ändring av bestämmelserna i AOst. Det är här inte fråga om inskränkning i den egentliga församlingsrätten. Dessutom synes upplösning på grund av lagstridigt handlande i praktiken ske i fall då det kan vara angeläget att kunna tillgripa upplösning. Någon ändring föreslås därför inte i bestämmelserna i AOst om upplösning och förnyande.

4.2 Brott mot trosfrid

I betänkandet Yttrandefrihetens gränser redovisar kommittén de bestämmelser i svensk lagstiftning som är uppställda till skydd för religionsfriheten. Främst nämns 16 § regeringsformen, som bl. a. föreskriver att "Konungen bör — — — ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, såvitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer". Kommittén hänvisar också till den särskilda religionsfrihetslagen (1951 : 680). I denna har den svenska religionsfriheten definierats som en rätt inte bara att ansluta sig till en annan religion än svenska kyrkans utan även att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. I religionsfriheten ingår enligt lagen också rätt att för religionsutövning bilda sammanslutningar och anordna offentliga sammankomster utan någon annan inskränkning än som gäller för varje sammankomst med hänsyn till den allmänna ordningens upprätthållande.

I religionsfrihetens natur ligger att ingen bör få hindras att utöva vilken religion som helst eller riskera att förföljas, skymfas eller annorledes förorsakas lidande för sin religions skull. Religionsfriheten i denna betydelse skyddas genom flera bestämmelser i 16 kap. BrB, framför allt bestämmelserna om störande av förrättning eller av allmän sammankomst (4 §), hets mot folkgrupp (8 §), brott mot trosfrid (9 §) och förargelseväckande beteende (16 §). Genom bestämmelsen om brott mot trosfrid straffskyddas sådant som hålls heligt av religiösa människor. Kommittén har övervägt om de bestämmelser som finns vid sidan av denna paragraf är tillräckliga för att garantera religionsfrihet.

Som religionsfriheten har bestämts i bl. a. 16 § regeringsformen och religionsfrihetslagen är ytterligare lagregler enligt kommitténs mening inte nödvändiga för att garantera religionsfriheten, såvitt rör åtgärder från statsmyndigheternas sida. Möjligen kan läget bli annorlunda om under begreppet religionsfrihet i framtiden skall anses falla allt som berörs i ett inom FN utarbetat förslag till internationell konvention rörande avskaffande av alla former av ofördragsamhet och diskriminering grundade på religion eller övertygelse.

Beträffande allmänhetens inställning i religionsfrihetsfrågor finner kommittén, att utvecklingen går mot en allt större tolerans och förståelse för oliktankande. Under de senaste åren har den enskilde tack vare massmedias snabba utveckling lärt känna meningsyttringar och förhållanden som är helt olika hans egna. I en situation där riskerna för intolerans och bristande hänsyn kan bedömas som små blir det enligt kommitténs uppfattning onödigt att behålla den inskränkning i yttrandefriheten som trosfridsparagrafen innebär. Kommittén understryker, att friheten att hysa vilken åsikt som helst i religiösa frågor är en rätt som bör skyddas. Utsätts den enskilda människan för offentlig skymf på grund av sina religiösa åsikter eller blir föremålet för hennes religiösa tro utsatt för sådan skymf, bör samhället kunna ingripa. Enligt kommitténs mening har förståelsen och hänsynen individerna emellan inte nått så långt att samhället kan undvara en möjlighet att ingripa i nämnda situationer. Inte heller anser kommittén att individens behov av skydd i förevarande hänseende är tillräckligt tillgodosett genom BrB:s regler om störande av förrättning eller allmän sammankomst, hets mot folkgrupp och förargelseväckande beteende i deras nuvarande utformning. Kommittén kan därför inte förorda att 16 kap. 9 § slopas helt. Mot en sådan lösning talar enligt kommitténs uppfattning också att arbetet på det tidigare nämnda konventionsförslaget inte har avslutats inom FN.

Kommittén har övervägt möjligheten att ändra det som straffskyddas i trosfridsparagrafen från att vara religiösa symboler eller föremål för religiös vördnad till att vara den enskilde individens åsikt i exempelvis livs-
åskådningsfrågor. En sådan bestämmelse skulle dock inskränka yttrandefriheten i allt för hög grad och kommittén har därför inte ansett sig böra föreslå en sådan utvidgning. Man bör även i fortsättningen behålla ett skydd för de människor som har en bestämd trosuppfattning. Den nuvarande bestämmelsen bör dock ändras i viss mån. Sålunda bör den svenska kyrkan enligt kommittén inte ges någon särställning genom att uttryckligen nämnas i lagtexten. Vidare bör skyddet knytas mera direkt till den enskilde och hans trosuppfattning än som f. n. är fallet. Brottsobjektet bör bli det som enligt den enskildes trosuppfattning hålls heligt, d. v. s. det som är av central betydelse i hans tro. Det fordras alltså inte någon samfundstillhörighet för att åtnjuta skydd enligt förslaget, vilket stämmer väl överens med vår religionsfrihet. Kommittén föreslår sålunda, att 16 kap. 9 § BrB ändras i enlighet med det anförda.

Vidare föreslår kommittén ett nytt rekvisit i paragrafen, nämligen att det skymfande uttalandet skall stå i strid mot rätten till religionsfrihet. Därmed avses en inskränkning i det straffbara området. Med kravet att uttalandet skall stå i strid mot rätten till religionsfrihet avser kommittén, att uttalandet skall vara så nedsättande eller ske under sådana omständigheter att det är ägnat att utöva ett obehörigt tryck på den enskilde att inte öppet bekänna sin tro. Uttalandet skall vara sådant att den kränktes rätt

till religionsfrihet i vidsträckt mening sätts i fara. Förutom själva uttalandet och den situation i vilken det fälldes blir även brottsobjektet och intensiteten i uttalandet av betydelse. Kommittén framhåller att bedömningen måste ske med hänsyn till alla föreliggande omständigheter. Det föreslås också att brottsbenämningen ändras till brott mot religionsfriheten.

Kommittén föreslår även att motsvarande bestämmelse i TF:s brottskatalog (7 kap. 4 § 13) ändras, så att den ansluter till den föreslagna ordalydelsen i 16 kap. 9 § BrB.

Kommittén är inte enig i sin bedömning av trosfridsbrottet. I en *reservation* till betänkandet föreslår ledamöterna Lisa Mattson och Martinsson, att 16 kap. 9 § upphävs. Reservanterna anför att de anser bestämmelserna i 16 kap. 4, 8 och 16 §§ BrB vara en tillräcklig garanti för religionsfriheten. Enligt deras uppfattning finns inte skäl att genom speciella lagbestämmelser slå vakt om något som av anhängare till viss religion eller övertygelse hålls heligt eller att skapa ett speciellt skydd för personers eller gruppers känsla för metafysiska idéer. I vart fall finner reservanterna inte detta intresse så starkt att det bör föranleda begränsningar i yttrande- och tryckfriheten.

I reservationen föreslås även att motsvarande bestämmelse i TF upphävs.

4.3 Sårande av tukt och sedlighet m. m.

I betänkandet Yttrandefrihetens gränser har kommittén, som förut har nämnts, lagt fram förslag till bl. a. ändring av de nuvarande bestämmelserna om sårande av tukt och sedlighet och om förledande av ungdom samt införande av förbud mot spridning av sedlighetssårande framställning.

Det bör anmärkas att kommittén i utredningsarbetet har samarbetat med filmcensurutredningen, som enligt sina direktiv skulle pröva behovet av särskild samhällskontroll av film. I juni 1969 avgav utredningen ett slutbetänkande med titeln *Filmen -- censur och ansvar* (SOU 1969: 14). I detta lades fram förslag om avskaffande av vuxencensuren för film samt om införande av en filmansvarighetslag, vilken på samma sätt som radioansvarighetslagen skulle anknyta till TF.

I fråga om *utbud och konsumtion* av pornografiska alster finner kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet, att det av olika anledningar är svårt att få exakta uppgifter om de pornografiska bildtidningarnas upplagor och de belopp som årligen används för inköp av pornografi. Med pornografi avser kommittén framställning i ord eller bild som på ett ohöljt sätt behandlar ämnen med sexuell eller erotisk anknytning. Kommittén konstaterar dock, att utbudet av pornografiska alster numera är mycket omfattande här i landet och att ett stort antal tidningar framställs för mer eller mindre öppen export. De svenska ambassaderna har enligt uppgift fått många belägg för att reklambroschyrer med avancerat in-

nehåll skickas till utlandet med hjälp av namn- och adresslistor. Det förekommer också en viss import av pornografi, framför allt från Danmark.

Kommittén konstaterar vidare att inte endast bildtidningar säljs i stor omfattning utan även film, fotografier, grammofonskivor m. m. med pornografiska motiv. Försäljningen av dessa artiklar sker huvudsakligen genom postorder eller specialaffärer. Visning av pornografiska filmer och stripteaseföreställningar i klubbar med höga medlemsavgifter har enligt kommittén blivit en ny inkomstkälla. Däremot har pornografi som huvudsakligen består av text fått minskad betydelse.

Tillsammans med filmcensurutredningen har kommittén låtit göra två undersökningar rörande allmänhetens inställning till filmcensur och till pornografiska alster liksom rörande konsumtion av och läsfrekvens i fråga om pornografi. Närmare uppgifter om undersökningarna finns i bilaga 1 till betänkandet Yttrandefrihetens gränser.

Kommittén framhåller att, även om resultatet av undersökningarna på grund av vissa felkällor måste behandlas med stor försiktighet, man dock kan få en viss uppfattning i frågan om vilka som konsumerar pornografi i olika media. Uppgifterna om pornografikonsumtionen kan enligt kommittén tas som en minimi-skattning av det antal personer som verkligen har konsumerat pornografi. Enligt den ena undersökningen hade 41,1 % under året före undersökningen läst eller bläddrat i någon pornografisk tidning och 29,8 % under samma tid läst någon pornografisk bok. Båda undersökningarna visar att de lägre åldrarna har störst intresse för pornografi. Detta gäller oberoende av medium. Likaså framgår av båda undersökningarna, att män i betydligt högre grad än kvinnor intresserar sig för pornografi. Enligt en av undersökningarna anser 49,3 % av allmänheten att pornografi i form av skriftligt material och pornografiska bilder bör få finnas, medan 45,0 % anser att den bör motarbetas. Toleransen mot pornografi är liksom konsumtionen störst i de yngre åldersgrupperna.

Beträffande *eventuella skadeverkningar* genom konsumtion av pornografi och framställningar med våldsinslag redovisar kommittén vissa uttalanden och vetenskapliga undersökningar. Av det redovisade materialet drar kommittén slutsatsen att det inte finns några vetenskapliga belägg för uppfattningen att det ökade utbudet av pornografi och framställningar med våldsinslag har en brottsstimulerande effekt, i vart fall inte på normala individer. Det finns emellertid inte heller belagt, att pornografi och våldsförframställningar är absolut ofarliga. När det gäller attitydpåverkan och förändringar i värderingar finner kommittén att resultaten av undersökningarna är svårtolkade. Kommittén anser sig dock kunna konstatera att upprepad konsumtion av pornografiska framställningar och framställningar med våldsinslag i vart fall kan påverka redan etablerade asociala attityder och värderingar och möjligen också grundlägga sådana. Detta kan medföra en risk för större tolerans mot våld såväl i som utan samband med sexualitet

och till ett accepterande av våld och mot en ökad likgiltighet för andra människor. Enligt kommitténs uppfattning finns det inte något vetenskapligt stöd för antagandet att pornografiska framställningar förorsakar psykiska störningar på normala individer. Konsumtion av framställningar med våldsinslag anser kommittén däremot medföra en viss risk för sådana skadliga effekter.

Med hänsyn till bristen på säkra forskningsresultat om vilka skadeverkningar pornografin har och till ovissheten om hur den framtida pornografin kommer att gestalta sig, är det enligt kommitténs mening motiverat att genom en straffbestämmelse behålla en möjlighet för myndigheterna att ingripa mot vissa pornografiska framställningar i olika media. Bestämmelsen bör vara tillämplig på framställningar över huvud taget, t. ex. skrifter, målningar, muntliga skildringar, dansuppvisning, film, ljudband och gram-mofonskivor. Enligt kommitténs uppfattning bör en yttersta gräns dras även för framställningar med våldsinslag.

Kommittén anser sålunda att 16 kap. 11 § BrB f. n. inte kan slopas helt utan finner att bestämmelsen i stället bör vidgas att omfatta även framställningar med vissa våldsinslag. Den *yttersta gränsen för pornografiska framställningar* bör dras så snävt att den drabbar endast sådana framställningar som uppenbart måste anses förkastliga samt förhindrar att pornografin utvecklas mot omänsklighet och sadism. Enbart det förhållandet att en framställning innehåller klart sexuella motiv som samlag, homosexuella beteenden, gruppsex och sådana former av sexualitet bör enligt kommittén inte vara tillräckligt för att framställningen skall falla inom det straffbara området. Däremot bör bestämmelsen tillämpas när framställningen innehåller exempelvis beskrivningar av sexuella övergrepp mot barn eller utpräglat sadistiska och förråande sexuella beteenden. Detta bör i princip anses gälla alla media. Kommittén anser dock att en framställning i text inte kan anses lika påträngande och ge ett sådant sken av verklighet som en film eller teaterföreställning. Vad som därför utan vidare kan tolereras som tryckt text kan bli att bedöma på annat sätt i ett annat medium.

När det gäller *framställningar med våldsinslag* finner kommittén särskilt med hänsyn till att filmcensuren för vuxenfilm föreslås avskaffad att en gräns bör sättas för vad som skall få förekomma. Straffbudet bör tills vidare drabba främst de allra grövsta våldsinslagen, d. v. s. utdragna och detaljerade skildringar med grovt våld samt våld mot underlägsna eller sjuka individer. Inslag med annan brutalitet, där våldsinslagen med hänsyn till intensitet och längd inte kan anses motiverade av handlingen, bör också omfattas av straffbestämmelsen. Däremot bör nyhetsförmedlingen inte lida inskränkningar av straffbudet. Dokumentära skildringar bör få innehålla sådana inslag av våld som är nödvändiga för att belysa ämnet. Även vetenskapliga och konstnärliga framställningar bör i princip falla utanför det kriminaliserade området.

Enligt kommitténs förslag bör förbudet mot pornografiska framställningar och framställningar med våldsinslag tas in i 16 kap. 11 § BrB. Det nuvarande andra stycket i denna paragraf har i förslaget förts in i en ny paragraf i samma kapitel, betecknad 11 b §.

Kommittén intar i princip den ståndpunkten i fråga om pornografiska alster — såväl i tryckt skrift och film som annorstädes — att den som så vill skall kunna få del av så avancerade framställningar han önskar, under förutsättning att de som inte vill komma i kontakt med dessa företeelser på något sätt kan skyddas och slippa att utan egen aktiv medverkan ta del av dem. Genom att inskränka rätten att sprida pornografiska alster kan man enligt kommittén undvika de negativa effekterna av en ökad yttrande- och tryckfrihet såvitt avser pornografi. Kommittén anser att den i TF fastslagna spridningsrätten i fråga om tryckt skrift bör kunna begränsas i detta hänseende, eftersom vissa begränsningar har gjorts redan tidigare. Beträffande radio och film finns det inte grundlagsmässiga hinder att ge särskilda bestämmelser om hur framställningar av visst slag skall förmedlas till publiken. Inte heller från näringsfrihetsrättslig synpunkt anser kommittén hinder föreligga att straffa den spridning av pornografiska alster som kan verka störande på allmän ordning eller av annan anledning kan anses som ej önskvärd.

Kommittén föreslår därför att pornografiska framställningar endast skall få förmedlas till dem som aktivt medverkar för att få del av framställningarna i fråga. I förslaget har kommittén använt termen sedlighetssårande. Därmed avses framställning som anses sår den sexuella anständighetskänslan hos allmänheten. Enligt den i dag rådande samhällsuppfattningen bör ingen mot sin vilja utsättas för åsynen av exempelvis samlagsbilder eller bilder som på ett påträngande och onaturligt sätt framhäver modellens könsorgan. En stor del av dagens pornografiska bildtidningar har sådant innehåll att ingen mot sin vilja bör tvingas att ta del därav. Det är således kommitténs mening att begreppet sedlighetssårande framställning skall tolkas något mera omfattande än sårande av tukt och sedlighet i gällande rätt. Förslaget innebär förbud mot skyltning av foton och tryckta bilder med sedlighetssårande motiv samt mot utsändning utan föregående beställning av reklambroschyrer och prover som kan betraktas som sedlighetssårande. Genom den föreslagna bestämmelsen vill kommittén också förhindra, att en biograf visar pornografisk film utan att dessförinnan ha gjort klart för publiken vad som skall komma, liksom att en teaterpjäs med sedlighetssårande innehåll framförs utan att publiken är medveten om dess karaktär i förväg. För radio- och TV-sändningar bör fordras att sedlighets-sårande program inte sänds på sådan tid att man kan räkna med att många tar in programmet utan att ha fått reda på vilket program som sänds. Med hänsyn till det avtal som finns mellan staten och Sveriges Radio förutsätter kommittén dock, att den föreslagna bestämmelsen inte skall behöva tilläm-

pas i praktiken beträffande radion. Vid bedömningen av om en framställning är sedlighetssårande måste hänsyn också tas till vilket medium som har använts och i vissa fall på vilket sätt påtvingandet har skett.

I fråga om utformningen av det föreslagna spridningsförbudet, som har förts in som 11 a § i 16 kap. BrB, uttalar kommittén följande. Lagrummet kan sägas innehålla två olika gärningar. För det första straffbeläggs att på allmän plats eller eljest offentligen utställa eller förevisa sedlighetssårande framställningar. Offentlighetsrekvisitet är här detsamma som i 16 kap. 16 § BrB. Det är således tillräckligt för straffbarhet att man på allmän plats ställer ut eller förevisar framställningen, om den kan ses av någon som befinner sig på allmän eller enskild plats. Det är också tillräckligt, att den brottsliga handlingen sker på enskild plats men inför offentligheten t. ex. i ett fönster ut mot gatan. Skyltning som sådan kan bli att betrakta som sedlighetssårande, även om de enskilda skrifterna var för sig inte uppfyller detta krav. Med allmän plats avses detsamma som i allmänna ordningsstadgan.

Den andra gärningen som straffbeläggs i det föreslagna lagrummet är att eljest, d. v. s. på annat sätt än som nyss har nämnts, utan hänsyn till mottagaren sprida sedlighetssårande framställning. Härmed avses spridning genom olika media som inte sker på allmän plats eller eljest inför allmänheten, t. ex. gratisutdelning av reklambroschyrer, visning av film, framförande av en teaterpjäs och utsändande av radio- och TV-program. Enligt kommittén måste den som sprider framställningen i dessa fall ha tagit sådan hänsyn till mottagarens inställning att han antingen vet att alla som får del av framställningen verkligen vill ta del av den, eller i vart fall har vidtagit nödvändiga åtgärder för att hindra dem som inte är intresserade att få del av framställningen.

Beträffande den svenska exporten av pornografi anför kommittén, att Sverige har fått dåligt anseende utomlands på grund av att reklambroschyrer och prover har sänts även till personer som inte har beställt sådant material. Enligt världspostkonventionen den 13 juli 1964, som Sverige har ratificerat den 14 januari 1966, är försändelse av oanständiga och osedliga föremål förbjuden. Sverige har inte kunnat följa denna bestämmelse helt på grund av den fria spridningsrätten samt bestämmelserna om förbud mot brytande av post- eller telehemlighet och intrång i förvar. Kommittén menar, att den föreslagna ändringen i spridningsrätten skall göra det möjligt att i nämnda fall bestraffa avsändaren. Enligt kommitténs mening är en försändelse till utlandet att betrakta som fullbordat brott enligt den föreslagna bestämmelsen, så snart försändelsen har lämnats för befordran.

Vad sedan angår bestämmelsen i 16 kap. 12 § BrB om *förledande av ungdom* anser kommittén, att det skydd som genom bestämmelsen ges det uppväxande släktet inte bör inskränkas till de media som kan ingå under begreppen skrift eller bild. Bestämmelsen bör bli tillämplig beträffan-

de spridning i alla media. Som exempel på fall då bestämmelsen skulle kunna tillämpas nämner kommittén avancerad pornografisk film, till vilken biljetter har sålts till skolbarn under en rast, eller förevisande av olämplig skolfilm eller skolteater.

Kommittén föreslår slutligen sådana ändringar i *tryckfrihetsförordningen* som svarar mot de föreslagna brottsbalksändringarna.

5. Remissyttrandena

5.1 Yttrandefrihetsbrott och demonstrationsrätt

5.1.1 Uppvigling

Kommitténs förslag att införa strafffrihet för ringa fall av uppvigling har fått ett positivt mottagande av det övervägande flertalet remissinstanser. Bland dessa befinner sig *JK, RÅ, rikspolisstyrelsen, ÖB, de fem hörda länsstyrelserna, radionämnden, statens ungdomsråd, LO, TCO, SR, advokatsamfundet, domareföreningen, Pressens samarbetsnämnd, Sveriges författareförening, Sveriges Radio* samt *de hörda politiska ungdomsförbunden*.

Några av dessa remissinstanser framför dock invändningar mot förslaget om strafffrihet även i de s. k. intressekollisionsfallen, d. v. s. när gärningsmannen inte har haft direkt uppsåt att förmå en obestämd allmänhet att begå brott eller annan därmed jämställd handling utan det huvudsakliga syftet har varit att ge uttryck för en åsikt. Sålunda anser *rikspolisstyrelsen* och *länsstyrelsen i Malmöhus län*, att strafffrihet enbart på grund av intressekollision inte bör förekomma utan att tonvikten bör ligga på om gärningen vid ett samlat bedömande framstår som ringa. Vid bedömningen bör då främst beaktas risken för att uppmaningen följs och beskaffenheten av den gärning som uppviglingen avser. *Överåklagaren i Göteborgs åklagar-distrikt, länsåklagarmyndigheten i Västerbottens län, polismyndigheten i Malmö* samt *domareföreningen* avstyrker att fall av intressekollision bedöms som ringa. Föreningen anser det inte uteslutet att underlåta åtal i sådana fall men menar att sådan underlåtelse bör kunna ske enligt gällande bestämmelser eller med stöd av särskilda åtalsregler för uppvigling. *Länsåklagarmyndigheten i Västerbottens län* anser att strafffrihet bör få förekomma endast när risken för att uppmaningen skall följas är ringa.

RÅ delar kommitténs uppfattning om strafffrihet i vissa fall av intressekollision. Enligt *RÅ* framgår det emellertid inte av betänkandet om kommittén har avsett att man vid intressekollisioner av ifrågavarande slag skall tillämpa de bägge andra rekvisiten, som nämns i motiven, mindre restriktivt än i andra fall och således fria gärningsmannen exempelvis även om risken för att uppmaningen skulle följas inte var obetydlig. Om detta inte är meningen, finner *RÅ* kommitténs uttalande om intressekollision sakna självständig betydelse. Enligt *RÅ:s* mening bör strafffrihet kunna förekom-

ma i de fall då den handlandes egentliga syfte inte är att förleda till brottslig gärning utan främst att väcka debatt och kritisera gällande lagstiftning, även om handlingen inte skulle vara att anse som ringa enligt de tidigare berörda kriterierna. Ansvarsfrihet till följd av intressekollision bör föreskrivas i en särskild bestämmelse, som torde kunna formuleras efter mönster av regeln i 5 kap. 1 § andra stycket BrB om ansvarsfrihet vid förtal. RÅ anser att åtalsprövningen i dessa fall inte bör ligga hos de lokala åklagarmyndigheterna utan anförtros ett överordnat rättsligt organ och möjligen anknytas till reglerna om beivrande av tryckfrihetsbrott.

Flera remissinstanser anser, att de ringa fall av uppvigling som skall vara straffria bör preciseras närmare genom exemplifiering i lagtexten. En sådan uppfattning kommer till uttryck i remissvaren från *JK, RÅ, rikspolisstyrelsen* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus och Uppsala län. Sveriges författareförening* menar att man i intressekollisionsfallen inte bara, som kommittén föreslår, skall skapa möjlighet för att "underlåta att ingripa" utan i stället bör införa ett förbud mot att ingripa, när det inte är påkallat av hänsyn till värdet av fri kritikerätt och fri opinionsbildning. Detta bör ske genom en begränsning i själva huvudbestämmelsen om straff för uppvigling. Begränsningen bör ges innebörden antingen att uppvigling skall anses föreligga, endast om gärningen innefattar omedelbar fara för effekt, eller att uppvigling föreligger, endast när handlingen inte ingår som ett led i den fria åsiktsbildningen och kritikerätten.

Sveriges Radio och radionämnden har kritiserat kommitténs uttalande att undantagsbestämmelsen om ringa fall inte torde få någon större praktisk betydelse för radio- och TV-program, därför att uppmaning till brott o. d. får en sådan spridning och slagkraft i radio och TV att gärningen som regel inte kan betraktas som bagatellartad. Remissinstanserna anser detta uttalande vara alltför onyanserat. Enligt deras uppfattning kan framför allt i direktsända program och inom nyhetsförmedlingen förekomma yttranden, som enligt sin ordalydelse kan anses som uppvigling men enligt kommitténs förslag om straffrihet för intressekollision inte bör föranleda ingripande. Sådana yttranden bör kunna bedömas som ringa fall av uppvigling, även om de förekommer i radioprogram.

Kommitténs förslag avstyrks av bl. a. *hovrätten för Västra Sverige, överåklagarna i Stockholms och Malmö åklagardistrikt, länsåklagarna i Uppsala, Malmöhus, Skaraborgs och Kopparbergs län, polismästaren i Stockholms polisdistrikt, SAF samt Föreningarna Sveriges statsåklagare, Sveriges länspolischefer och Sveriges polismästare*. Som skäl för den negativa inställningen anges främst, att det inte finns något befogat intresse av att låta kritik få formen av uppmaning till lagbrott. Flera remissinstanser framhåller, att för bagatellfallen kan redan nu meddelas åtalsunderlåtelse och att detta är tillräckligt för att undvika stötande resultat. Några remissinstanser betonar också att förslaget medför svåra ställningstaganden för polisen. Över-

åklagaren i Malmö anser, att den föreslagna bestämmelsen ger utrymme för diskretionär prövning som kan uppfattas som politiskt åsiktsförtryck. Liknande synpunkter anförs av *polismästaren i Stockholm*.

I fråga om intressekollisionsfallen understryker *överåklagaren i Stockholm*, att syftet med den föreslagna lagändringen är att införa möjlighet till straffrihet för uppmaning att vägra värnplikt och att förslaget bör granskas med utgångspunkt därifrån. Enligt hans uppfattning kan man med större utsikt till gensvar verka för ändringar i värnpliktens omfattning eller dess avskaffande utan att bryta mot gällande lag. Enligt *överåklagaren* är de fall ytterst sällsynta då den handlandes egentliga syfte inte är att förleda till brottslig gärning utan att väcka debatt. Hos de grupper som argumenterar mot värnplikten synes finnas en klar målsättning att bland ungdomen stimulera till ett ökat antal totalvägrare.

Vapenfrinämnden, som inte har tagit ställning till förslaget, redovisar i sitt svar statistiska uppgifter rörande ansökningar om vapenfri tjänst och anmälningar om vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänst. Antalet ansökningar om vapenfri tjänst, som under åren 1955—1965 uppgick till i medeltal omkring 500 per år, ökade under år 1967 till omkring 1 200 och under år 1968 till omkring 2 000. De argument som används i den allmänna debatten återspeglas enligt vapenfrinämnden i hög grad i de resonemang som förs av de värnpliktiga vid utredningar med anledning av ansökningar om vapenfri tjänst. Nämnden anför vidare, att propagandan för sökande av vapenfri tjänst innehåller oriktiga eller snedvridna uppgifter om möjligheterna att få tillstånd till sådan tjänst. Många sökande har uppenbarligen vilseletts av propagandan, vilket visar sig i ett ökat antal avslag på ansökningar om vapenfri tjänst. Medan antalet avslagna ansökningar om vapenfri tjänst under åren 1955—1965 knappast torde ha utgjort 1 % av ärendena, uppgick antalet avslag under år 1967 till 8,3 % av hela antalet slutligt avgjorda ansökningar. För år 1968 och de tre första kvartalen 1969 var motsvarande procenttal 21,9 resp. 35,3. Antalet personer, som av uppgivna samvetsskäl har vägrat att fullgöra värnpliktstjänst och vapenfri tjänst, har ökat de senaste åren. Antalet anmälningar om vägran enligt 26 § kungörelsen (1966 : 414) med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga utgjorde vid inryckningarna till värnpliktstjänstgöring i juni/juli 1969 134 stycken mot 46 resp. 21 för motsvarande perioder åren 1968 och 1967.

Några remissinstanser, däribland *polismästaren i Stockholm*, föreslår att ringa fall av uppvigling görs till bötesbrott. Polismästaren anser dock att förledande till ringa brott bör vara straffritt.

Frågan huruvida regeln i 16 kap. 16 § BrB om förargelseväckande beteende kan tillämpas på fall som går in under den föreslagna undantagsbestämmelsen i uppviglingsparagrafen har tagits upp av några remissinstanser. *Hovrätten för Västra Sverige* anser detta tveksamt med hänsyn till att

16 kap. 16 § BrB enligt ordalagen inte kan tillämpas på fall som är nämnt förut i kapitlet. *Överåklagaren i Stockholm* är av samma uppfattning.

Kommitténs förslag att rikspolisstyrelsen efter samråd med RÅ skall utfärda närmare anvisningar om i vilka fall polisen skall ingripa har berörts i flera remissyttranden. Därvid har krav på tydliga anvisningar framställts särskilt från polishåll.

5.1.2 Skymfande av rikssymbol m. m.

De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget i departementspromemorian att upphäva bestämmelserna om skymfande av såväl svensk som utländsk rikssymbol. Bland dessa är *JK, RÅ, hovrätten för Västra Sverige, rikspolisstyrelsen, ÖB, de fem hörda länsstyrelserna, statens ungdomsråd, LO, Pressens samarbetsnämnd, Sveriges författareförening, Sveriges Radio, CSF och SSU. Domareföreningen* tillstyrker förslaget beträffande svensk rikssymbol men avstyrker att bestämmelsen om utländsk rikssymbol upphävs. *Länsåklagaren i Uppsala län* intar samma ståndpunkt.

Flera remissinstanser är helt negativa till förslaget och vill behålla straffskyddet för rikssymboler. Denna ståndpunkt intar bl. a. *överåklagarna i Stockholm och Malmö, länsåklagarna i Malmöhus och Västerbottens län, SAF, SACO* samt *Föreningarna Sveriges statsåklagare, Sveriges länspolischefer och Sveriges polismästare*. I de avstyrkande remissyttrandena motiveras den negativa inställningen med att ändringen är onödig, därför att nuvarande regler inte kan sägas vara en inskränkning i yttrandefriheten. Förslaget anses vara en eftergift mot en liten grupp i samhället. Vidare menar man att det är stötande att bestraffa skymfande av ett lands flagga endast som förargelseväckande beteende och att det behövs ett starkare straffskydd än som ges genom bestämmelsen om förargelseväckande beteende. Det framhålls också av vissa remissinstanser, att förargelseväckande beteende inte bör användas mot en åsiktsförbrytelse. Någon remissinstans anser att effekten av lagändringen blir inkonsekvent, eftersom förfarandet blir straffbart på allmän plats som förargelseväckande beteende men — eftersom detta brott inte är tryckfrihetsbrott — straffritt enligt TF och radioansvarighetslagen.

Förslaget i promemorian att upphäva straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB för ärekränkning av främmande statsöverhuvud m. fl. har tillstyrkts av praktiskt taget samtliga remissinstanser. Detsamma gäller de föreslagna ändringarna i åtalsreglerna.

Beträffande dessa uttalar *JK*, att bemyndigande enligt 5 kap. 5 § BrB bör avse *JK*, när det är fråga om åtal enligt TF och radioansvarighetslagen.

Förslaget att upphäva straffskärpningsregeln avstyrks dock av *polismyndigheterna i Hälsingborg och Trelleborg, SACO och Föreningen Sveriges polismästare*.

Frågan huruvida främmande makts statsöverhuvud och dess represen-

tant här i riket över huvud taget bör ha förstärkt straffskydd samt huruvida samordning bör ske med straffskärpningsbestämmelserna i 18 kap. 2 § BrB för Konungen m. fl. har tagits upp av några remissinstanser. RÅ föreslår att straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § upphävs helt. Även bestämmelsen i 18 kap. 2 § om straffskärpning vid vissa brott mot bl. a. Konungen bör enligt hans uppfattning utgå. I vart fall bör bestämmelserna i 19 kap. 11 § och 18 kap. 2 § samordnas. *Överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt* delar RÅ:s uppfattning att 19 kap. 11 § bör upphävas helt. *Svenska filminstitutet* anser inte, att det finns någon anledning att behålla det förstärkta straffskyddet i 18 kap. 2 § för Konungens familj. Institutet föreslår därför, att straffskärpningsregeln ändras så att den gäller endast ärekränkning mot Konungen eller mot regent som är satt i Konungens ställe.

Departementspromemorians förslag till ändring av LAS så att allmän sammankomst inte längre får upplösas, om därvid förekommer något som strider mot lag, har tillstyrkts av övervägande antalet remissinstanser. Det samma gäller förslaget till motsvarande ändring beträffande förbud mot förnyande av allmän sammankomst. Bland dessa remissinstanser är *JK, RÅ, ÖB, länsstyrelserna i Uppsala, Göteborgs och Bohus län samt Västerbottens län, statens ungdomsråd, LO, SACO, Föreningen Sveriges statsåklagare, Sveriges författareförening, Sveriges Radio, Svenska filminstitutet, CSF och SSU.*

Vissa remissinstanser har tillstyrkt dessa förslag endast delvis. *Rikspolisstyrelsen* och *länsstyrelsen i Malmöhus län* betonar, att uttrycket "något som strider mot lag" visserligen främst avser yttrandefrihetsbrott men även andra lagstridiga handlingar som strider mot ett offentligt intresse, t. ex. narkotikabrott, brott mot rusdrycksförsäljningsförordningen och dobbleri. En rätt att upplösa eller förbjuda förnyande av allmän sammankomst på grund av sådana lagstridiga handlingar kan inte anses vara en otillbörlig inskränkning i yttrandefriheten. Trots att upplösningsgrunden inte har använts på lång tid får den anses ha preventiv effekt. *Rikspolisstyrelsen* och *länsstyrelsen* tillstyrker sålunda förslagen endast i fråga om sådana lagstridiga handlingar, som kan anses som yttrandefrihetsbrott. *Hovrätten för Västra Sverige* tillstyrker ändring beträffande upplösning av allmän sammankomst men avstyrker i fråga om förbud mot förnyande av sammankomst. *Hovrätten* anser att förslaget i denna senare del innebär att polismyndigheten medvetet måste åsidosätta det särskilda åliggandet i polisinstruktionen att förebygga brott samt att hindra att den allmänna ordningen och säkerheten störs genom brott. Liknande synpunkter anförs av *Föreningen Sveriges polismästare.*

Förslaget om ändring i LAS har helt avstyrkts av bl. a. *överåklagaren i Malmö, länsåklagarna i Uppsala och Malmöhus län, länsstyrelsen i Stockholms län, domareföreningen samt Föreningen Sveriges länspolischefer.* Ett par av åklagarmyndigheterna och länspolischefsföreningen motiverar

sitt avstyrkande med att polisen ej bör avhändas möjligheten att ingripa mot brott vid allmän sammankomst. Länsstyrelsen i Stockholms län anser, att regeln om upplösning och förbud mot förnyande på grund av lagstridigt handlande behövs vid andra och mera renodlade former av allmänna sammankomster än demonstrationer.

5.2 Brott mot trosfrid

Kommitténs förslag att ändra bestämmelsen i 16 kap. 9 § BrB så att det som enligt individens trosuppfattning hålls heligt skyddas mot sådant offentligt skymfande som står i strid mot rätten till religionsfrihet tillstyrks av övervägande antalet remissinstanser, däribland *JK, rikspolisstyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, statens ungdomsråd, advokatsamfundet, Evangeliska fosterlandsstiftelsen och Frälsningsarmén. Domkapitlet i Lunds stift*, som också tillstyrker förslaget, har uttalat att något särskilt behov av lagregler till skydd för kristen tro och livssyn inte finns från den kristna människans egen ståndpunkt. Domkapitlet anser dock att en bestämmelse behövs för att garantera öppen och värdig debatt kring väsentliga livsfrågor. En annan tillstyrkande remissinstans, *Sveriges frikyrkoråd*, anför att det inom svensk frikyrklighet inte längre finns behov av lagligt skydd för trosfriden men anser det motiverat att behålla paragrafen och utsträcka den till alla som lyder under svensk lag oavsett religion.

Åtskilliga remissinstanser delar i stället reservanternas uppfattning att bestämmelsen om brott mot trosfrid skall upphävas. Denna ståndpunkt intar bl. a. *RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, socialstyrelsen, Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, LO, Sveriges författareförening, Svenska filminstitutet, Svenska teaterförbundet, Sveriges kristna socialdemokratiska förbund* och *SSU*. Mot kommitténs förslag anför bl. a., att det inte finns anledning att inskränka yttrandefriheten för att ge kristna trosföreställningar ett särskilt skydd utöver vad som gäller enligt bestämmelserna om störande av förrättning eller av allmän sammankomst, hets mot folkgrupp och förargelseväckande beteende. Vidare anses kommitténs förslag innebära en utvidgning av straffskyddet som skulle leda till orimliga konsekvenser. Rekvisitet ”i strid mot rätten till religionsfrihet” har också kritiserats som för vagt samt obegripligt.

En del remissinstanser anser att den nuvarande bestämmelsen inte bör ändras och avstyrker förslaget av denna anledning. Bland dessa är *hovrätten för Övre Norrland, länsstyrelsen i Stockholms län, statens biografbyrå, domkapitlet i Uppsala ärkestift* samt *domareföreningen*. Dessa remissinstanser anser, att det finns ett behov av en bestämmelse om brott mot trosfrid men finner inte kommittéförslaget godtagbart. Man anser liksom de avstyrkande remissinstanserna att den föreslagna bestämmelsen är för vag

och svår att tillämpa. Hovrätten anser dessutom att det finns anledning att avvakta resultatet av det konventionsarbete som pågår inom FN på detta område. Domkapitlet förordar att "svenska kyrkan" utgår ur den nuvarande lagtexten.

Ett par remissinstanser godtar delvis kommitténs förslag. *Stockholms rådhusrätt* anser att skyddet för trosfrid bör, som kommittén har föreslagit, knytas mera direkt till den enskilde men föreslår att rekvisitet "i strid mot rätten till religionsfrihet" utgår. *Domkapitlet i Göteborgs stift* hävdar, att helighållandet står i relation till ett trossamfunds trossatser och inte till enskild livsåskådning eller trosuppfattning, och föreslår därför att "här i riket verksamt trossamfund" ersätter uttrycket "annans trosuppfattning" i kommitténs förslag. *Sveriges Radio* anser att det finns skäl både för kommitténs förslag och för reservanternas uppfattning.

5.3 Sårande av tukt och sedlighet m. m.

Kommitténs förslag att man bör behålla en straffbestämmelse, en "yttersta gräns", som ger myndigheterna möjlighet att ingripa mot vissa pornografiska framställningar i alla media, och att denna gräns bör gälla också vissa våldsinslag har tillstyrkts av de flesta remissinstanserna. Bland dessa är *JK, hovrätten för Övre Norrland, Stockholms rådhusrätt, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, radionämnden, statens ungdomsråd, de tre hörda domkapitlen, Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, LO, SACO, advokatsamfundet, domareföreningen, Pressens samarbetsnämnd* och *Sveriges författareförening*. Av dessa har LO, domareföreningen samt Sveriges författareförening dock förklarat sig tillstyrka förslaget med stor tvekan. Några remissinstanser, bl. a. hovrätten för Övre Norrland och socialstyrelsen, betonar sambandet mellan kommitténs förslag och förslaget att avskaffa filmcensuren för vuxna.

USSU och *Svenska teaterförbundet* anser att straffbestämmelsen bör begränsas till att gälla framställningar med våldsinslag.

Åtskilliga remissinstanser anser att den nuvarande bestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB om sårande av tukt och sedlighet kan upphävas utan att ersättas av någon annan bestämmelse. Bland dem som sålunda av detta skäl avstyrker förslaget befinner sig *RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, Sveriges Radio, Föreningen Sveriges filmproducenter, Sveriges biografägarförbund, Sveriges filmuthyrareförening, Folketshusföreningarnas riksförbund, Svenska filminstitutet* och *SSU*.

RÅ finner det betänkligt att göra ingrepp i ett så vitalt intresse som yttrande- och tryckfriheten utan mycket starka skäl, såsom vetenskapligt belagda risker för omfattande och allvarliga skador eller olägenheter av annat slag. *RÅ* framhåller att pornografin numera helt avkriminaliserats i Danmark och att nordisk rättslikhet på detta område i det långa loppet

inte kan uppnås annat än genom total avkriminalisering. Beträffande framställningar med våldsinslag anser RÅ att forskningsresultaten närmast tyder på att det är individens attityder och värderingar som påverkas. Det är således framställningens allmänna tendens och innehåll som betyder mera än råa och sadistiska inslag. RÅ ifrågasätter därför om man kan motverka skadeeffekter av våldsskildringar utan att gå betydligt längre i fråga om kriminalisering än kommittén har föreslagit. Det bör i stället få ankomma på hem och skola att genom ändamålsenlig uppfostran göra det uppväxande släktet motståndskraftigt mot negativ påverkan av olika slag.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framför liknande synpunkter. Beträffande den föreslagna utvidgningen till andra våldsskildringar än pornografiska anför hovrätten dessutom, att en sådan straffbestämmelse inte får innebära en avskärning av verkligheten eller hindra nyhetsförmedlingen. Enligt hovrättens uppfattning torde det vålla oöverstigliga svårigheter i tillämpningen att försöka avgränsa ett förbud mot våldsskildringar till att gälla endast fantasiskapelser och sådana föregivna verklighetsskildringar som är osanna. Förslaget är således inte genomförbart i denna del.

Sveriges Radio ifrågasätter kriminalisering på grund av svårigheterna att precisera en gräns och objektivt avgöra när den överträds. *Folketshusföreningarnas riksorganisation* anser att om straffbestämmelser över huvud taget skall finnas för sårande av tukt och sedlighet begreppet "förargelseväckande beteende" är att föredra. SSU, som inte uttalar sig om framställningar med våldsinslag, menar att tiden borde vara mogen för att rensa ut bestämmelser om sårande av tukt och sedlighet. Kommittén har själv med rik dokumentation visat att framställningar med sådant innehåll inte har någon skadlig inverkan. Enligt SSU:s mening finns det snarare skäl att anta att den öppnare attityd, som har kännetecknat inställningen till dessa frågor under senare år, har haft en positiv effekt. I den mån kriminalisering behövs torde bestämmelserna om förargelseväckande beteende vara tillräckliga. *Svenska filminstitutet* är starkt kritiskt mot kommitténs argumentering och slutsatser beträffande olika framställningars skadliga inverkan och anser inte att bakgrunden till kommitténs förslag rimligen kan sökas i modern filmforskning.

Vissa remissinstanser avstyrker kommitténs förslag om den yttersta gränsen och förordar att nuvarande bestämmelse om sårande av tukt och sedlighet behålls. Bland dessa remissinstanser är *länsstyrelsen i Malmöhus län*, *Riksförbundet Hem och Skola* och *Frälsningsarmén*.

Flera remissinstanser har riktat invändningar mot den föreslagna bestämmelsens lagtekniska utformning. Framför allt har man kritiserat användningen av ordet "anständighet". Sådan kritik har framförts av bl. a. *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *domkapitlet i Göteborgs stift*,

USSU, domareföreningen, Sveriges författareförening, Svenska filminstitutet och Svenska teaterförbundet.

Kommitténs förslag att införa en särskild bestämmelse som begränsar spridningsrätten i vad avser sedlighetssårande framställningar har mottagits positivt av de flesta remissinstanserna. Bland dessa kan nämnas *JK, RÅ, hovrätten för Övre Norrland, Stockholms rådhusrätt, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, de tre hörda länsstyrelserna, statens ungdomsråd, de tre hörda domkapitlen, Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, USSU, LO, SACO, advokatsamfundet, domareföreningen, Pressens samarbetsnämnd, Sveriges författareförening, Sveriges kioskägares riksförbund, Tobakshandlarnas riksförbund och Sveriges frikyrkoråd*. Åtskilliga av dessa instanser framhåller dock, att de föreslagna inskränkningarna i spridningsrätten möter starka principiella betänkligheter från tryckfrihetsrättslig synpunkt och kan godtas endast med tanke på de fördelar som man vinner genom förbudet. Bl. a. rikspolisstyrelsen och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser det också vara en nackdel att förslaget inför två gränser för vad som är sedlighetssårande.

LO framhåller, att en bestämmelse som begränsar spridningen av pornografiska alster är en förutsättning för att man skall kunna utöka det strafffria området i enlighet med kommitténs förslag om den yttersta gränsen. Några remissinstanser, däribland *länsstyrelsen i Malmöhus län*, anser att redan den nuvarande bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet kan kompletteras med det föreslagna spridningsförbudet.

Socialstyrelsen, domkapitlet i Göteborgs stift, SACO och domareföreningen förordar att det föreslagna spridningsförbudet vidgas att gälla också förråande framställningar. *Sveriges biografägareförbund* och *Sveriges filmuthyrareförening* föreslår att spridningsförbudet skall drabba grovt sedlighets-sårande och uppenbart förråande affischering och skyltning.

Enligt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* är överträdelse av det föreslagna spridningsförbudet närmast att betrakta som ordningsförseelser jämförbara med förargelseväckande beteende, varför ett bötesstraff borde vara tillräckligt.

Pressens samarbetsnämnd anser, att inskränkningar i spridningsrätten bör ske endast genom bestämmelser i TF och motsvarande lagstiftning för andra media.

Kommitténs uttalande rörande innebörden av begreppet sedlighetssårande i den föreslagna bestämmelsen om spridningsförbud har ingett *USSU* och *Sveriges författareförening* farhågor beträffande bestämmelsens konsekvenser för vetenskapliga och konstnärliga framställningar. Remissinstanserna syftar därvid på uttalandet att ingen bör "mot sin vilja utsättas för åsynen av exempelvis samlagsbilder eller bilder som på ett påträngande och

onaturligt sätt framhäver modellens könsorgan". De anser att den nya spridningsbestämmelsen inte får hindra spridande av broschyrer om sexuallitteratur och preventivmedel eller uppsättande av affischer om utställningar och föreställningar. Inte heller bör bestämmelsen hindra skyltning med konstnärlig, vetenskaplig eller upplysande litteratur som har t. ex. en samlagsbild på omslaget.

Åtskilliga remissinstanser är kritiska mot brottsrubriceringen och anser att den bör förtydligas. Till dessa hör *Stockholms rådhusrätt, rikspolisstyrelsen, länsstyrelsen i Stockholms län, SACO, advokatsamfundet, domareföreningen* samt *Sveriges författareförening*. I flera av dessa remissvar förordas, att den av kommittén föreslagna brottsbenämningen olaga spridning kompletteras så att det framgår vilken brottslighet som avses, t. ex. olaga spridning av sedlighetssårande framställning.

Förslaget att införa ett spridningsförbud för sedlighetssårande framställningar har avstyrkts av bl. a. *hovrätten över Skåne och Blekinge, radionämnden, Sveriges Radio, Föreningen Sveriges filmproducenter, Svenska teaterförbundet* och *SSU*.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att kommittén har överdrivit behovet av bestämmelser om olaga spridning. Vill man skydda människor mot obehaget av oblyg skyltning, kan det enligt hovrättens mening finnas lika god anledning att skydda dem mot obehagliga kontakter i andra sammanhang. Hovrätten kan inte instämma i påståendet att man genom att skylta med ohöljt pornografiska bilder tvingar många att se på dem mot sin vilja. Den som inte vill se dem, ser dem inte heller enligt hovrättens uppfattning. Hovrätten finner det överdrivet att tro att människor blir överraskade av pornografi. Man vet var den finns och säljs. Det är sålunda inte visat, att det finns ett tillräckligt behov av bestämmelser om olaga spridning. Hovrätten framhåller även, att en ökad öppenhet för sexuella företeelser i massmedia och på andra sätt har inträtt under senare år. Även toleransen mot pornografiska framställningar har ökat. Enligt hovrättens mening är det inte motiverat att försöka hejda denna liberalisering i tänkesätten genom att införa nya spridningsförbud. För extrema fall torde redan gällande lagbud vara tillräckliga. Hovrätten nämner bestämmelserna om ofredande och förargelseväckande beteende. — De allvarligaste betänkligheterna mot det föreslagna spridningsförbudet anser hovrätten dock vara av tryckfrihetsrättslig natur. Förslaget innebär att det tryckfrihetsrättsliga ansvarighetssystemet sätts ur spel för tryckt skrift som är sedlighetssårande. Om förslaget följs, skulle varje bokhandlare eller tidskriftsförsäljare bli tvungen att från sedlighetssynpunkt granska de alster som han nu har rätt att sprida på författarens eller utgivarens ansvar. Framgår det sedlighetssårande av skriftens yttre, måste han hålla den dold men kan sälja den när den efterfrågas. Är skriftens yttre inte sedlighetssårande men väl innehållet i övrigt, måste han varna eventuella spekulanter så att ingen råkar

köpa en sådan skrift trots sin motvilja mot pornografi. Kommitténs förslag innebär vidare, att de nyligen införda reglerna om radioansvarigheten sätts ur funktion i fråga om sedlighetssårande inslag i radio och TV. Kommittén förutsätter visserligen att bestämmelsen inte skall behöva tillämpas med hänsyn till avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Hovrätten anser det dock inte uteslutet att radio eller TV kan råka sända något som väcker anstöt och leder till åtal. Om man då gör gällande att programmet är sedlighetssårande och att det inte har annonserats på sådant sätt att den pryde har kunnat stänga av sin apparat, blir ansvaret inte programutgivarens utan man måste utreda vem som i det enskilda fallet har försummat sig. Därigenom åsidosätter man anonymitetsprincipen som har ansetts vara av betydelse även för radioansvarigheten. Hovrätten anför vidare att dessa invändningar också kommer att gälla film, om filmcensurutredningens förslag till filmansvarighetslag genomförs. Både när det gäller ansvaret för tryckt skrift och i fråga om radioansvar och filmansvar anser hovrätten det vara ovisst om förslaget bör tolkas så att ansvar för olaga spridning kan komma i fråga vid sidan om ansvar för kränkande av anständigheten. Enligt hovrättens mening tyder kommitténs uttalande om förledande av ungdom på att ett sådant dubbelt ansvar skall kunna förekomma.

I fråga om förslagets betydelse för det särskilda ansvarighetssystemet för radioprogram intar *radionämnden* och *Sveriges Radio* samma ståndpunkt som hovrätten över Skåne och Blekinge. Spridning av sedlighetssårande framställning i radio och TV skulle enligt dessa remissinstanser regelmässigt falla in under den föreslagna bestämmelsen. Det finns inte någon särskild sändningstid, när man kan sända sedlighetssårande program och räkna med att flertalet lyssnare eller tittare är beredda på att få se ett sådant program. Kommittén har förbisett, att man i radion inte kan skilja mellan "spridning" och "utgivning" så som kan ske beträffande tryckt skrift. Resultatet blir således en verklig begränsning av yttrandefriheten i radio och TV. Remissinstanserna finner det betänkligt, att sedlighetssårande program genom att bedömas som olaga spridning, som inte är ett tryckfrihetsbrott och därmed ej heller yttrandefrihetsbrott enligt radioansvarighetslagen, kommer att bedömas enligt vanliga processuella regler och inte enligt reglerna för tryckfrihetsmål. Radionämnden föreslår att undantag för radioprogram görs i den föreslagna bestämmelsen om spridningsförbud. Sveriges Radio anser att spridningsförbudet innebär en sådan urholkning av de principer som gäller för tryckfriheten att bestämmelsen över huvud taget inte bör införas. Vad kommittén avser att kriminalisera torde komma att undvikas i Sveriges Radios program även utan straffsanktion. Dessutom kan avtalet med staten kompletteras med en klausul om att bolaget, om det i visst fall skulle finna det påkallat att sända program som kan befaras vara sedlighetssårande, skall meddela publiken programmets karaktär i presentation av detta.

Svenska teaterförbundet, som avstyrker det föreslagna spridningsförbudet, hävdar att följden av förbudet snarast skulle bli en reklameffekt för vissa produkter. För att vara på den säkra sidan skulle varje ansvarig för sedlighetssårande framställning inom litteratur, teater, film, TV och varieté bli tvungen att sätta ut ett varningstecken av typ "Obs! Innehåller inslag som kan uppfattas som sedlighetssårande". Skydd mot olaga spridning bör begränsas att gälla påträngande reklam för pornografiska framställningar t. ex. genom utdelning i brevlådor.

Beträffande innebörden av "allmän plats" i den föreslagna bestämmelsen om spridningsförbud har kommittén förklarat att därmed avses detsamma som i allmänna ordningsstadgan. Denna definition har kritiserats av *hovrätten över Skåne och Blekinge* samt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, vilka påpekar att samma uttryck har en annan, vidsträcktare innebörd i 15 och 16 §§ i samma kapitel. Hovrätten framhåller dock att om uttrycket "allmän plats" i den föreslagna bestämmelsen skulle tolkas i brottsbalkens mening, förslaget skulle få en innebörd som kommittén inte torde ha avsett.

Kommitténs förslag att utan ändring i sak föra innehållet i nuvarande 16 kap. 11 § andra stycket till en särskild paragraf, 11 b §, och beteckna brottet sårande av tukt och sedlighet har i allmänhet godtagits av remissinstanserna.

Några remissinstanser, nämligen *RÅ*, *Sveriges författareförening*, *Statens biografbyrå* och *SSU*, anser dock att den nuvarande bestämmelsen i 16 kap. 11 § andra stycket BrB bör upphävas.

Förslaget att utvidga den särskilda bestämmelsen till skydd för barn och ungdom i 16 kap. 12 § till att gälla alla slags framställningar har överlag fått ett positivt mottagande. En del av de tillstyrkande remissinstanserna har dock föreslagit att en åldergräns förs in i bestämmelsen. Därvid har föreslagits att gränsen bör sättas vid 15 eller 16 år. *Sveriges författareförening* anser att Kungl. Maj:t bör ta avstånd från ett uttalande i förarbetena till bestämmelsen att spridning bland värnpliktiga inte skulle falla under denna. Enligt föreningen bör vissa militära s. k. vänjningsfilmer anses som förråande framställningar. *Riksförbundet Hem och Skola* anser att endast den som har fyllt 18 år skall ha rätt att utan vårdnadshavares sällskap få tillträde till film-, teater- och varietéföreställning av sedlighetssårande eller förråande art. Denna åldergräns bör enligt förbundets mening införas även för rätt att förvärva skrifter av sådant slag.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, *Sveriges Radio* och *Svenska teaterförbundet* är negativa till kommitténs förslag i denna del. Hovrätten anser att det kan starkt ifrågasättas, om man inte borde upphäva bestämmelsen om förledande av ungdom. *Sveriges Radio* menar att bestämmelsen åtminstone inte bör utvidgas så att den drabbar radio och TV. Teaterförbun-

det anför att det torde vara svårt att i den svenska barnteaterns historia hitta någon teaterföreställning som kan motivera den föreslagna kriminaliseringen.

6. Departementschefen

6.1 Allmän motivering

6.1.1 Yttrandefrihetsbrott och demonstrationsrätt

I vårt land hävdas och värnas yttrandefriheten och församlingsfriheten som grundläggande medborgerliga rättigheter. De utgör hörnstenar i en demokratisk samhällsbyggnad. En viktig form av församlingsfrihet är rätten att demonstrera. Demonstrationer har sedan lång tid spelat en väsentlig roll som politiskt uttrycksmedel. Under senare år har särskilt ungdomen funnit de traditionella vägarna att påverka statsmakterna och allmänheten otillräckliga och valt demonstrationen för att på ett mera slagkraftigt sätt föra fram sina åsikter. Demonstrationerna har i vårt land inte fått ett så våldsamt förlopp som på andra håll i världen. I flera fall har dock polisinsgripanden skett.

Demonstrationen är ett värdefullt komplement till andra medel för opinionsbildning, bl. a. beroende på att den kan genomföras utan egentliga ekonomiska resurser. I ett demokratiskt samhälle är det därför ett starkt allmänt intresse att medborgarna kan i princip fritt begagna sig av demonstrationsrätten. Denna rätt bör därför, i likhet med församlingsfriheten i övrigt, inte underkastas andra inskränkningar än sådana som framstår som nödvändiga av hänsyn till andra viktiga samhällsintressen.

Demonstrationer kan emellertid inte få förekomma i sådana former att demonstranternas eller andra medborgares säkerhet äventyras eller att allvarliga ordningsstörningar inträffar. I dessa hänseenden regleras församlingsrätten genom lagen om allmänna sammankomster (LAS) som innehåller bestämmelser om myndigheternas rätt till insyn och ingripande i allmänna sammankomster. Bestämmelserna i denna lag drar upp vissa gränser för demonstrationsrätten från ordnings- och säkerhetssynpunkt.

Församlingsfriheten måste emellertid begränsas också av regler om vad som får förekomma vid allmänna sammankomster i form av tal, sång, slagord på plakat o. d. Gränserna för yttrandefriheten bestäms framför allt genom den allmänna strafflagstiftningen. I brottsbalken (BrB) ges regler till skydd för olika allmänna eller enskilda intressen som har ansetts så angelägna att yttrandefriheten har fått vika. Hit hör framför allt bestämmelserna om ärekränkning, uppvigling, skymfande av rikssymbol, hets mot folkgrupp, brott mot trosfrid, skymfande av utländsk rikssymbol och den särskilda straffskärpningsregeln för bl. a. ärekränkning av främmande makts

statsöverhuvud. Vissa av dessa brott har sin motsvarighet i tryckfrihetsförordningen (TF).

Några av yttrandefrihetsbrotten har fått särskild aktualitet i samband med demonstrationer. Jag syftar då främst på uppvigling, skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol samt ärekränkning av främmande statsöverhuvud m. fl. Beträffande dessa brott har det ifrågasatts, om avvägningen mellan å ena sidan intresset av yttrandefrihet och församlingsfrihet samt å andra sidan de intressen som straffbestämmelserna avser att skydda är tillfredsställande. Bestämmelsen om uppvigling har kritiserats främst för att den kriminaliserar även rena bagatellfall av uppmaning till brott eller liknande gärningar och för att den inte lämnar utrymme för strafffrihet i fall då det föreligger en intressekollision mellan det allmänna intresset att förhindra brott och rätten till åsiktsfrihet. När det gäller skymfande av rikssymbol har det ifrågasatts, om man med vår tids mera internationella inställning bör skydda nationella symboler genom särskilda straffbestämmelser. Straffskärpningsregeln om ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. gäller efter en ändring i TF år 1965 inte ärekränkning som begås i tryckt skrift eller i radioprogram men väl ärekränkning i andra former, och detta förhållande har betecknats som inkonsekvent.

Om yttrandefrihetsbrott förekommer i samband med en demonstration, är polisen — liksom i andra fall — skyldig att ingripa mot gärningsmannen. Polisen har dessutom i vissa fall rätt att med stöd av 10 § LAS upplösa demonstrationen. Sådana ingripanden leder ofta till oroligheter och ibland också till sammanstötningar mellan polis och demonstranter. Med anledning härav har man i debatten om demonstrationerna också fört fram tanken på att begränsa polisens skyldighet att ingripa under pågående demonstration.

Mot denna bakgrund har det ansetts motiverat att se över bestämmelserna om de nu särskilt nämnda yttrandefrihetsbrotten och vissa regler i LAS. Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har haft i uppdrag att se över bl. a. uppviglingsbrottet och har redovisat sina överväganden i den delen i ett särskilt betänkande (Stencil Ju 1969 : 16). Bestämmelserna om skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol samt straffskärpningsregeln för ärekränkning av främmande statsöverhuvud m. fl. har varit föremål för översyn inom justitiedepartementet. Förslag till ändring av dessa bestämmelser och till viss ändring i LAS har lagts fram i en departementspromemoria (Stencil Ju 1969: 25).

Jag kommer i det följande att i tur och ordning behandla de ändringar som sålunda har föreslagits beträffande uppvigling, skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol, straffskärpning för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. och de härmed sammanhängande åtalsreglerna samt upplösning av och förbud mot förnyande av allmän sammankomst.

Enligt bestämmelsen i 16 kap. 5 § BrB om *uppvigling* straffas den som genom meddelande till allmänheten uppmanar eller söker förleda till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet. Till sådana medborgerliga skyldigheter som avses här hör bl. a. värnplikten och skyldigheten att avge självdeklaration. Som exempel på ohörsamhet mot myndighet kan nämnas underlåtenhet att efterkomma ett vitesföreläggande. Brottet är uppdelat i ett "normalbrott", för vilket straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader, och ett grovt brott, som bestraffas med fängelse i högst fyra år. Som exempel på fall då uppviglingsbrott kan anses som grovt anges i bestämmelsen att gärningsmannen har sökt förleda till allvarligt brott.

Bestämmelsen om uppvigling bör jämföras med reglerna om stämpling till brott. Med stämpling förstås enligt 23 kap. 2 § andra stycket BrB att någon i samråd med annan beslutar viss brottslig gärning eller att någon söker anstifta annan till brott eller åtar sig eller erbjuder sig att utföra brottslig gärning. Stämpling skiljer sig alltså såtillvida från uppvigling, att den består i en uppmaning till viss person att begå brott, medan uppvigling förutsätter att man vänder sig till allmänheten. Stämpling bestraffas endast när den avser sådana grövre brott vid vilka man har ansett det nödvändigt att ingripa med straff på ett tidigt stadium. Vidare föreskrivs i fråga om stämpling — till skillnad från vad som gäller beträffande uppvigling — att ansvar inte skall ådömas om faran för brottets fullbordan var ringa.

Kommittén har föreslagit, att ringa fall av uppvigling skall vara strafffria. Med ringa fall avser kommittén i första hand bagatellartade fall av uppvigling, där samhällets behov att ingripa med straff blir tillräckligt tillgodosett genom straffbestämmelserna i 16 kap. 3 § BrB om ohörsamhet mot ordningsmakten och i 16 kap. 16 § BrB om förargelseväckande beteende. Vid bedömande av om uppvigling skall anses ringa bör enligt kommitténs mening främst beaktas dels beskaffenheten av det brott eller den gärning som uppviglingen avsett, dels i vilken mån det har förelegat risk för att uppmaningen skulle följas eller försöket till förledande lyckas. Till ringa fall av uppvigling vill kommittén vidare hänföra de s. k. intressekollisionsfallen. Härmed avses de fall då medborgarnas rätt att hysa vilken åsikt som helst och hävda denna bör väga tyngre än samhällets intresse av att brott och därmed i detta sammanhang jämställda gärningar förhindras genom uppviglingsbestämmelsen. Situationer av detta slag föreligger typiskt sett när det väsentliga för gärningsmannen inte är själva brottsuppmaningen och syftet att denna skall följas utan hans önskan att på ett slagkraftigt och effektivt sätt uttrycka sin åsikt i en viss fråga.

Under remissbehandlingen har kommitténs förslag fått ett övervägande positivt mottagande. En del invändningar har dock gjorts från åklagar- och polishåll. Man har menat, att förslaget medför svåra ställningstaganden för polisen och att möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse för bagatellfallen

är tillräcklig för att undvika stötande resultat. Vissa kritiskt inställda remissinstanser har också anfört, att det inte finns något befogat intresse av att låta samhällskritik få formen av uppmaning till lagbrott.

Jag delar kommitténs uppfattning att uppviglingsbestämmelsen i sin nuvarande utformning omfattar handlingar som måste bedömas som i och för sig föga straffvärda och att de i varje fall inte bör rubriceras som uppvigling, en brottsbenämning som för tanken till grova brott. Det kan t. o. m. tänkas fall där — med hänsyn till det sätt på vilket uppmaningen framförs, det sammanhang i vilket uppmaningen görs och beskaffenheten av det brott som uppmaningen gäller — ett ingripande med straffrättsliga medel skulle te sig närmast löjeväckande. Visserligen kan man enligt gällande rätt undvika de mest stötande resultaten genom att meddela åtalsunderlåtelse. Men denna lösning är, som också kommittén framhåller, inte helt tillfredsställande. Inte heller anser jag det lämpligt att införa en särskild åtalsbestämmelse för uppviglingsbrottet. En ordning som innebär att polisen inte behöver ingripa i bagatellartade fall är enligt min mening att föredra. Ett sådant resultat uppnås om man inför en straffrihetsregel motsvarande den som nu finns för vissa ringa fall av stämpling enligt 23 kap. 2 § andra stycket BrB.

Om en uppmaning eller annat försök till förledande till brott eller därmed jämförbar gärning har skett i sådan form och i sådant sammanhang att risken för att den skall följas framstår som ringa, bör sålunda förfarandet enligt min mening inte bestraffas som uppvigling. Det får anses tillräckligt att försöket, om det har gjorts på sådant sätt att det väcker allmän förargelse, kan bestraffas som förargelseväckande beteende enligt 16 kap. 16 § BrB. I motsats till vad ett par remissinstanser har hävdat anser jag att ordalagen i den bestämmelsen inte hindrar att den tillämpas vid ringa fall av uppvigling.

Kommittén har också förordat, att man skall kunna fria från straff för uppvigling, när den handling som uppmaningen eller försöket till förledande syftar till är av bagatellartad karaktär. Jag är ense med kommittén om att vissa sådana fall kan bedömas som ringa, även om faran för att uppmaningen skall följas inte framstår som obetydlig. Har en uppmaning avsett en i och för sig bagatellartad förseelse — t. ex. åsidosättande av parkeringsföreskrifter — men skulle konsekvenserna av att uppmaningen följs av ett stort antal människor blir allvarliga, bör dock gärningen inte kunna anses som ringa.

Kommitténs förslag att hänföra intressekollisionsfallen till ringa fall av uppvigling har mött invändningar från flera håll. En del remissinstanser avstyrker förslaget helt i denna del medan andra anser att straffrihet enbart på grund av intressekollision inte bör förekomma.

Vid demonstrationer har under senare år demonstranterna ofta använt ord och uttryck som har haft formen av uppmaning till brott, svikande av

medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet. Detta har särskilt gällt uppmaningar att vägra värnplikt o. d. Flera av dessa demonstranter har gjort sina slagord tillspetsade på detta sätt, inte i första hand för att få en omedelbar effekt av uppmaningen utan för att väcka den allmänna opinionen. Det kan ifrågasättas om man inte för dessa fall bör vidga yttrandefrihetens gränser till förmån för den fria kritikrätten. Det är visserligen riktigt att det finns andra möjligheter att kritisera t. ex. värnpliktslagarna än att uppmana till lagbrott. I fall av den art som här har beskrivits bör man emellertid — liksom när det gäller tryckfrihetsbrott — se mera till syftet än till formen för uppmaningen. Jag delar därför kommitténs uppfattning att de fall, då gärningsmannens huvudsakliga syfte inte är att förleda till brott eller därmed jämställd handling utan uppmaningen till lagstridigt handlande får ses främst som ett led i opinionsbildningen, bör vara straffria. Detta innebär inte att jag anser att alla fall av t. ex. uppmaning till värnpliktsvägran skall vara straffria. Frågan om man bör fria från ansvar på grund av intressekollision får avgöras med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter.

Jag föreslår i enlighet med det anförda att en bestämmelse införs i 16 kap. 5 § BrB av innebörd att straff för uppvigling inte skall ådömas i ringa fall. I specialmotiveringen återkommer jag till frågan om utformningen av straffrihetsbestämmelsen och dennas praktiska tillämpning.

Bestämmelsen om uppvigling har sin motsvarighet i 7 kap. 4 § 9 TF. Denna bestämmelse är så utformad att den föreslagna ändringen i 16 kap. 5 § BrB inte behöver föranleda någon ändring i TF.

För *skymfande av rikssymbol* finns straffbestämmelser beträffande svensk rikssymbol i 16 kap. 7 § BrB och beträffande utländsk symbol i 19 kap. 10 § BrB. I det förra fallet hänförs sålunda brottet till brott mot allmän ordning men i det senare fallet anses det som ett brott mot rikets säkerhet. Gärningsbeskrivningarna för de båda brotten överensstämmer emellertid och straffskalan är i båda lagrummen böter eller fängelse i högst sex månader.

I departementspromemorian föreslås att dessa bestämmelser upphävs. Förslaget har fått ett övervägande positivt mottagande. De flesta myndigheter och organisationer som hörts över förslaget anser särskilda straffbestämmelser för skymfande av rikssymbol inte längre vara behövliga. Några remissinstanser menar dock, att det behövs ett starkare straffskydd än som kan ges genom tillämpning av andra bestämmelser, varvid man i första hand har tänkt på bestämmelsen om förargelseväckande beteende.

De båda bestämmelserna om skymfande av rikssymbol tillfördes svensk strafflagstiftning först på 1940-talet. Tidigare kunde sådant kränkande straffas endast som förargelseväckande beteende. Skymfande av utländsk rikssymbol blev ett särskilt brott år 1940. Som motiv för bestämmelsen angavs riskerna för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt

skulle störas. Det särskilda straffskyddet för skymfande av svensk rikssymbol infördes i samband med 1948 års strafflagsrevision. Bestämmelsen motiverades främst med att det borde finnas en motsvarighet till bestämmelsen om skydd för utländskt höghetstecken. Något svenskt höghetstecken vid sidan av flaggan och riksvapnet finns inte.

Jag är medveten om att skymfligt beteende mot det egna landets eller annat lands flagga eller mot andra statssymboler av många fortfarande anses stötande. Skyddet för utländsk rikssymbol infördes emellertid som nämnts under krigsåren och detta kan under då rådande förhållanden ha framstått som en naturlig åtgärd. Bestämmelsen om skydd för svensk rikssymbol var knappast betingad av något konkret behov. Dess tillkomst får närmast ses som en teknisk konsekvens av att en straffbestämmelse om utländsk rikssymbol redan fanns. Under senare tid har skett en påtaglig förskjutning av värderingarna från nationalism till internationalism. Det kan f. ö. nämnas, att skymfande av inhemsk rikssymbol inte är särskilt straffbelagt i t. ex. dansk eller norsk lagstiftning.

I fråga om utländsk rikssymbol måste hänsyn givetvis tas till folkrättens regler. En stat torde vara skyldig att respektera och skydda främmande stats rikssymbol. Jag ansluter mig emellertid till den uppfattning som har kommit till uttryck i departementspromemorian och som går ut på att folkrätten i denna del inte förpliktar ett land att upprätthålla skyddet genom särskild straffbestämmelse. Flera europeiska länders strafflagstiftning ger f. ö. ett mycket begränsat skydd åt utländska höghetstecken.

Jag anser under dessa förhållanden att särskilda straffbestämmelser för skymfande av rikssymbol inte längre har någon egentlig funktion att fylla. Det får för Sveriges del anses tillräckligt att reglerna om förargelseväckande beteende och skadegörelse kan tillämpas i förekommande fall.

Jag föreslår i enlighet med det anförda att de särskilda bestämmelserna i 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § BrB om skymfande av svensk resp. utländsk rikssymbol samt deras motsvarigheter i 7 kap. 4 § 6 resp. 8 TF upphävs.

I fråga om *ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl.* innebär straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB bl. a. att den som gör sig skyldig till grovt förtal eller grov förolämpning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kan ådömas strängare straff än som annars hade kunnat följa på ärekränkningsbrottet. I 19 kap. 16 § andra stycket BrB föreskrivs bl. a. att gärning som innebär sådan kränkning av främmande makt som nu sagts samt försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning får åtalas av åklagare endast om Kungl. Maj:t har förordnat därom.

I departementspromemorian föreslås att de nämnda bestämmelserna ändras så att de inte längre kommer att gälla ärekränkingsbrott samt att en särskild åtalsregel vid ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. förs in i 5 kap. 5 § BrB samtidigt som en justering av de nu-

varande åtalsreglerna i 19 kap. 16 § BrB företas. Praktiskt taget samtliga remissinstanser har tillstyrkt förslaget i denna del.

Som nämns i promemorian gäller f. n. olika regler för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket beroende på om ärekränkning har skett i tryckt skrift eller radioprogram eller om den har skett på annat sätt. Efter en ändring år 1965 i brottskatalogen i 7 kap. 4 § TF bedöms sådan ärekränkning i det förra fallet uteslutande enligt allmänna regler om ärekränkning i 5 kap. BrB, medan i det senare fallet även straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB är tillämplig. Eftersom det särskilda straffskyddet inte längre gäller vid ärekränkning genom tryckt skrift eller i radioprogram saknas det enligt min uppfattning anledning att behålla skyddet för ärekränkning i andra former — i all synnerhet som det i allmänhet måste anses allvarligare att smäda främmande makts statsöverhuvud eller representant genom angrepp i press, radio eller TV med hänsyn till att en sådan kränkning normalt får mycket större spridning än ett angrepp genom kränkande yttranden i andra sammanhang, t. ex. under en demonstration. De allmänna reglerna om ärekränkning får också från folkrättslig synpunkt anses ge tillräckligt skydd även i sådana fall. Jag förordar sålunda att hänvisningarna i 19 kap. 11 och 16 §§ BrB till 5 kap. samma balk utgår.

Straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB omfattar inte bara ärekränkningensbrott utan också vissa gärningar som avses i 3 kap. om brott mot liv och hälsa och i 4 kap. om brott mot frihet och frid. I paragrafen föreskrivs vidare, att straffskärpningsregeln skall äga motsvarande tillämpning när främmande makt kränks genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller gör skada på lokalen eller på egendom som finns där. I 18 kap. 2 § BrB finns en regel, motsvarande 19 kap. 11 § BrB, om straffskärpning vid förgripelse mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe.

RÅ föreslår i sitt remissvar, att straffskärpningsregeln för främmande statsöverhuvud m. fl. i 19 kap. 11 § upphävs helt. Han anser också att bestämmelsen i 18 kap. 2 § om straffskärpning för vissa brott mot Konungen m. fl. bör utgå. I varje fall bör enligt RÅ:s mening de båda bestämmelserna samordnas, så att det vid ärekränkning mot Konungen m. fl. inte tillämpas andra straffskalor än vid ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud.

Jag kan inte helt ansluta mig till RÅ:s uppfattning i denna del. De brott som straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § kommer att avse efter ett genomförande av promemoriaförslaget är av annan karaktär än ärekränkningensbrotten. Det är här inte fråga om brott mot yttrandefriheten, och det kan alltså inte föreligga någon sådan diskrepans mellan de allmänna straffbestämmelserna och de tryckfrihetsrättsliga reglerna som vid ärekränkningensbrotten. När det som här gäller angrepp på statsöverhuvudets eller repre-

sentantens fysiska person eller på beskickningens egendom har en straffskärpningsregel enligt min mening ett större berättigande än när det är fråga om ärekränkning. På liknande sätt anser jag att man bör bedöma reglerna i 18 kap. 2 § BrB om straffskärpning, när gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB begås mot Konungen m. fl. Det kan visserligen anföras goda skäl för en samordning av bestämmelserna i 18 kap. 2 § och 19 kap. 11 § BrB såvitt gäller ärekränkingsbrott. Utan en föregående utredning och remissbehandling av ett förslag i ämnet är jag likväl inte beredd att nu förorda någon sådan anpassning av 18 kap. 2 § till den föreslagna nya lydelsen av 19 kap. 11 § som RÅ åsyftar.

Den *särskilda åtalsregeln* i 19 kap. 16 § BrB gäller bl. a. vid ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket. Sloandet av det särskilda straffskyddet i TF för sådan ärekränkning får dock anses innebära att, om kränkningen har skett i tryckt skrift eller i radioprogram, de vanliga åtalsreglerna i 5 kap. 5 § BrB är tillämpliga. Det innebär att allmänt åtal i sådant fall kan komma till stånd endast om målsäganden anger brottet till åtal och JK finner åtal påkallat från allmän synpunkt.

I promemorian föreslås, att en särskild åtalsregel för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket och för främmande makts representant här i riket förs in i 5 kap. 5 § BrB i samband med att den föreslagna ändringen av 19 kap. 11 § BrB genomförs. Enligt förslaget förs sådana fall av ärekränkning under allmänt åtal och skall åtalsprövningen ankomma på Kungl. Maj:t eller den som Kungl. Maj:t bemyndigat därtill. Angivelse av målsäganden skall inte krävas. Samtidigt föreslås att Kungl. Maj:t får möjlighet att bemyndiga annan att förordna om åtal också i de fall av kränkning av främmande makt som även framdeles kommer att omfattas av straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB, d. v. s. kränkning av vissa intressen genom gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB.

Under remissbehandlingen har någon invändning inte riktats mot de föreslagna åtalsreglerna. Även jag finner det lämpligt att ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud som vistas i Sverige eller av främmande makts representant här i riket läggs under allmänt åtal och att angivelse från målsäganden inte skall krävas. Diplomatisk hövlighet torde kräva att främmande makts statsöverhuvud som ärekränks under vistelse i vårt land skall kunna få upprättelse genom lagföring för brottet utan att ange brottet till åtal eller väcka enskilt åtal. För dessa fall bör dock som hittills föreskrivas särskild åtalsprövning. De allmänna reglerna om åtal för ärekränkingsbrott bör däremot gälla vid ärekränkning av främmande statsöverhuvud som inte vistas i Sverige.

Jag biträder förslaget att den särskilda åtalsprövningen skall tillkomma Kungl. Maj:t men kunna delegeras till annan.

Genom den i promemorian föreslagna åtalsregeln i 5 kap. BrB vinner man den fördelen att åtal för ärekränkning av främmande makts statsöver-

huvud och representant här i riket kommer att följa samma regler oberoende av i vilken form ärekränkningen sker. Regeln kommer nämligen att gälla även i tryckfrihetsmål och i mål enligt radioansvarighetslagen.

Innehållet i *församlingsrätten* bestäms, som framgår av det föregående, till väsentlig del av hur gränserna dras för yttrandefriheten. Men församlingsfriheten begränsas även av hänsyn till allmän ordning och säkerhet i samhället. I vår lagstiftning finns bestämmelser i detta hänseende främst i LAS. Här ges bl. a. bestämmelser om polismyndighets befogenhet att inställa eller upplösa allmän sammankomst (10 §). Polismyndigheten har bl. a. rätt att upplösa sammankomst, om det vid sammankomsten förekommer något som strider mot lag eller om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande. Innan upplösning företas, skall andra åtgärder ha prövats och visat sig otillräckliga för att förebygga fortsatt lagstridigt förfarande, återställa ordningen eller skydda de närvarande. Motsvarande föreskrifter finns i fråga om polisens rätt att förbjuda förnyande av allmän sammankomst (11 §).

I departementspromemorian föreslås sådan ändring av 10 och 11 §§ LAS att upplösning eller förbud mot förnyande av allmän sammankomst inte längre skall få ske enbart på grund av lagstridigt handlande. Det övervägande antalet remissinstanser har ställt sig positiva till förslaget. En del remissinstanserna har dock avstyrkt detta. De flesta av dessa anser att polisen inte bör avhändas möjligheten att ingripa mot brott vid allmän sammankomst och finner sig därför inte kunna godta förslaget.

För egen del vill jag först framhålla, att ifrågavarande bestämmelser reglerar endast polismyndighets rätt att inställa eller upplösa allmän sammankomst resp. meddela förbud mot förnyande av sådan sammankomst, däremot inte polisens möjlighet att ingripa mot enskild gärningsman. Den föreslagna ändringen berör alltså inte denna möjlighet.

Det kan enligt min mening ifrågasättas, om polisen bör ha rätt att upplösa allmän sammankomst eller förbjuda förnyande av sådan sammankomst uteslutande på den grund att därvid förekommer resp. har förekommit något som strider mot lag. Denna grund för upplösning och förbud mot förnyande avser främst yttrandefrihetsbrotten. Intresset av att värna församlingsfriheten bör emellertid väga tyngre än samhällets intresse av att kunna stävja och förebygga brott av detta slag. I praktiken lär dessutom endast "svårare oordning" användas som grund för upplösning av allmän sammankomst.

Bl. a. rikspolisstyrelsen har påpekat, att uttrycket "något som strider mot lag" omfattar även t. ex. narkotikabrott och brott mot rusdrycksförsäljningsförrordningen samt att förslaget därför medför att polismyndighet inte kan upplösa eller förbjuda förnyande av allmän sammankomst, vid vilken sådan eller liknande brottslighet förekommer. Jag är medveten om att promemoriaförslaget får denna konsekvens. Det torde dock hittills inte

ha visats föreligga något behov av att kunna upplösa allmän sammankomst endast på den grund att därunder begås narkotikabrott eller liknande. Förslaget påverkar som nämnts inte polisens möjligheter att under pågående sammankomst gripa personer som har gjort sig skyldiga till brott. Det synes mig under dessa förhållanden inte vara nödvändigt att begränsa den ifrågasatta reformen till att avse endast upplösning eller förbud med anledning av yttrandefrihetsbrott.

I likhet med de flesta remissinstanserna ansluter jag mig sålunda till förslaget i promemorian att bestämmelserna om polisens rätt att upplösa och meddela förbud mot förnyande av allmän sammankomst begränsas till — förutom fall då sammankomst hållits i strid mot förbud eller beslut meddelats att sammankomsten inte får äga rum — fall då sådan sammankomst föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande.

I detta sammanhang vill jag också ta upp frågan om vissa ändringar i 12 § LAS och 21 § AOst. I förstnämnda paragraf föreskrivs bl. a. att i fråga om allmän sammankomst som anordnas av utlänning eller vid vilken utlänning skall medverka skall gälla vad som är särskilt föreskrivet därom. En motsvarande hänvisning finns i 21 § tredje stycket AOst. Med dessa hänvisningar avses kungörelsen (1913: 380) om rätt för den som är bosatt i utlandet att giva eller medverka i offentlig föreställning m. m. i Sverige. I kungörelsen hänvisas till förordningen (1908: 128) angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter. Kungörelsen hade ursprungligen rubriken "Kungl. kungörelse ang. rätt för utlänning och i utlandet bosatt svensk undersåte att här i riket giva offentlig föreställning m. m. eller att därvid medverka". I samband med att här i landet bosatta utländska artister ålades att betala inkomstskatt i stället för bevillningsavgift (prop. 1966: 127, BevU 54, rskr 338) ändrades 1908 års förordning och 1913 års kungörelse år 1966 att gälla person som var bosatt i utlandet. Sådan person fick inte utan tillstånd anordna eller medverka vid vissa föreställningar eller tillställningar. Hänvisningen i 21 § AOst ändrades samtidigt för att stämma överens med det nya innehållet i kungörelsen (SFS 1966: 733).

I januari 1970 trädde nya ändringar i 1908 års förordning och 1913 års kungörelse i kraft (prop. 1969: 153, BeU 72, rskr 426, SFS 791 och 794). Genom ändringar i kungörelsen har tillståndskravet anknutits direkt till de fall i vilka bevillningsavgift skall utgå enligt förordningen. Enligt förordningens nya lydelse skall bevillningsavgift utgå i flera fall än tidigare. Bestämmelserna i 12 § LAS och 21 AOst bör ändras för att anknyta bättre till de nya reglerna om tillståndskrav. Lagrummen bör i dessa delar lämpligen formuleras så att däri hänvisas till särskilda föreskrifter beträffande allmän sammankomst resp. offentlig tillställning, för vilken bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter skall utgå. Någon tveksamhet om vad som avses torde inte uppkomma med hänsyn till att 1908 års förordning är den enda nu gällande förordningen om bevillningsavgifter.

Jag föreslår sålunda att 12 § LAS och 21 § AOst ändras i enlighet med det nu sagda.

Samtidigt bör den ändringen göras i dessa båda lagrum att ordet »medicinalstyrelsen» byts ut mot »socialstyrelsen».

6.1.2 *Brott mot trosfrid*

Det reella innehållet i rätten till religionsfrihet är främst beroende av vilka möjligheter staten ger den enskilde att fritt utöva religion eller att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. Av betydelse för individens religionsfrihet i en vidsträcktare bemärkelse är emellertid också i vad mån han kan utöva sin religion utan att riskera att av andra grupper eller enskilda i samhället skymfas eller förföljas eller på annat sätt utsättas för lidande för sin religions skull.

Rätten till religionsfrihet är en mänsklig rättighet. I FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna anges även denna rätt. Den innefattar enligt förklaringen frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor. I dessa rättigheter får — liksom i övriga mänskliga rättigheter — göras endast sådana inskränkningar som har fastställts i lag och uteslutande syftar till att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd. I den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som Sverige har ratificerat, finns vissa motsvarande bestämmelser om rätten till religionsfrihet.

I Sverige anges religionsfrihetens princip i 16 § regeringsformen. Religionsfrihet i den meningen att staten tillåter medborgarna att fritt utöva sin religion, byta religion eller stå utanför statskyrkan eller annat trossamfund garanteras genom religionsfrihetslagen.

Religiösa personer eller grupper åtnjuter vidare skydd för sin tro och dess utövande genom vissa bestämmelser i BrB, vilka uttryckligen hänför sig till religion och religionsutövning. Genom dessa bestämmelser straffskyddas mötesfriden vid allmänna andaktsövningar liksom vid vissa andra förrättningar och sammankomster. Det är sålunda straffbelagt som störande av förrättning eller störande av allmän sammankomst (16 kap. 4 §) att genom våldshandling eller oljud eller på annat jämförligt sätt störa eller försöka hindra allmän gudstjänst eller annan allmän andaktsutövning. Störande uppträdande i kyrka eller annan gudstjänstlokal på tid då det inte pågår gudstjänst eller sammankomst för andaktsövning kan, om det inte är ett försök att hindra en följande andaktsövning, vara att bedöma som förargelseväckande beteende. BrB innehåller också en straffbestämmelse som är mera direkt riktad mot religionsförföljelse, nämligen stadgandet i 16 kap.

8 § om hets mot folkgrupp. Enligt denna paragraf är det straffbart att offentligen hota, förtala eller smäda folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse. Ett förslag till ändrad lydelse av paragrafen, vilket Kungl. Maj:t har beslutat förelägga riksdagen i prop. 1970: 87, kommer att beröras i det följande. Genom bestämmelsen i 16 kap. 9 § BrB om brott mot trosfrid ges också skydd för sådant som religiösa människor håller heligt. För sådant brott kan den dömas som offentligen skymfar det som hålls heligt av svenska kyrkan eller annat trossamfund som är verksamt i Sverige. Denna bestämmelse och bestämmelsen om hets mot folkgrupp har sin motsvarighet i 7 kap. 4 § 13 resp. 12 TF.

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har granskat de bestämmelser till skydd för religionsfriheten som finns i vår lagstiftning och har därvid särskilt övervägt huruvida bestämmelsen om brott mot trosfrid kan upphävas. Enligt kommittén kan emellertid individens behov av skydd i detta avseende inte tillgodoses enbart genom bestämmelserna om störande av förrättning eller av allmän sammankomst, hets mot folkgrupp och förargelseväckande beteende. Kommittén föreslår därför, att trosfridsbestämmelsen i princip behålls men att den ges ett delvis förändrat innehåll. Enligt kommittéförslaget skall det vara straffbart att i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfa sådant som enligt annans trosuppfattning hålls heligt.

Kommittén har inte varit enhällig i denna del. Två reservanter har föreslagit, att trosfridsparagrafen upphävs utan att ersättas av någon annan bestämmelse.

Under remissbehandlingen har meningarna om kommittémajoritetens förslag varit delade. Flera remissinstanser anser i likhet med denna majoritet, att det finns behov av en bestämmelse till skydd för det som hålls heligt av religiösa människor. En hel del av dessa finner dock majoritetens förslag för vagt och svårt att tillämpa och föredrar därför att den nuvarande bestämmelsen behålls oförändrad. Åtskilliga remissinstanser delar emellertid reservanternas uppfattning och anser att trosfridsbestämmelserna i BrB och TF bör utgå. För min del vill jag i denna fråga anföra följande.

I dagens samhälle anses det angeläget att en fri och öppen debatt kan föras i alla viktiga frågor som har anknytning till mänsklig samlevnad. En förutsättning för en sådan debatt är en vidsträckt rätt till yttrande- och tryckfrihet. Inga andra inskränkningar bör göras i denna rättighet än som oundgängligen påkallas av hänsyn till motstående allmänna eller enskilda intressen. En demokratisk samhällsordning bygger också på medborgarnas tolerans och respekt för andra medborgares åsikter och värderingar i olika frågor. Utvecklingen i samhället har gått mot en allt generösare inställning mot oliktankande. När det gäller de religiösa grupperna i samhället bör hänsyn givetvis tas till deras rätt att få komma samman och utöva sin religion utan att störas av andra. Förföljelse av människor med viss trosbäkän-

nelse genom hot och smädelse kan inte heller accepteras. I vår lagstiftning ges också straffskydd mot sådana angrepp genom bestämmelserna i BrB om straff för störande av förrättning eller allmän sammankomst och för hets mot folkgrupp. Angrepp på enskilda personer med förtal eller smädelse på grund av deras religiösa uppfattning kan i vissa fall straffas enligt bestämmelserna i 5 kap. om ärekränkning. Om någon angriper religiösa värden på ett sätt som väcker allmän förargelse, kan detta bli att bedöma som förargelseväckande beteende.

I en proposition med förslag till lagstiftning mot rasdiskriminering m. m., (prop. 1970: 87), vilken på min anmälan beslutades av Kungl. Maj:t den 27 februari 1970, föreslås en ändring i bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Förslaget innebär — förutom en utvidgning av de kategorier som skyddas genom bestämmelsen — en utvidgning av det straffbara området i vissa hänseenden vilken påverkar skyddet för folkgrupp med viss trosbekännelse. Enligt förslaget skall sålunda vid sidan av hot varje uttryck för missaktning för viss folkgrupp vara straffbart. Med uttrycket missaktning avses även andra kränkande omdömen än sådana som är kriminaliserade genom den nuvarande bestämmelsen, som tar sikte på förtal och smädelse. I motiven till förslaget anges, att det bör vara tillräckligt för straffbarhet att ett uttalande om viss folkgrupp är nedsättande för gruppens anseende, t. ex. genom att den förlöjligas. En annan utvidgning av bestämmelsen gäller offentlighetsrekvisitet. Enligt förslaget skall straff ådömas inte bara den som offentligen hotar eller uttrycker missaktning för en viss folkgrupp utan också den som på annat sätt sprider ett brottsligt meddelande bland allmänheten, t. ex. genom upprepade uttalanden vid privata samtal.

I propositionen föreslås vidare en ny bestämmelse om straff för olaga diskriminering. För detta brott skall straff kunna ådömas näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra. Bestämmelsen gäller också den som är anställd i näringsverksamhet samt den som är anställd i allmän tjänst, vari han har att gå allmänheten till handa. Det föreslås vidare, att anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare skall kunna dömas för olaga diskriminering, om han diskriminerar på nämnda grunder genom att vägra någon tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra. Om riksdagen bifaller dessa förslag, kommer skyddet för religiösa grupper att ökas i flera avseenden.

En fri och öppen debatt i religionsfrågor kan endast vara till gagn för samhället, även om en utvidgning av yttrandefriheten på detta område medför att uttrycksmedel någon gång kommer till användning som kan te sig

stötande för vissa grupper. Den gällande eller föreslagna nya lagstiftning som jag nu har redogjort för ger enligt min mening ett tillfredsställande skydd mot att medborgarnas känsla för religiösa värden kränks genom otillbörliga förfaranden. Jag delar därför reservanternas och åtskilliga remissinstansers uppfattning att den inskränkning i yttrande- och tryckfriheten som bestämmelsen om brott mot trosfrid medför inte längre är berättigad.

Som jag tidigare har nämnt pågår inom FN:s ram arbete på en internationell konvention rörande avskaffande av alla former av ofördragsamhet och diskriminering grundade på religion och övertygelse. Det torde dröja flera år innan detta arbete är avslutat och konventionen kan öppnas för undertecknande. De bestämmelser som gäller vid sidan av 16 kap. 9 § BrB torde vara tillräckliga för att från folkrättslig synpunkt tillgodose de krav på lagstiftning i detta hänseende som konventionen kan antas komma att ställa.

Jag föreslår i enlighet med det sagda att såväl 16 kap. 9 § BrB som motsvarande bestämmelse i 7 kap. 4 § 13 TF upphävs.

6.1.3 Sårande av tukt och sedlighet m. m.

Bestämmelsen i 16 kap. 11 § första stycket BrB föreskriver straff för den som sårar tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild. Enligt paragrafens andra stycke gäller detsamma om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet. Bestämmelserna har avseende på förfaranden som anses sårande för den sexuella anständighetskänslan. Stadgandet i paragrafens första stycke har sin motsvarighet i 7 kap. 4 § 14 TF. Det är framför allt på tryckta framställningar i skrift eller bild som bestämmelserna i BrB om sårande av tukt och sedlighet har kommit att tillämpas.

Genom 16 kap. 11 § första stycket BrB kriminaliseras som nämnts framställning som är sårande för den sexuella anständighetskänslan. Var gränsen för det straffbara området skall gå får avgöras med hänsyn till de värderingar som vid varje tid är förhärskande i samhället. Dessa värderingar förändras givetvis och har under senare år kommit att präglas av allt större tolerans. Det är en vanskelig uppgift för åklagare och domstolar att efter en mera objektiv måttstock söka avgöra om en framställning faller inom eller utom det straffbara området. Man torde inte kunna ge någon närmare beskrivning av åtals- och domstolspraxis för tryckt skrift än att man i rättstillämpningen numera följer principen att en framställning anses som sedlighetssårande, om den är sadistisk eller förråande. Detta gäller framför allt bilder, medan textframställningar tämligen sällan anses falla inom det kriminaliserade området.

Det finns anledning anta att denna lagstiftning inte längre svarar mot

den rådande samhällsuppfattningen. Detta var också skälet till att kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet fick i uppdrag att se över bestämmelserna om sårande av tukt och sedlighet. Kommittén har i betänkandet Yttrandefrihetens gränser lagt fram förslag till ändrad lagstiftning på detta område. Enligt kommittén bör det fortfarande finnas en gräns för yttrandefriheten beträffande sedlighetssårande framställningar. Det straffria området för sådana framställningar bör dock vidgas i jämförelse med vad som gäller i dag. Endast grovt sedlighetssårande framställningar bör enligt kommittén träffas av kriminaliseringen. Vidare föreslår kommittén att det sätts en gräns även för rena våldsskildringar, så att uppenbart förråande framställningar blir straffbara. Dessa begränsningar föreslås gälla framställningar över huvud taget och inte enbart framställningar i skrift eller bild. Kommittén föreslår även att det införs ett straffsanktionerat förbud mot spridning av sedlighetssårande alster. Slutligen föreslås, att den särskilda bestämmelsen i 16 kap. 12 § BrB om förledande av ungdom inte skall som nu vara begränsad till att gälla spridning av skrift eller bild utan skall avse även andra framställningar.

Samtidigt med att kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet övervägt dessa frågor har filmcensurutredningen utrett frågan om den statliga filmcensuren. I betänkandet Filmen — censur och ansvar, som överlämnades till chefen för utbildningsdepartementet någon tid innan betänkandet Yttrandefrihetens gränser avgavs, föreslår utredningen, att vuxencensuren avskaffas men att barncensuren, dvs. censur av film för barn under 15 år, behålls. Vidare föreslås att ansvar för yttrandefrihetsbrott i film i likhet med vad som nu gäller i fråga om tryckt skrift och radioprogram skall kunna utkrävas endast av särskilt ansvarig person. Förslag läggs därför fram om införande av en särskild filmansvarighetslag med radioansvarighetslagen som förebild. Enligt förslaget skall för varje film finnas en ansvarig filmutgivare som förordnas av producenten. Filmutgivaren är ansvarig i första hand. Vidare föreslås att det genom en hänvisning till TF:s brottskatalog anges i filmansvarighetslagen vad som är yttrandefrihetsbrott i film. Enligt förslaget får allmänt åtal för sådant brott väckas endast av JK. Åtal skall tas upp av Stockholms rådhusrätt eller annan rådhusrätt som är behörig att pröva tryckfrihetsmål. För rättegången i övrigt föreslås samma regler som nu gäller för tryckfrihetsmål.

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har samarbetat med filmcensurutredningen. Samarbetet har framför allt gällt undersökningar av filmens eventuella skadeverkningar.

Vid sin behandling av frågan om yttrandefrihetens gränser, när det gäller framställningar som kan tänkas såra tukt och sedlighet eller över huvud taget den allmänna känslan för anständighet, har kommittén betonat sambandet med frågan om avskaffande av filmcensuren för vuxna. Förslaget att det också framgent bör finnas straffbestämmelser som sätter grän-

ser för yttrandefriheten i dessa hänseenden har sålunda av kommittén väsentligen motiverats med en hänvisning till det utbud av filmer med sedlighetssårande innehåll eller våldsinslag som man kan vänta, om vuxencensuren avskaffas. Filmcensurutredningen synes å sin sida ha utgått från, som en förutsättning för censurens avskaffande, att kommitténs nu berörda förslag genomförs.

Uppenbart är emellertid att det inte finns något oupplösligt samband mellan frågan om att avskaffa filmcensuren och eventuellt ersätta den med en filmansvarighetslag samt det av kommittén behandlade mer allmänna problemet rörande yttrandefrihetens gränser. Frågan om behovet av en samhällskontroll över filmen och om formerna för en sådan kontroll kan i sak bedömas helt fristående från spörsmålet, i vilken utsträckning t. ex. pornografiska eller sadistiska framställningar eller våldsskildringar i andra media skall vara tillåtna eller bör kriminaliseras. Inte heller i lagtekniskt hänseende föreligger något sådant samband mellan dessa frågor som gör det nödvändigt att lösa dem i ett sammanhang. Filmcensurutredningens förslag om en särskild filmansvarighetslag med anknytning till TF och med bibehållande av en möjlighet till straffrättsligt ingripande mot sedlighets-sårande eller sadistiska filmer kan i princip genomföras, även om man ur BrB och ur TF:s brottskatalog avlägsnar bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet utan att ersätta den med någon sådan regel som kommittén har föreslagit. Det är nämligen ingenting som hindrar att man i en filmansvarighetslag, vid sidan av hänvisningar till TF:s brottskatalog, inför en särskild straffbestämmelse beträffande filmer med sedlighetssårande innehåll eller sadistiska våldsinslag. Den omständigheten, att frågan om filmcensuren och om en eventuell filmansvarighetslagstiftning ännu inte är slutbehandlad inom utbildnings- och justitiedepartementen, utgör därför inte hinder mot att man redan nu tar upp frågan om ett upphävande eller en ändring av bestämmelserna i BrB och TF om sårande av tukt och sedlighet till en förutsättningslös prövning.

En vidsträckt yttrandefrihet är nödvändig för en väl fungerande opinionsbildning och debatt i samhälls- och kulturfrågor. Samhället bör överhuvud taget inte genom lagsliftning göra andra inskränkningar i yttrandefriheten än som är nödvändiga för att värna om andra betydande allmänna eller enskilda intressen. En viktig synpunkt är också att den enskilde i vidaste möjliga omfattning själv bör få bestämma vilka framställningar i skrift, bild eller andra media han vill ta del av. En annan sak är att det kan finnas skäl att begränsa rätten att sprida framställningar av skilda slag på ett sådant sätt att den enskilde inte direkt eller indirekt tvingas att mot sin vilja ta del av sådant som enligt gängse värderingar uppfattas som sedlighetssårande, kränkande eller på annat sätt stötande.

I våra dagar förs den allmänna debatten på olika samhällsområden med avsevärt större öppenhet än tidigare. Detta gäller inte minst på sexuallivets

område. Framställningar som för bara något 10-tal år sedan av såväl den allmänna opinionen, speglad framför allt i massmedia, som de rättsvårdande organen bedömdes som sedlighetssårande, betraktas idag som fullt acceptabla företeelser, ja ibland t. o. m. som önskvärda inslag i kulturlivet.

Det har sålunda skett en påtaglig förskjutning i uppfattningen om vad som skall anses sára tukt och sedlighet. Förändringarna i synsättet på detta område har inte minst kommit till uttryck i rättstillämpningen, framför allt i vissa tryckfrihetsmål, där fråga har uppkommit om en tillämpning av gällande straffbestämmelser om framställningar som sårar tukt och sedlighet. Även om man kan påvisa betydande skillnader i bedömningen vid olika domstolar i landet går utvecklingen oförtydligt i riktning mot en avsevärt ökad tolerans. I belysning av ett flertal avgöranden i tryckfrihetsmål av vissa av de största underrätterna kan man med visst fog påstå, att de nuvarande straffbestämmelserna i själva verket har överlevt sig själva. Gränserna för yttrandefriheten har åtminstone i vissa underrätters praxis förskjutits så långt, att man när det gäller tryckta skrifter kan ifrågasätta om dessa straffbestämmelser tillgodoser något meningsfullt ändamål. Vid andra underrätter är rättstillämpningen något mindre liberal. Den bristande enhetligheten i rättstillämpningen får delvis sin förklaring av att ett frikännande juryutslag inte kan överklagas.

Under dessa förhållanden ligger det nära till hands att i överensstämmelse med den principiella uppfattning om en så långt möjligt oinskränkt yttrandefrihet som jag här har gett uttryck åt helt upphäva de ifrågasvarande bestämmelserna. Alternativet är att som kommittén har föreslagit ersätta dessa bestämmelser med nya straffstadganden, som står i bättre överensstämmelse med nutida etiska värderingar. Hur valet mellan dessa båda alternativ skall träffas blir beroende av i vad mån en särskild strafflagstiftning kan anses nödvändig för att skydda enskilda personer mot skadeverkningar till följd av konfrontation med sedlighetssårande framställningar eller med våldsskildringar.

Som tidigare nämnts har kommittén i sitt betänkande redovisat resultatet av vissa vetenskapliga undersökningar i frågan huruvida konsumtionen av pornografi och skildringar med våldsinslag inverkar skadligt på konsumenterna. Det konstateras bl. a., att det inte kan anföras vetenskapliga belägg för att det ökade utbudet av framställningar av detta slag har någon brottsstimulerande effekt, åtminstone inte på psykiskt friska personer. Däremot kan det enligt vad kommittén uttalar antas, att upprepad konsumtion av sådana framställningar kan påverka redan etablerade sociala attityder och värderingar samt möjligen också grundlägga sådana attityder eller värderingar. Kommittén anser sig också kunna konstatera viss risk för psykiska störningar hos den som tar del av framställningar med våldsinslag.

Av de undersökningar rörande pornografins och våldsskildringarnas ska-

deverkningar som ligger till grund för kommitténs bedömningar kan inte dras några säkra slutsatser. Det vetenskapliga underlaget är enligt min mening i varje fall inte av den art att det ensamt motiverar inskränkningar i yttrandefriheten.

Kommittén har intagit en annan ståndpunkt i dessa frågor. Ett avgörande motiv härför synes ha varit uppfattningen om ett behov av möjligheter för samhället att utöva kontroll över filmproduktionen, särskilt när det gäller våldsskildringar. Som jag redan har sagt kan emellertid den frågan lösas separat i ett senare sammanhang. Man bör emellertid inte förbise, att ett upphävande av de nuvarande bestämmelserna om straff för framställningar som sårar tukt och sedlighet kommer att avse också sådana filmen närstående media som teater, varieté, TV och radio. Såvitt gäller de två sistnämnda media kan man dock inom ramen för avtalet mellan staten och Sveriges Radio angående radioföretagets programverksamhet skapa tillfredsställande garantier för att sedlighetssårande framställningar eller sadistiska våldsskildringar inte släpps fram i radio eller TV. I fråga om teater och närstående media har hittillsvarande erfarenheter inte gett vid handen att det för dessa medias vidkommande finns behov av sådana straffbestämmelser som här är aktuella. Detta torde åtminstone delvis sammanhånga med att redan framställningsformerna i dessa fall begränsar möjligheterna att skildra våld eller sexuella förhållanden på ett sätt som idag inte anses tolerabelt.

På grundval av dessa överväganden förordar jag, att den nuvarande straffbestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB i vad den innebär en begränsning i yttrande- och tryckfriheten liksom bestämmelsens motsvarighet i 7 kap. 4 § TF helt upphävs. Till frågan om behov föreligger av inskränkningar i rätten att sprida framställningar av detta slag skall jag återkomma i det följande.

Om endast denna ändring i 16 kap. 11 § BrB görs, kommer vissa beteenden som inte innefattar bruk av yttrande- eller tryckfriheten att alljämt vara straffbara som sårande av tukt och sedlighet. Som exempel kan nämnas sådant utövande av eller sådan inbjudan till konsumgånge som sker i park eller på annan allmän plats.

Kommittén har föreslagit, att beteenden av detta slag skall straffbeläggas genom en särskild bestämmelse i 16 kap. BrB. Under remissbehandlingen har några remissinstanser, bland dem RÅ och Sveriges författareförening, ansett att 16 kap. 11 § BrB bör upphävas i sin helhet utan att i nu förevarande avseende få någon motsvarighet på annat håll i lagstiftningen. Dessa remissorgan har framhållit, att den enskilde åtnjuter tillräckligt skydd genom bestämmelsen i 6 kap. 6 § BrB om straff för otuktigt beteende och att vissa av de gärningar som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket BrB kommer att kunna bestraffas som förargelseväckande beteende.

För egen del ansluter jag mig till dessa remissinstansers uppfattning. Jag föreslår i enlighet härmed att 16 kap. 11 § BrB upphävs i sin helhet.

Med dessa förslag har jag inte tagit ställning till frågan om det även efter

upphävandet av de berörda straffstadgandena skall stå envar fritt att — med stöd bl. a. av den grundlagsfästa rätten till spridning av tryckt skrift — på vilket sätt som helst sprida sådana framställningar som av åtminstone vissa medborgargrupper uppfattas som sedlighetssårande. Av skäl som jag förut har anfört lämnar jag spridning genom filmföreläsning utanför diskussionen, som därför praktiskt sett kommer att röra sig om spridning av skrift eller bild samt spridning genom teater, varieté o. d. eller genom radio och TV.

Som jag tidigare har uttalat bör inte någon person mot sin vilja tvingas att konfronteras med sådana pornografiska framställningar som enligt en mera utbredd opinion kan uppfattas som sedlighetssårande eller stötande för anständighetskänslan. Behovet av skydd för den enskilde i detta hänseende varierar emellertid, beroende på vad slags medium det är fråga om.

Vad först angår skrifter och bilder har redan den liberalisering i rättstillämpningen på tryckfrihetsområdet som ägt rum under senare år i förening med den grundlagsfästa fria spridningsrätten medfört, att pornografiska alster i dag kan förevisas för allmänheten i skyltfönster eller under liknande förhållanden på ett sätt som stora medborgargrupper uppfattar som stötande och utmanande. Det förekommer också att reklambroschyrer för pornografiska alster tillställs personer som inte har beställt dem. Utvecklingen har gått i riktning mot en alltmer ohämmad spridning av avancerade pornografiska alster bland personer som själva inte vill ta del av dem. Det är enligt min mening angeläget att denna utveckling bryts. Så kan lämpligen ske genom att i lagstiftningen införs ett straffsanktionerat förbud mot vissa former av spridning av pornografiska bilder. Jag skall senare återkomma till frågan om den närmare utformningen av en sådan förbudsbestämmelse.

När det gäller de övriga media som jag har anledning att behandla i detta sammanhang föreligger enligt min mening inte behov av något motsvarande spridningsförbud. I fråga om spridning genom radio och TV kan genom statens avtal med radioföretaget skapas garantier för att mera avancerade sexuella framställningar inte sänds utan att detta tillkännages på lämpligt sätt.

I fråga om teater och andra liknande media saknas i och för sig motsvarighet till de möjligheter att hindra spridning av pornografiska framställningar som radioavtalet innefattar. I princip gäller visserligen också i fråga om dessa media, att det skall ankomma på den enskilde själv att bestämma om han vill ta del av en pornografisk framställning eller inte. När det gäller teater och liknande kan man dock i allmänhet räkna med att allmänheten genom recensioner och genom den allmänna debatt som regelmässigt förekommer kring program av det slag som det här gäller får klart för sig vad slags föreställning e. d. det rör sig om i varje särskilt fall. Det synes i fråga om dessa media inte föreligga något egentligt praktiskt behov av särskilda bestämmelser om spridningsförbud.

Enligt det förslag om begränsning av rätten att sprida sedlighetssårande framställningar som kommittén har lagt fram skall det vara straffbart att på allmän plats eller eljest offentligen utställa eller förevisa sedlighetssårande framställning. Ett straffsanktionerat förbud skall enligt förslaget också gälla mot spridning på annat sätt av sådan framställning, när spridningen sker utan hänsyn till mottagarens inställning. De nya brotten rubriceras med en gemensam beteckning som "olaga spridning". Kommittén åsyftar med sitt förslag förbud mot bl. a. skyltning med foton eller andra bilder med sedlighetssårande motiv, utsändning av sedlighetssårande reklam-broschyrer utan föregående beställning, visning av sedlighetssårande film eller teaterföreställning eller utsändande av sedlighetssårande radio- eller TV-program till en publik som inte i förväg har underrättats om filmens, föreställningens eller programmets innehåll.

Enligt kommitténs förslag skall brottet olaga spridning inte utgöra tryckfrihetsbrott utan ett allmänt brott av karaktären brott mot allmän ordning. För brottet skall därför gälla vanliga ansvarsregler och bestämmelser om rättegången. Det föreslagna spridningsförbudet innebär en inskränkning i bl. a. rätten att sprida tryckt skrift. Kommittén föreslår därför att i TF förs in en bestämmelse som uttryckligen begränsar den i TF fastslagna spridningsrätten.

Kommitténs förslag om ett spridningsförbud har i princip fått ett positivt mottagande hos remissinstanserna. Starka betänkligheter mot framför allt förslagets tryckfrihetsrättsliga konsekvenser har dock framförts från en del remissinstanser. Bl. a. hovrätten över Skåne och Blekinge hävdar, att den föreslagna inskränkningen i spridningsrätten sätter såväl det tryckfrihetsrättsliga ansvarighetssystemet som de nyligen införda reglerna om radioansvarigheten ur spel. Radionämnden och Sveriges Radio framställer samma invändning såvitt gäller radioprogrammen.

I det föregående har jag föreslagit att straffbestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB om sårande av tukt och sedlighet upphävs. Därvid framhöll jag, att den utvidgning av yttrande- och tryckfriheten som en sådan åtgärd medför bör kombineras med en bestämmelse som hindrar att pornografiskt alster presenteras eller förevisas för allmänheten på ett sätt som väcker allmän anstöt. Jag tänkte då närmast på den alltmer påträngande skyltning med pornografiska fotografier eller bilder av annat slag som förekommer i skyltfönster vid gator, torg och andra allmänna platser, både inom- och utomhus. Förbipasserande personer har i många fall svårt att undgå att lägga märke till sådan skyltning. Också andra former av anstötlig förevisning på allmän plats av bilder med pornografiskt innehåll kan länkas, t. ex. affischering på affischpelare, väggar och plank, ljusreklam på husvägg och bärande av plakat.

Sådant förevisande av pornografiska bilder som jag här åsyftar torde i många fall i och för sig kunna betraktas som förargelseväckande beteende.

Som regel torde det dock vara fråga om tryckta skrifter, och det har ifrågasatts om ingripande med stöd av bestämmelsen i BrB om straff för förargelseväckande beteende då kan ske. En sådan åtgärd har ansetts stå i strid med den allmänna spridningsrätt som föreskrivs i TF.

Enligt min mening är det, som jag tidigare anfört, angeläget att det nu införs straffbestämmelser som begränsar rätten att skylla med eller på annat liknande sätt förevisa pornografiska bilder på eller vid allmän plats. Föreskrifter i ämnet bör utformas med utgångspunkt i den principiella uppfattningen att pornografiska framställningar inte bör påtvingas någon mot hans uttalade eller på annat sätt tillkännagivna önskan.

I detta sammanhang bör lagstiftaren ingripa också mot den form av spridning av pornografiska bilder som består i utsändning per post av reklambroschyrer o. d. till personer som inte har beställt materialet. Sådan utsändning av pornografiskt reklammaterial till utlandet sker i ökande omfattning, och detta har gett upphov till att klagomål allt oftare framförs till de svenska ambassaderna.

Ett förbud mot sådan spridning av pornografisk bild som har angetts i det föregående kan leda till att försäljare av pornografiska alster i större utsträckning än hittills försöker sprida sina reklambroschyrer m. m. genom att dela ut dem direkt i bostäderna. Även sådan utdelning bör hindras i de fall då någon tillställs pornografiska bilder utan föregående beställning.

I det föregående har jag utgått från att ett spridningsförbud behöver avse endast bild och inte textmaterial. En sådan åtskillnad har enligt min mening goda skäl för sig. Skyltning och affischering m. m. av skrifter som har ett textinnehåll av pornografisk karaktär kan knappast i något fall anses vara ägnad att väcka allmän anstöt. Detsamma kan sägas i fråga om utdelning och försändning per post av sådant textmaterial. Ett spridningsförbud bör därför begränsas till att avse bilder.

Med de utgångspunkter jag här har angett bör ett spridningsförbud vara betydligt mera begränsat än det förbud kommittén har föreslagit, både beträffande framställningens art och i fråga om spridningssättet. Förbudet bör sålunda som nämnts omfatta endast bild och inte som kommittén har föreslagit alla slag av framställningar. Vidare bör endast sådan spridning vara straffbar som innebär att allmänheten mer eller mindre påtvingas åsynen av pornografiska bilder på eller vid allmän plats eller att den enskilde medborgaren mot sin vilja tvingas ta emot sådana bilder i postförsändelse eller vid utdelning i hans bostad.

Spridningsförbudet bör tas in i 16 kap. 11 § BrB i stället för bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighets som enligt vad jag tidigare har föreslagit bör utgå.

Ett förbud av det nu beskrivna slaget kan inte sägas innebära ett ingrepp i rätten att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter. Det är inte riktat

mot innehållet i pornografiska framställningar i och för sig utan mot vissa former av spridning av sådana. Förbudet kommer dock — i den mån det avser tryckt skrift — i strid mot TF:s bestämmelser om fri spridningsrätt. Det förutsätter därför en bestämmelse i TF som uttryckligen begränsar spridningsrätten i nu angivna hänseenden. En sådan bestämmelse bör lämpligen tas in i 6 kap. 2 § TF. Denna paragraf innehåller redan nu bestämmelser om vissa andra undantag från spridningsrätten. Enligt min uppfattning finns inget hinder från tryckfrihetsrättslig synpunkt mot ett spridningsförbud av den begränsade karaktär som förut har angetts. Ett förbud av detta slag får anses närmast ha karaktär av en ordningsföreskrift och kan inte med fog sägas vara ett alltför hårt ingripande i yttrandefriheten.

Kommittén har föreslagit viss utvidgning av tillämpningsområdet för bestämmelsen i 16 kap. 12 § BrB om förledande av ungdom. Enligt kommittén bör lagrummet, som avser att hindra mera planerlig spridning bland barn och ungdom av tryckalster av förråande eller neddragande karaktär, inte vara begränsat till att gälla skrift eller bild utan bör kunna tillämpas oberoende av vilket medium som kommer till användning vid spridningen.

Förslaget har mottagits positivt vid remissbehandlingen. Ett par remissinstanser anser det dock omotiverat att vidga bestämmelsens tillämpningsområde och är inte främmande för tanken att helt upphäva den.

Bestämmelsen, som infördes i och med BrB, avser f. n. spridning av skrift eller bild. Även om den i praktiken torde ha tillämpats endast mycket sällan, om ens någonsin, är det inte uteslutet att den har haft en viss preventiv verkan. Jag anser därför inte tillräckliga skäl föreligga att upphäva paragrafen. Å andra sidan kan invändningar göras mot förslaget att vidga bestämmelsens tillämpningsområde. Kommitténs syfte med förslaget i denna del har varit att — mot bakgrund av den utökade yttrandefrihet som kommittén föreslår i fråga om pornografiska framställningar — hindra att det för barn och ungdom visas radio- eller TV-program eller teater- eller varieté-föreställning eller film av förråande art.

Vad först angår radio- och TV-program kan man utgå från att Sveriges Radio på grund av det avtal som har slutits mellan bolaget och staten inte kommer att sända sådant program. Som Sveriges Radio har framhållit i sitt remissvar kan avtalet möjligen kompletteras med en uttrycklig bestämmelse av samma innehåll som den föreslagna straffbestämmelsen.

När det gäller teaterföreställningar har Svenska teaterförbundet påpekat, att barnteater ges uteslutande av stats- och kommunalunderstödda institutioner och att det får anses osannolikt att dessa skulle ge sig hän åt spekulationer i grovt våld eller "olika perversiteter". Jag delar denna uppfattning och anser således att det inte behövs någon särskild bestämmelse för teaternas del.

Den nuvarande bestämmelsen om förledande av ungdom torde omfatta också film. Kommitténs förslag torde därför i denna del inte innebära någon ändring av vad som nu gäller. Vad slutligen angår varietéer och liknande föreställningar torde det hittills inte ha förekommit att dylika har anordnats med sådant innehåll och på sådant sätt att de skulle ha fallit under ifrågasättande straffbestämmelse, om den hade varit tillämplig på annat än skrift eller bild.

Det kan ifrågasättas om ett upphävande av 16 kap. 11 § BrB kommer att leda till att framställningar med sådant innehåll som avses i 16 kap. 12 § BrB kommer att öka i en omfattning som motiverar den av kommittén föreslagna utvidgningen. Emellertid har bestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB i praktiken tillämpats mycket liberalt under senare år, varför redan nu mycket avancerade framställningar bedöms som tillåtna. Vidare finns, som jag nyss har nämnt, viss garanti för att framställningar med sådant innehåll som avses i 16 kap. 12 § BrB inte sprids bland barn och ungdom.

Med hänsyn till nu nämnda omständigheter lägger jag inte fram något förslag om utvidgning av tillämpningsområdet för 16 kap. 12 § BrB. Skulle utvecklingen efter ett upphävande av 16 kap. 11 § BrB bli sådan att åtgärder till skydd för barn och ungdom skulle visa sig motiverade, är jag emellertid beredd att ompröva detta ställningstagande. Det är inte uteslutet att det i en framtid kan bedömas lämpligt att införa en bestämmelse som den av kommittén föreslagna.

Vid remissbehandlingen har det från några remissinstanser föreslagits att en åldersgräns införs i bestämmelsen. Denna fråga togs upp i förarbetena till bestämmelsen. Därvid avvisades dock tanken på en sådan åldersgräns. Det framhölls bl. a. att frågan huruvida ett straffbart spridande skulle anses ha skett fick bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vidare uttalades, att akademisk ungdom och värnpliktiga borde falla utanför bestämmelsen.

I likhet med kommittén finner jag det inte lämpligt att ange någon viss åldersgräns. Var gränsen i ett aktuellt fall bör gå måste bedömas med hänsyn till bl. a. beskaffenheten av den skrift eller bild som frågan gäller. Jag finner inte heller anledning att i detta sammanhang, som en remissinstans har föreslagit, byta ut rekvisitet "fara för de ungas sedliga fostran" mot en annan formulering.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, förslag till lag om ändring i brottsbalken, förslag till lag om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster och förslag till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956: 617). I fråga om det sist nämnda förslaget har samråd ägt rum med chefen för civildepartementet.

Förslagen torde få fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

6.2 Specialmotivering

6.2.1 Tryckfrihetsförordningen

6 KAP.

2 §.

Som framgår av den allmänna motiveringen förordar jag, att i förevarande paragraf tas in en föreskrift som begränsar rätten att sprida tryckt skrift i de fall då sådan spridning är straffbar enligt den föreslagna nya bestämmelsen i BrB om förbud mot viss skyltning m. m. Föreskriften har tagits in i första stycket, som i samband härmed har underkastats en viss omredigering.

7 KAP.

4 §.

Förevarande paragraf innehåller den s. k. brottskatalogen. I denna föreslås vissa ändringar, som har samband med förslaget att upphäva BrB:s bestämmelser i 16 kap. 7, 9 och 11 §§ om skymfande av rikssymbol, brott mot trosfrid resp. sårande av tukt och sedlighet samt i 19 kap. 10 § om skymfande av utländsk rikssymbol. Som en följd av dessa ändringar i BrB föreslås, att de bestämmelser i punkterna 6, 8, 13 och 14 i förevarande paragraf som motsvarar berörda stadganden i BrB utgår.

10 KAP.

10 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om tagande i förvar av tryckt skrift som uppenbart innefattar brott mot tukt och sedlighet. Jag har tidigare föreslagit att punkten 14 om framställning som sårar tukt och sedlighet skall utgå ur 7 kap. 4 § TF. Som en följdändring härtill föreslås att förevarande paragraf upphävs.

12 §.

I denna paragraf finns bestämmelser om anmälan till chefen för justitiedepartementet av beslut enligt 10 kap. 10 och 11 §§. Hänvisningen till 10 § har fått utgå till följd av att nämnda paragraf upphävs enligt förslaget.

6.2.2 Brottsbalken

5 KAP.

5 §.

Denna paragraf innehåller f. n. regler om åtalsrätt vid ärekränkingsbrott. Enligt första stycket första punkten är åtal för förtal eller föroläppning ett målsägandebrott. Åtal för förtal eller grovt förtal kan dock enligt

andra punkten väckas av åklagare under förutsättning att målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finns påkallat från allmän synpunkt. Andra stycket innehåller en bestämmelse om vem som har rätt att väcka åtal för förtal av avliden.

Det föreslås nu att till paragrafen fogas ett tredje stycke med särskilda åtalsbestämmelser beträffande sådant förtal eller sådan förolämpning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket som innebär kränkning av den främmande makten. Av skäl som har angetts i den allmänna motiveringen bör sådan ärekränkning falla under allmänt åtal. Vidare föreslås att åtal för sådant brott inte får väckas utan förordnande av Kungl. Maj:t eller den Kungl. Maj:t har bemyndigat därtill. Detta tillägg ersätter — med de ändringar som jag har angett i den allmänna motiveringen — nuvarande bestämmelser i 19 kap. 16 § andra stycket BrB om åtal för gärning som avses i 5 kap. och som innebär sådan kränkning som sägs i 19 kap. 11 §. I det följande föreslås att dessa åtalsregler upphävs i denna del.

Förtal och förolämpning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket är i likhet med ärekränkning av annan person i princip straffbar oberoende av var den kränkte befinner sig. Den nu föreslagna åtalsregeln gäller — till skillnad från den nuvarande bestämmelsen i 19 kap. 16 § andra stycket BrB — i fråga om statsöverhuvud endast för sådan kränkning som har skett under statsöverhuvudets vistelse här i landet. I andra fall av kränkning av främmande statsöverhuvud gäller åtalsreglerna i paragrafens första stycke.

Den nya åtalsregeln för främmande statsöverhuvud m. fl. blir tillämplig även vid åtal för förtal och förolämpning av sådan person genom tryckt skrift eller i radioprogram. Regeln medför således — som jag har framhållit i den allmänna motiveringen — att samma åtalsregler kommer att gälla oberoende av på vilket sätt en kränkning sker.

Förslaget ger som nämnts Kungl. Maj:t rätt att bemyndiga annan att förordna om väckande av åtal. Enligt min mening är det, som också framhölls i departementspromemorian, lämpligt att Kungl. Maj:t befrias från prövningen av de åtalsfrågor som avses här. Genomförs den föreslagna lagstiftningen, avser jag att efter ikraftträdandet ta upp bemyndigandefrågan. Bemyndigande bör ges JK i fråga om åtal enligt TF och radioansvarighetslagen. Införs en filmansvarighetslag i enlighet med filmcensurutredningens förslag, bör bemyndigandet för JK omfatta åtal också enligt den lagen. För övriga fall bör åtalsprövningen delegeras till RÅ.

I samband med att bemyndigande lämnas bör anges att JK och RÅ har rätt att till Kungl. Maj:t hänskjuta åtalsfråga om anledning därtill förekommer.

16 KAP.

5 §.

Denna paragraf innehåller straffbestämmelsen om uppvigling. Det föreslås, att i paragrafen införs ett nytt andra stycke, vari föreskrivs strafffrihet för ringa fall av uppvigling, och att bestämmelsen i det nuvarande andra stycket, vilket avser grov uppvigling, tas upp i ett nytt tredje stycke.

Enligt det förslag till en ny bestämmelse om strafffrihet för ringa fall av uppvigling som kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet lade fram i sitt betänkande om uppviglingsbrottet skulle i lagtexten inte ske någon exemplifiering av vilka fall av uppvigling som kan anses som ringa. Flera remissinstanser har efterlyst en precisering i detta hänseende. Detta önskemål har — med hänsyn till bl. a. att en sådan teknik i allmänhet används i BrB i liknande fall — ansetts böra tillgodoses. Härvid bör framhåvas den omständighet som i första hand kan tänkas föranleda att uppvigling bedöms som ringa. I det föreslagna nya stycket har i enlighet härmed angetts att det vid bedömningen huruvida ringa fall kan anses föreligga skall särskilt beaktas, om det förelegat endast obetydlig fara för att sådan handling, vartill gärningsmannen sökt förleda, skulle utföras. Med handling avses här inte bara positiv handling utan också underlåtenhet.

Faran för att en uppmaning eller annat försök att förleda till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet skall lyckas kan vara obetydlig av flera orsaker. Hänsyn får tas till den form uppmaningen har och det sätt på vilket den har framställts. Av betydelse är givetvis också storleken och sammansättningen av den krets uppmaningen riktas till. Om en uppmaning framställs i en krets som måste antas ha föga intresse av att utföra gärningar av det slag uppmaningen avser, kan detta göra risken för efterföljd obetydlig. Det sagda innebär bl. a. att uppvigling kan vara att bedöma som ringa, även om uppmaningen eller förledandet avser ett grovt brott. En sådan tillämpning av strafffrihetsbestämmelsen står inte i strid med paragrafens andra stycke, trots att denna anger just uppmaning till allvarligt brott som en omständighet vilken kan medföra att uppviglingsbrott skall bedömas som grovt. Bestämmelsen innebär nämligen att det förhållandet att ett brott är allvarligt kan men inte behöver vara skäl att bedöma uppviglingen som grov.

Jag vill understryka att den obetydliga faran för att uppmaningen följs eller att försöket till förledande lyckas är endast ett exempel på sådana omständigheter som kan föranleda att gärningen bedöms som ringa. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen bör strafffrihet i vissa fall kunna förekomma, fastän faran för att uppmaningen skall följas inte framstår som obetydlig, om det nämligen på grund av andra förhållanden finns skäl att se mindre allvarligt på gärningen. Jag tänker bl. a. på de situationer då uppvigling avser en bagatellartad förseelse och gärningsmannen har vänt

sig till endast en mera begränsad krets eller det av andra skäl är uppenbart att konsekvenserna av att uppmaningen följs inte blir så allvarliga att handlingen kan anses straffvärd.

Som ringa fall bör också de s. k. intressekollisionsfallen kunna betraktas. Härmed avses, som jag tidigare har framhållit, fall då den handlandes huvudsakliga syfte inte varit att förleda till brott eller därmed jämställd handling utan att ge uttryck för en åsikt. Enbart detta förhållande bör dock inte kunna medföra strafffrihet. Samtliga omständigheter vid gärningen måste beaktas. I åtskilliga fall sker emellertid denna typ av försök till förledande på sådant sätt och i sådant sammanhang att risken för att gärningen skall få praktiska konsekvenser är obetydlig. Bedömningen av risken för efterföljd påverkas givetvis av i vilken mån uppmaningen av de närvarande har uppfattats mera som en opinionsyttring än som ett verkligt försök att förleda till brott eller liknande.

7 och 9 §§.

I enlighet med vad jag tidigare har anfört föreslås att bestämmelserna om skymfande av rikssymbol och om brott mot trosfrid i 16 kap. 7 resp. 9 § BrB upphävs.

Som jag förut nämnt har Kungl. Maj:t beslutat att till riksdagen avlåta proposition med förslag till lagstiftning mot rasdiskriminering m. m. Såvitt gäller BrB föreslås i propositionen — förutom att viss ändring företas i bestämmelsen om hets mot folkgrupp i 8 § detta kapitel — att i en ny paragraf i samma kapitel, betecknad 8 a, tas upp en bestämmelse om olaga diskriminering. Den nya paragrafen är avsedd att träda i kraft den 1 juli 1970.

Till undvikande av att det i 16 kap. ingår en paragraf med litterabeteckning efter det att ett par paragrafer i samma kapitel har upphört att gälla föreslår jag att den föreslagna nya 8 a § får beteckningen 9 § i samband med att nuvarande 9 § upphävs.

11 §.

Som jag har anfört i den allmänna motiveringen föreslås att den nuvarande bestämmelsen i 11 § om sårande av tukt och sedlighet upphävs samt att i paragrafen införs en ny bestämmelse om straff för spridning i vissa former av pornografiska bilder. Brottet har betecknats otillåtet förfarande med pornografisk bild.

Enligt *första punkten* skall den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömas för otillåtet förfarande med pornografisk bild.

Det sålunda föreslagna spridningsförbudet gäller bilder vilka betecknas som pornografiska. Med pornografisk bild förstås här bild, som utan att

besitta några vetenskapliga eller konstnärliga värden, på ett ohöljt och utmanande sätt återger ett sexuellt motiv. Detta betyder, att förbudet kommer att omfatta även andra bilder som skildrar sexuella förhållanden än sådana som enligt nuvarande praxis i fråga om tillämpning av 16 kap. 11 § BrB anses såra tukt och sedlighet.

En förutsättning för straffbarhet är att bilden förevisas på eller vid allmän plats. Uttrycket "allmän plats" har här samma innebörd som i övriga bestämmelser i 16 kap. BrB, där uttrycket förekommer, d. v. s. 15 och 16 §§. Härmed avses sålunda plats, inom- eller utomhus, som är upplåten för eller frekventeras av allmänheten, t. ex. gata, torg, tunnelbane- eller järnvägsstation. Även tåg, båtar, hotell, restauranger, affärslokaler, teater- eller biograflokaler o. d. utgör allmänna platser i den mån och under den tid allmänheten har tillträde till dem.

Skytning eller annan liknande förevisning av pornografisk bild är enligt förslaget straffbar inte endast om den förekommer på allmän plats utan även vid sådan plats, t. ex. i ett skyltfönster som vetter mot gata eller annan allmän plats.

Den straffbara handlingen beskrivs som "skytning eller annat liknande förfarande". Med skytning avses utställning i skyltfönster, skyltskåp o. d. men däremot inte t. ex. enbart tillhandahållande av bildmaterial för försäljning inne i en butik. Med annat liknande förfarande avses bl. a. affischering på pelare, väggar och plank, ljusreklam på husvägg och bärande av plakat. Alla slag av bilder omfattas av bestämmelsen, vare sig de har framställts genom tryckpress eller på annat sätt. Skulptur eller annat tredimensionellt föremål avses också falla in under begreppet bild (jfr motsvarande uttryck i 16 kap. 12 § BrB).

Varje slag av skytning o. d. av pornografisk bild avses inte vara straffbar. Det krävs att bilden eller bilderna förevisas på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Vid bedömningen om denna förutsättning är uppfylld bör beaktas varje bilds speciella karaktär men även helhetsintrycket av skytningen eller den förevisning medelst annat liknande förfarande som det gäller. Avsikten är att straffbelägga skytning eller liknande förevisning av sådana bilder som förekommer i boulevardtidningar och liknande tidskrifter och som t. ex. visar samlag eller på ett påträngande och detaljerat sätt återger könsorgan.

Genom bestämmelsen i *andra punkten* straffbeläggs som otillåtet förfarande med pornografisk bild utsändning genom posten och utdelning i bostad av pornografisk bild. Sådan utsändning eller utdelning föreslås bli straffbar när den sker utan föregående beställning. Har en person tidigare beställt pornografiskt bildmaterial från en försäljare, bör denne kunna fortsätta att sända sådant material till dess beställaren meddelar att han inte längre vill ha det. Fortsätter sändningarna även därefter, blir spridningsförbudet tillämpligt.

Förbudet mot utsändning i postförsändelse är, som framgår av den allmänna motiveringen, motiverat främst av den omfattande exporten från Sverige av reklambroschyrer o. d. av pornografisk karaktär. Brottet bör anses fullbordat i och med att avsändaren har lämnat försändelsen för postbefordran. Förbudet medför givetvis inte att postverket får rätt att hindra befordran av sådan pornografisk bild som omfattas av förbudet (jfr 6 kap. 4 § TF).

För otillåtet förfarande med pornografisk bild föreslås samma straffskala gälla som för förledande av ungdom, nämligen böter eller fängelse i högst sex månader.

19 KAP.

10 §.

I enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen föreslås att 19 kap. 10 § BrB, som innehåller bestämmelse om straff för skymfande av utländsk rikssymbol, upphävs.

11 §.

I denna paragraf finns f. n. en straffskärpningsregel för bl. a. förgripelse på främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. I överensstämmelse med vad som har anförts i den allmänna motiveringen föreslås, att hänvisningen i paragrafen till 5 kap. BrB, som innehåller bestämmelser om straff för ärekränkning, utgår ur paragrafen. Ärekränkning av sådana personer som nyss nämnts skall sålunda i fortsättningen bedömas enligt de regler som gäller i fråga om förtal eller förolämpning av annan person.

16 §.

Förevarande paragraf innehåller särskilda åtalsbestämmelser för vissa brott enligt 19 kap. BrB.

Som en följdändring till förslaget att upphäva bestämmelsen om skymfande av utländsk rikssymbol i 19 kap. 10 § BrB föreslås, att denna brottsbenämning utgår ur första stycket av förevarande paragraf. Som en följd av förslaget att straffskärpningsregeln i 11 § inte längre skall gälla i fråga om ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant i Sverige föreslås vidare att hänvisningen till 5 kap. BrB i paragrafens andra stycke utgår. Slutligen föreslås — i överensstämmelse med vad som har föreslagits i fråga om åtal för ärekränkning mot nyss angivna personer genom den nya bestämmelsen i 5 kap. 5 § tredje stycket BrB — att Kungl. Maj:t får möjlighet att bemyndiga annan att förordna om åtal för sådan förgripelse mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket som har skett genom gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB. Sådant bemyndigande synes böra lämnas RÅ.

6.2.3 Lagen om allmänna sammankomster

10 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om rätt för polismyndighet att i vissa fall inställa eller upplösa allmän sammankomst. F. n. föreligger sådan rätt bl. a. om det vid allmän sammankomst förekommer något som strider mot lag.

I enlighet med vad jag har sagt i den allmänna motiveringen föreslås sådan ändring av paragrafen, att upplösning av sammankomst på nyss angiven grund inte skall kunna ske. Detta föranleder viss ytterligare ändring av paragrafens första stycke.

11 §.

I förevarande paragraf regleras polismyndighets rätt att förbjuda förnyande av allmän sammankomst. I överensstämmelse med var jag har förordat i den allmänna motiveringen föreslås, att den nuvarande bestämmelsen om rätt att förbjuda förnyande av sammankomst som åsyftar eller innebär något som strider mot lag utgår ur paragrafen.

12 §.

I fråga om grunderna för den här föreslagna ändringen av förevarande paragraf hänvisar jag till vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

6.2.4 Allmänna ordningsstadgan

21 §.

Även i fråga om denna paragraf hänvisar jag till vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

6.2.5 Övergångsbestämmelser

Med hänsyn till den ordning som är föreskriven för ändring av grundlag kan de föreslagna ändringarna i TF inte genomföras förrän tidigast under första halvåret 1971. Förslaget att ge 16 kap. 11 § BrB ändrad lydelse förutsätter att den föreslagna ändringen i 6 kap. 2 § TF vidtas. Detta förslag har också, liksom förslaget i vad avser 16 kap. 7 och 9 §§ samt 19 kap. 10 § och 16 § första stycket BrB, så nära samband med ändringen i 7 kap. 4 § TF att brottsbalksändringarna i dessa hänseenden bör genomföras endast under förutsättning att nämnda lagrum i TF ändras. Förslagen till ändrad lydelse av 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 § samt 19 kap. 11 § och 16 § andra stycket BrB hänger däremot inte samman med någon ändring i TF. I dessa delar bör därför den föreslagna lagen om ändring i brottsbalken träda i kraft redan den 1 juli 1970. Detsamma bör gälla den föreslagna lagen om ändring i lagen om allmänna sammankomster och den föreslagna kungörelsen om ändring i allmänna ordningsstadgan.

Övergångsbestämmelserna i förslaget till lag om ändring i brottsbalken

och i förslagen till lag om ändring i lagen om allmänna sammankomster och till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan har utformats i överensstämmelse med vad jag nu har sagt.

7. Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets yttrande genom utdrag av protokollet inhämtas enligt 87 § regeringsformen över förslagen till

1. *lag om ändring i brottsbalken,*
2. *lag om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankonster.*

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Kungl. Höghet Regenten.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Bilaga 1
(Kommitténs förslag)

Förslag
till
Lag om ändrad lydelse av 16 kap. 5 § brottsbalken

Härigenom förordnas att 16 kap. 5 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

Den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, dömes för *uppvigling* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst fyra år.

(Föreslagen lydelse)

Den som — — — sex månader.

Är brottet — — — fyra år.

I ringa fall skall ej dömas till ansvar.

Denna lag träder i kraft den

Bilaga 2
(Kommitténs förslag)

1) Förslag

till

ändrad lydelse av 6 kap. 2 §, 7 kap. 4 § och 10 kap. 10 § tryckfrihets- förrordningen

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 KAP.

2 §

Utan hinder av denna förordning gälla om spridning bland barn och ungdom av *tryckt skrift*, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, vad i lag är stadgat.

Utan hinder av denna förordning gälla om *spridning av sedlighetssårande framställning så ock* om spridning bland barn och ungdom av *framställning*, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, vad i lag är stadgat.

Beträffande spridande — — — — — i lag.

7 KAP.

4 §

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat — — — — — eller trosbekännelse;

13. skymfande av sådant som av *svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt trossamfund* hålles heligt;

13. *brott mot religionsfriheten genom* skymfande av sådant som enligt *annans trosuppfattning* hålles heligt;

14. *förfarande, som sårar tukt och sedlighet*; eller

14. *kränkande av den allmänna känslan för anständighet genom grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande innehåll*; eller

15. ärekränkning mot enskild person.

15. ärekränkning mot enskild person.

Med ärekränkning — — — — — mot honom.

10 KAP.

10 §

Tryckt skrift, som uppenbart innefattar enligt 7 kap. 4 § straffbart *brott mot tukt och sedlighet*, må efter beslut av polismyndighet i avbidan

Tryckt skrift, som uppenbart innefattar enligt 7 kap. 4 § straffbart *kränkande av anständigheten*, må efter beslut av polismyndighet i avbi-

(Nuvarande lydelse)

på förordnande om beslag tagas i förvar. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärd, som nu sagts, vidtagas av polisman; anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos polismyndigheten, vilken har att genast pröva, om skriften skall kvarbliva i förvar.

(Föreslagen lydelse)

dan på förordnande om beslag tagas i förvar. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärd, som nu sagts, vidtagas av polisman; anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos polismyndigheten, vilken har att genast pröva, om skriften skall kvarbliva i förvar.

2) Förslag

till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas, dels att 16 kap. 9, 11 och 12 §§ brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, dels ock att i samma kapitel skall införas två nya paragrafer, 11 a och 11 b §§, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

16 KAP.

9 §

Om någon offentligen skymfar sådant som av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund hålles heligt, dömes för brott mot trosfrid till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 §

Sårar någon tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dömes för sårande av tukt och sedlighet till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §

Den som i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfar sådant som enligt annans trosuppfattning hålles heligt, dömes för brott mot religionsfriheten till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 §

Den som kränker den allmänna känslan för anständighet genom grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställning eller genom att sprida sådan framställning, dömes för kränkande av anständigheten till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 a §

Den som på allmän plats eller eljest offentligen utställer eller förevisar sedlighetssårande framställning eller som eljest sprider sådan framställning utan hänsyn till mottagarens inställning därtill, dömes för olaga spridning till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 b §

Vad nu sagts skall jämväl gälla, om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet.

Den som i annat fall än i 11 eller 11 a § sägs på allmän plats eller eljest offentligen i ord eller handling sårar tukt och sedlighet, dömes för sårande av tukt och sedlighet till böter eller fängelse i högst sex månader.

(Nuvarande lydelse)

12 §

Den som *bland* barn eller *ungdom* *sprider skrift eller bild*, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, dömes för *förledande av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader.

(Föreslagen lydelse)

12 §

Den som *inför* barn eller ungdom *utställer eller förevisar framställning*, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran *eller på annat sätt bland barn eller ungdom sprider sådan framställning*, dömes för *förledande av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen förordnar.

Bilaga 3
(Departementspromemorians förslag)

1) Förslag
till
ändring i tryckfrihetsförordningen

Härigenom förordnas, att 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen¹ skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 KAP.

4 §.

Med beaktande — — — — — under 4;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe *eller skymfande av Sveriges flagga, vapen eller annat dess höghetsstecken;*

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe;

7. förolämpning mot — — — — — hans befattning;

8. *skymfande av främmande makts flagga, vapen eller annat dess höghetsstecken;*

9. uppvigling, varigenom — — — — — enskild person.

Med ärekränkning — — — — — mot honom.

¹ Omtryckt 1965: 818.

2) Förslag
till
Lag
om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas, *dels* att 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § brottsbalken skall upphöra att gälla, *dels* att 5 kap. 5 § samt 19 kap. 11 och 16 §§ samma balk skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 KAP.

5 §.

Brott som — — — — — allmän synpunkt.
Har förtal — — — — — av åklagare.

Innebär brott som avses i 1—3 §§, att någon genom förgrivelse å främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket eller å främmande makts representant här i riket, kränker den främmande makten, må brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som stadgas i första stycket. Åtal får dock ej ske utan förordnande av Konungen eller den Konungen bemyndigat därtill.

16 KAP.

7 §.

Skymfar någon offentligen Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken, dömes för skymfande av rikssymbol till böter eller fängelse i högst sex månader.

19 KAP.

10 §.

Skymfar någon offentligen främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken, dömes för skymfande av utländsk rikssymbol till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 §.

Om gärning som avses i 3—5 kap. innebär, att någon genom förgri-

Om gärning som avses i 3 eller 4 kap. innebär, att någon genom för-

(Nuvarande lydelse)

pelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehaves av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

(Föreslagen lydelse)

gripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehaves av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

16 §.

Olovlig underrättelseverksamhet, *skymfande av utländsk rikssymbol* eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3—5 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej heller åtalas av åklagare utan att Konungen förordnat därom.

Olovlig underrättelseverksamhet eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3 eller 4 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej åtalas av åklagare utan förordnande av Konungen eller den som Konungen bemyndigat därtill.

Denna lag träder i kraft när det förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr till 1970 års riksdag slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag.

3) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster

Härigenom förordnas, att 10 och 11 §§ lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

10 §.

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, *om vid densamma förekommer något som strider mot lag eller* om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att *förebygga fortsatt lagstridigt förfarande*, återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande.

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande.

Befogenhet att — — — — — innehar befälsställning.

11 §.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, *som åsyftar eller innebär något som strider mot lag. Sådant förbud må ock meddelas* om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

Bilaga 4
(Remitterade förslaget)

1) Förslag

till

ändring i tryckfrihetsförordningen¹

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 KAP.

2 §.

Utan hinder av denna förordning gälle om spridning bland barn och ungdom av tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, vad i lag är stadgat.

Utan hinder av denna förordning gälle vad i lag är stadgat:

1. om *förevisning av pornografisk bild på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt samt om utsändning i postförsändelse eller utdelning i bostad av pornografisk bild till annan utan föregående beställning;*

2. om spridning bland barn och ungdom av tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

Beträffande spridande — — — — — i lag.

7 KAP.

4 §.²

Med beaktande — — — — — under 4;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe *eller skymfande av Sveriges flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken;*

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe;

7. förolämpning mot — — — — — hans befattning;

8. *skymfande av främmande makts flagga, vapen eller annat dess höghetstecken;*

9. uppvigling, varigenom — — — allmänna angelägenheter;

12. hot, förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse;

12. hot, förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse; *eller*

13. *skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i*

¹ Omtryckt 1965: 818.

² I prop. 1970: 87 föreslås 4 § 12 få ändrad lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

riket verksamt trossamfund hålles
heligt;

14. förfarande som sårar tukt och
sedlighet; eller

15. ärekränkning mot enskild person.

Med ärekränkning — — — — — mot honom.

10 KAP.

10 §.

*Tryckt skrift, som uppenbart inne-
nefattar enligt 7 kap. 4 § straffbart
brott mot tukt och sedlighet, må ef-
ter beslut av polismyndighet i avbi-
dan på förordnande om beslag tagas
i förvar. Är fara i dröjsmål, må även
utan sådant beslut åtgärd, som nu
sagts, vidtagas av polisman; anmä-
lan därom skall dock skyndsamt gö-
ras hos polismyndigheten, vilken har
att genast pröva, om skriften skall
kvarbliva i förvar.*

(Denna paragraf utgår.)

12 §.

Då enligt 10 eller 11 § beslut med-
delats angående tryckt skrifts tagan-
de i förvar, skall anmälan därom
jämte ett exemplar av skriften, så
snart ske kan, överlämnas till chefen
för justitiedepartementet.

Då enligt 11 § beslut meddelats
angående tryckt skrifts tagande i
förvar, skall anmälan därom jämte
ett exemplar av skriften, så snart
ske kan, överlämnas till chefen för
justitiedepartementet.

2) Förslag

till

Lag

om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken¹,
dels att 16 kap. 7 och 9 §§ samt 19 kap. 10 § skall upphöra att gälla,
dels att nuvarande 16 kap. 8 a § skall betecknas 9 §,
dels att 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 och 11 §§ samt 19 kap. 11 och 16 §§ skall ha
 nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 KAP.

5 §.

Brott som ————— allmän synpunkt.

Har förtal ————— av åklagare.

*Innebär brott som avses i 1—3 §§,
 att någon genom förgripelse å främ-
 mande makts statsöverhuvud som
 vistas här i riket eller å främmande
 makts representant här i riket,
 kränkt den främmande makten, må
 brottet åtalas av åklagare utan hin-
 der av vad som stadgas i första styc-
 ket. Åtal får dock ej ske utan för-
 ordnande av Konungen eller den
 Konungen bemyndigat därtill.*

16 KAP.

5 §.

Den som ————— sex månader.

*I ringa fall skall ej dömas till an-
 svar. Vid bedömande huruvida gär-
 ningen är ringa skall särskilt beak-
 tas, om det förelegat endast obetydlig
 fara för att sådan handling vartill
 gärningsmannen sökt förleda skulle
 utföras.*

Är brottet ————— fyra år.

¹ I prop. 1970:87 har föreslagits, att 16 kap. 8 § brottsbalken skall få ändrad lydelse samt att en ny paragraf, 8 a §, skall införas i 16 kap. samma balk. Ändringarna föreslås träda i kraft, såvitt avser 8 §, samtidigt med ikraftträdandet av en i samma proposition föreslagen ändring i tryckfrihetsförordningen och, såvitt avser 8 a §, den 1 juli 1970.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Sårar någon tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dömes för sårande av tukt och sedlighet till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad nu sagts skall jämväl gälla, om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet.

Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för otillåtet förfarande med pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Dessamma gäller den som i postförsändelse eller genom utdelning i bostad tillställer annan pornografisk bild utan föregående beställning.

19 KAP.

11 §.

Om gärning som avses i 3—5 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

Om gärning som avses i 3 eller 4 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

16 §.

Olovlig underrättelseverksamhet, skymfande av utländsk rikssymbol eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3—5 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning

Olovlig underrättelseverksamhet eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3 eller 4 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej heller åtalas av åklagare

(Nuvarande lydelse)

må ej heller åtalas av åklagare utan
att Konungen förordnat därom.

(Föreslagen lydelse)

utan förordnande av Konungen eller
den som Konungen bemyndigat där-
till.

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 § samt 19 kap. 11 § och 16 § andra stycket, den 1 juli 1970 och i övrigt, när det förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 till 1970 års riksdag slutligt har antagits och erhållit kraft av grundlag.

3) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster

Härigenom förordnas, att 10—12 §§ lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 §.¹

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om vid densamma förekommer något som strider mot lag eller om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstådesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att förebygga fortsatt lagstridigt förfarande, återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstådesvarande.

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstådesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstådesvarande.

Befogenhet att — — — — — innehar befälsställning.

11 §.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, som åsyftar eller innebär något som strider mot lag. Sådant förbud må ock meddelas om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstådesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstådesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

12 §.

Vid allmän sammankomst, som ej utgör led i undervisningen vid högre läroanstalt, må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre medicinalstyrelsen funnit det kunna ske utan våda.

Vid allmän sammankomst, som ej utgör led i undervisningen vid högre läroanstalt, må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre socialstyrelsen funnit det kunna ske utan våda.

Beträffande filmföreläsning vid allmän sammankomst, så ock beträffande allmän sammankomst, som

För filmföreläsning vid allmän sammankomst och för allmän sammankomst, för vilken bevilningsav-

¹ Senaste lydelse 1964: 673.

*anordnas av utlänning eller därvid
utlänning skall medverka, skall ut-
över bestämmelserna i denna lag
iakttagas vad därom är särskilt stad-
gat.*

*gift för särskilda förmåner och rät-
tigheter skall utgå, gälla särskilda
föreskrifter utöver bestämmelserna i
denna lag.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

4) Förslag
till
Kungörelse
om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956: 617)

Härigenom förordnas, att 21 § allmänna ordningsstadgan (1956: 617) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

21 §.¹

Barn under — — — — — fysiska hälsa.

Vid offentlig tillställning må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre *medicinalstyrelsen* funnit det kunna ske utan våda.

Beträffande biografföreställning, tävling med fordon på väg, tävling eller uppvisning med luftfartyg samt tillställning, som anordnas av i utlandet bosatt person eller vid vilken sådan person skall medverka, gälla särskilda föreskrifter utöver bestämmelserna i denna stadga.

Vid offentlig tillställning må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre *socialstyrelsen* funnit det kunna ske utan våda.

För biografföreställning, tävling med fordon på väg, tävling eller uppvisning med luftfartyg samt för tillställning, för vilken *bevillningsavgift* för särskilda förmåner och rättigheter skall utgå, gälla särskilda föreskrifter utöver bestämmelserna i denna stadga.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1970.

¹ Senaste lydelse 1967: 786.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 9 april 1970.

N ä r v a r a n d e:

f. d. justitierådet REGNER,
regeringsrådet MARTENIUS,
justitierådet BERNHARD,
justitierådet HESSER.

Enligt lagrådet den 8 april 1970 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet den 20 mars 1970, hade Kungl. Majt förordnat, att enligt 87 § regeringsformen lagrådets utlåtande skulle inhämtas över upprättade förslag till 1. *lag om ändring i brottsbalken*, 2. *lag om ändring i lagen om allmänna sammankomster*.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Karin Ringberg.

Lagrådet yttrade:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Till grund för det föreslagna förbudet mot vissa former av spridning av pornografiska framställningar ligger uppfattningen att — även om det i 16 kap. 11 § första stycket stadgade förbudet mot sårande av tukt och sedlighet icke längre svarar mot den rådande samhällsuppfattningen och därför bör upphävas — det likväl kan finnas skäl att begränsa rätten att sprida framställningar av skilda slag på ett sådant sätt, att den enskilde inte direkt eller indirekt tvingas att mot sin vilja ta del av sådant, som enligt gängse värderingar uppfattas som sedlighetssårande, kränkande eller på annat sätt stötande. Av skäl som närmare framgår av remissprotokollet har departementschefen funnit det i denna tankegång grundade spridningsförbudet kunna begränsas till att avse förbud mot att skylta med eller på annat liknande sätt förevisa pornografiska bilder på eller vid allmän plats jämte förbud mot att i postförsändelse eller genom utdelning i bostad tillställa annan pornografisk bild utan föregående beställning. Vad sålunda föreslagits finner lagrådet i princip kunna godtagas.

Förslaget att upphäva andra stycket av 16 kap. 11 § innebär, såsom i remissprotokollet anges, att vissa där avsedda beteenden icke vidare blir straffbara som sårande av tukt och sedlighet. Såsom exempel härpå nämnes sådant utövande av eller sådan inbjudan till konsumgänge, som sker i park

eller på annan allmän plats. Kommittéförslaget innebar i detta hänseende, att beteenden av sådant slag alltså skulle straffbeläggas genom en särskild straffbestämmelse, vilket förslag i allmänhet godtagits av remissinstanserna. I remissprotokollet hänvisas till att den enskilde åtnjuter tillräckligt skydd genom bestämmelsen i 6 kap. 6 § brottsbalken om straff för otuktigt beteende och att vissa av de gärningar som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket kommer att kunna straffas såsom förargelseväckande beteende.

Emellertid bör anmärkas, att medan straffet enligt 16 kap. 11 § är böter eller fängelse i högst sex månader, är straffet för förargelseväckande beteende endast böter högst femhundra kronor. Enligt mångas uppfattning torde de förseelser varom här är fråga dock vara av betydligt svårare art än de som i allmänhet straffas såsom förargelseväckande beteende. Vissa sådana förseelser är, även om förfarandet i det enskilda fallet ej riktas mot viss person och 6 kap. 6 § brottsbalken alltså ej är direkt tillämplig, fullt jämförliga med gärningar som avses i detta lagrum, där straffet är böter eller fängelse i högst ett år. Härtill kommer att det måste anses vara av värde, att de här ifrågavarande förseelserna alltså får utgöra en särskild brottsgrupp och icke hänföres till en så allmän och därför obestämd grupp som förargelseväckande beteende.

Då sådana beteenden, som nu faller under straffstadgandet i 16 kap. 11 § andra stycket, anses i allmänhet alltså böra straffas, låt vara endast såsom förargelseväckande beteende, torde det vara uppenbart att grunden här för i själva verket ytterst är densamma som ansetts motivera spridningsförbudet, nämligen att den enskilde medborgaren bör skyddas mot att konfronteras med förfaranden som enligt en utbredd opinion uppfattas såsom sedlighetssårande och stötande för anständighetskänslan. På grund härav och då de ifrågavarande förseelserna till sin natur i allmänhet knappast kan anses vara mindre straffvärda än de som enligt förslaget är avsedda att falla under spridningsförbudet, föreslår lagrådet att detta straffstadgande utvidgas till att avse även beteenden av här berörda slag.

Vad härefter angår förbudsregelns utformning anmärkes följande.

Den föreslagna brottsbeskrivningen upptager endast förevisning av bild. Enligt motiven är avsikten att även skulptur eller annat tredimensionellt föremål skall falla in under begreppet bild. Härvid synes dock egentligen endast avses föremål som utgör eller kan anses utgöra avbildningar. Stadgandet bör emellertid även omfatta apparater o. d., som är avsedda för sexuell bruk. Lagtexten synes därför böra fullständigas genom att jämte bild även nämnes föremål. Det torde ej vara nödvändigt att göra motsvarande komplettering i 16 kap. 12 §.

Det i brottsbeskrivningen använda ordet pornografisk har enligt svenskt språkbruk knappast en tillräckligt bestämd betydelse och synes ej heller i övrigt vara sådant att det bör införlivas med svenskt lagspråk. Enligt lagrådets mening bör i stället användas ordet sedlighetssårande, som ansluter

till den hittills använda terminologin på det förevarande området och även till uttryckssättet i 6 kap. 6 § brottsbalken. Att ordet sedlighetssårande bibehålles hindrar icke den av departementschefen föreslagna skärpningen i beömandet av vad förbudet skall omfatta.

I paragrafens andra punkt förklaras straffbestämmelsen i första punkten gälla även den som i postförsändelse eller genom utdelning i bostad tillställer annan pornografisk bild utan föregående beställning. Enligt motiven bör brott genom utsändning i postförsändelse anses fullbordat i och med att avsändaren har lämnat försändelsen för postbefordran. Detta framgår dock knappast av lagtexten. Den bör därför förtydligas i detta avseende. Vad angår annan spridning synes begränsningen av straffbarheten till utdelning i bostad knappast vara motiverad, så mycket mindre som någon motsvarande begränsning ej skall gälla för postförsändelse. Även utdelning på kontor och andra arbetsplatser eller på gatan bör kunna föranleda ingripande. Straffbestämmelsen i denna del torde därför helt allmänt kunna förklaras avse den som, utan föregående beställning, tillställer annan sedlighetssårande bild eller föremål.

Såsom gemensam beteckning för de brott som enligt lagrådets förslag straffbelägges i paragrafen föreslås anstötlig handling.

I enlighet med det anförda föreslås att paragrafen får följande lydelse: Den som på eller vid allmän plats betar sig sedlighetssårande eller genom skyltning eller på annat liknande sätt förevisar sedlighetssårande bild eller föremål dömes, om beteendet eller förevisandet är ägnat att väcka allmän anstöt, för anstötlig handling till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller om sedlighetssårande bild eller föremål utan föregående beställning lämnas för postbefordran eller tillställs någon på annat sätt.

Det erinras att, om lagrådets förslag beaktas, den i remissprotokollet föreslagna nya lydelsen av 6 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen bör jämkas.

Om straffbarheten begränsas på sätt här föreslagits torde det icke vara otänkbart att vissa varietéer och andra nöjesföretag kommer att i kommersiellt syfte anordna förevisningar av grova sexuella perversiteter, grova våldshandlingar o. d. Av uppenbara skäl torde detta få anses vara från allmän ordningssynpunkt otillfredsställande. Det bör därför övervägas om icke i allmänna ordningsstadgan, förslagsvis i 21 §, bör införas ett förbud riktat mot att vid offentliga tillställningar förekommer framställningar, som visar utpräglat förråande sexuella eller sadistiska beteenden.

Förslaget till lag om ändring i lagen om allmänna sammankomster

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

*Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den
10 april 1970.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern PALME, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSOON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till

1) lag om ändring i brottsbalken,

2) lag om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster.

Föredraganden redogör för innehållet i lagrådets utlåtande och anför.

I fråga om förslaget till lag om ändring i *brottsbalken* har lagrådet förordat vissa ändringar i 16 kap. 11 §.

Lagrådet förordar till en början att den i remissprotokollet föreslagna bestämmelsen utvidgas att omfatta även sådana beteenden som nu faller under 16 kap. 11 § andra stycket, t. ex. sådant utövande av eller inbjudan till konsumgånge som sker i park eller på annan allmän plats.

För egen del kan jag inte anse att de beteenden som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket är så straffvärda att de bör föras till en särskild brottsgrupp med fängelse i straffskalan. I den mån sådana företeelser inte blir straffbara enligt 6 kap. 6 § brottsbalken som otuktigt beteende, kan de anses bli tillräckligt bestraffade som förargelseväckande beteende. Att straffet i den föreslagna bestämmelsen i 16 kap. 11 § om otilllåtet förfarande med pornografisk bild har bestämts till böter eller fängelse i högst sex månader har väsentligen sin grund i att dessa förfaranden är uttryck för en grov kommersiell spekulation. Sådana skäl kan däremot inte åberopas i de fall som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket. Jag kan sålunda inte dela lagrådets uppfattning att det föreslagna spridningsförbudet bör utvidgas i berörda hänseenden.

Det nya spridningsförbudet i 16 kap. 11 § omfattar pornografisk bild. I motiven anges att med bild avses även skulptur eller annat tredimensionellt föremål. Lagrådet har ansett stadgandet begränsat till föremål som utgör eller kan anses utgöra avbildning. Enligt lagrådets uppfattning bör även apparater o. d. som är avsedda för sexuellt bruk omfattas av bestämmelsen.

Remissförslaget omfattar visserligen endast sådana föremål som kan

hänföras till avbildningar. Förevisning genom skyltning eller annat liknande förfarande av enbart apparater som inte är avbildningar kan knappast anses vara ägnad att väcka allmän anstöt. I vart fall kan den skyltning av sådana föremål som hittills har förekommit inte anses påkalla något förbud i detta avseende. Att låta bestämmelsen gälla föremål över huvud taget skulle dessutom enligt min mening ge upphov till betydande tillämpningssvårigheter. Jag kan därför inte godta lagrådets förslag att föra in begreppet föremål i lagtexten.

Lagrådet har vidare föreslagit att ordet pornografisk skall ersättas med sedlighetssårande. I utlåtandet anförts som grund härför att ordet pornografisk inte har tillräckligt bestämd betydelse i svenskt språkbruk och inte heller i övrigt är sådant att det bör införlivas med svenskt lagspråk. Om uttrycket sedlighetssårande skulle användas, är det viss risk för att förbudet skulle komma att begränsas till samma typ av bilder som faller under nuvarande 16 kap. 11 §. Det straffbara området skulle därmed bli alltför begränsat. Ordet pornografisk har medvetet valts för att markera den skillnad i fråga om det straffbara området som avses i förhållande till nuvarande bestämmelse. Jag ser inte heller något hinder mot att ordet pornografisk, som har vunnit insteg i allmänt språkbruk, används i lagtext.

Lagrådet föreslår att lagtexten i 16 kap. 11 § andra punkten förtydligas, så att därav framgår att — som avsikten med det remitterade förslaget var — brott genom utsändning i postförsändelse skall anses fullbordat i och med att försändelsen har lämnats för postbefordran. Jag godtar lagrådets förslag i denna del men vill förordna en mindre redaktionell jämkning.

I det remitterade förslaget begränsades spridningsförbudet i paragrafens andra punkt till utsändning per post och utdelning i bostad. Anledningen var att det i praktiken inte torde ha förekommit andra former av utdelning utan föregående beställning. Det torde emellertid inte vara otänkbart att det i remissprotokollet föreslagna skyltnings- och spridningsförbudet kan komma att medföra att allmänheten även på annat sätt än genom postförsändelse eller utdelning i bostad påtvingas pornografiska bilder. Som lagrådet anför kan utdelning på kontor eller andra arbetsplatser eller på gatan länkas. Jag kan därför ansluta mig till lagrådets förslag att utvidga straffbarheten i denna del att helt allmänt gälla den som tillställer någon pornografisk bild vare sig det sker genom postbefordran eller på annat sätt.

Det remitterade förslaget till 11 § andra punkten bör sålunda ändras i de två hänseenden jag nu har berört. Som lagrådet påpekat bör i så fall också den i remissprotokollet föreslagna nya lydelsen av 6 kap. 2 § *tryckfrihetsförordningen* jämkas och i samband därmed underkastas viss redaktionell justering.

Som förut sagts anser jag mig inte kunna ansluta mig till lagrådets förslag att vidga omfattningen av det straffbara området enligt 16 kap. 11 § första punkten. Under sådana förhållanden finns det inte anledning att, som lagrådet har föreslagit, ändra brottsbeteckningen i denna paragraf.

Lagrådet har slutligen framhållit, att det bör övervägas om det inte i allmänna ordningsstadgan bör införas ett förbud mot förekomsten vid offentliga tillställningar av framställningar som visar utpräglat förråande sexuella eller sadistiska beteenden. Ett sådant förbud står emellertid enligt min uppfattning i strid mot grundtanken bakom förslaget att upphäva straffbestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet, nämligen att den enskilde i vidaste möjliga utsträckning själv bör få bestämma vilka framställningar i olika media han vill ta del av. I remissprotokollet framhöll jag dessutom i fråga om teater och närstående media, att redan framställningsformerna i dessa fall av naturliga skäl begränsar möjligheterna att skildra våld eller sexuella förhållanden på ett sätt som i dag inte anses tolerabelt. I frågan om det behövs särskilt skydd mot att den enskilde mot sin vilja konfronteras med sedlighetssårande framställningar vid teater- och varietéföreställningar och liknande uttalade jag, att man i regel kan räkna med att allmänheten i dessa fall har fått klart för sig vad slags föreställning det rör sig om i varje särskilt fall. Man behöver därför inte i någon större utsträckning räkna med att någon utan att i förväg känna till programmets karaktär konfronteras med sådana framställningar i dessa media. Jag kan därför inte biträda lagrådets förslag om en särskild reglering genom allmänna ordningsstadgan. Skulle utvecklingen efter ett upphävande av straffbestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet visa att lagrådets farhågor besannas, kan frågan emellertid tas upp till förnyad prövning.

Utöver vad som följer av det anförda torde vissa redaktionella jämkningar böra vidtas i det remitterade förslaget samt i förslaget till kungörelse om ändring i *allmänna ordningsstadgan* (1956: 617).

Under framhållande av att ärendet bör behandlas under riksdagens vårsession hemställer jag att Kungl. Maj:t genom proposition

dels för prövning i grundlagsenlig ordning förelägger riksdagen inom justitiedepartementet upprättat förslag till *ändring i tryckfrihetsförordningen*,

dels föreslår riksdagen att antaga förslag till

1) *lag om ändring i brottsbalken*,

2) *lag om ändring i lagen* (1956: 618) *om allmänna sammankomster*,

dels inhämtar riksdagens yttrande över det till statsrådsprotokollet den 20 mars 1970 fogade förslaget till *kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan* (1956: 617).

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten